

**TC
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**HAZIRLAYAN
ERBİL YİĞİTBAŞ**

**SEÇİM SİSTEMLERİNİN SİYASAL KURUMLAR ÜZERİNE ETKİSİ VE TÜRKİYE
DEĞERLENDİRMESİ**

YÜKSEK LİSANS

**TEZ YÖNETİCİSİ
YRD.DOÇ.DR.HÜSEYİN DEMİR**

KIRIKKALE-2009

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	iv
Abstract	v
Kısaltmalar.....	vi
Özgeçmiş	vii
GİRİŞ.....	1
I.GENEL DEĞERLENDİRME.....	1
II.ÇALIŞMANIN HİPOTEZİ VE ARAŞTIRMA SORULARI.....	2
III.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	3
IV.TEZİN TASLAĞI.....	3
BÖLÜM 1-DEMOKRASİ, SİYASAL TEMSİL ve SEÇİM.....	5
1.1.TEMSİL KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	5
1.2.TEMSİL ve DEMOKRASİ.....	6
1.3.SEÇİM KAVRAMI.....	10
1.4.SEÇİMİN TEMEL İLKELERİ.....	12
1.5.SEÇME HAKKININ DEMOKRATİK İLKELERİ.....	13
1.5.1.Eşitlik İlkesi.....	13
1.5.2.Genellik İlkesi.....	14
1.5.3.Bireysellik İlkesi.....	14
1.5.4.Gizlilik İlkesi.....	15
1.5.5.Serbestlik İlkesi.....	16
1.5.6.Seçimlerin Yargı Yönetimi ve Denetiminde Yapılması ilkesi.....	17
1.6.SEÇİMİN TEMEL ÖGELERİ.....	17
1.6.1.Seçim Çevresi.....	18
1.6.2.Seçmen ve Seçmen Kütüklerinin Hazırlanması.....	18
1.6.3.Aday ve Adayın Seçilmesi.....	19
1.6.4.Seçim Örgütlenmesi.....	20
1.6.5.Seçim Gereçleri.....	21
1.6.5.1.Sandık Seçmen Listesi.....	21
1.6.5.2.Oy Yeri.....	22
1.6.5.3.Sandık.....	22
1.6.5.4.Oy Pusulası.....	22
1.6.5.5.Tutanak.....	22

1.6.6.Seçme Yöntemleri.....	23
BÖLÜM 2-SEÇİM SİSTEMLERİ	24
2.1.ÇOĞUNLUK SEÇİM SİSTEMİ.....	27
2.1.1.Dar Bölge Basit Çoğunluk (Tek İsimli Tek Turlu) Sistemi.....	28
2.1.2.Tek İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi.....	29
2.1.3.Listeli Çoğunluk Sistemi.....	31
2.2.NİSPİ TEMSİL SİSTEMİ.....	32
2.2.1.Sistemin Uygulanması.....	34
2.2.1.1.Çevre Seçim Sayısı.....	34
2.2.1.2.Değişmez Tek Sayı.....	34
2.2.1.3.Milli Seçim Sayısı.....	34
2.2.1.4.Artık Oylar Sayısı.....	35
2.2.1.4.1.Yaklaştırmalı Nispi Temsil.....	35
2.2.1.4.1.1.En Yüksek Artık Sistemi.....	36
2.2.1.4.1.2.En Yüksek Ortalama Sistemi.....	36
2.2.1.4.1.3.D'Hondt Sistemi.....	37
2.2.1.4.2.Tam Uygulamalı Nispi Temsil.....	38
2.2.1.4.2.1.Milli Seçim Sayısı.....	38
2.2.1.4.2.2.Milli Bakiye (Ulusal Artık).....	39
2.2.1.4.2.3.Değişmez Tek Sayı.....	39
2.3.KARMA SİSTEMLER.....	39
2.3.1.Çift Oy Sistemi.....	40
2.3.2.Nispi Temsilin D'Hondt Sistemi.....	42
BÖLÜM 3-SEÇİM SİSTEMLERİNİN SİYASAL KURUMLAR ÜZERİNE ETKİLERİ	45
3.1.SEÇİM SİSTEMLERİNİN SİYASAL PARTİ SİSTEMİNE ETKİLERİ	
3.1.1.Siyasal Partiler.....	45
3.1.2.Seçim Sistemlerinin Parti Sistemi Üzerine Etkilerinin Genel Değerlendirilmesi.....	49
3.1.3.Çoğunluk Sisteminin Etkisi.....	50
3.1.4.Nispi Temsil Sisteminin Etkileri.....	53
3.1.5.Seçim Sistemlerinin Partileri Üzerine Etkilerinin Eleştirisi.....	54
3.2.SEÇİM SİSTEMLERİNİN İNSANİ GELİŞMEYE ETKİSİ.....	56
3.3.SEÇİM SİSTEMLERİNİN DİĞER ETKİLERİ.....	58

BÖLÜM 4-TÜRKİYE’DE SEÇİM SİSTEMLERİ ve ETKİLERİ.....	60
4.1.TÜRKİYE’DE SEÇİMİN TARİHÇESİ.....	60
4.2.UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİNİN SİYASAL KURUMLARA ETKİLERİ.....	65
4.3.TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT SEÇİM SİSTEMİ ÜZERİNE.....	69
4.3.1.Seçim Süresi.....	69
4.3.2.Milletvekili Sayısı.....	69
4.3.3.İllerin Çıkaracağı Milletvekili Sayısı.....	70
4.3.4.Seçim Barajı.....	71
4.3.5.Seçim İttifakı.....	73
4.3.6.Dar Bölge Sistemi	75
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	83

ÖZET

Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri seçimlerdir. Seçimler halkın siyasal tercihlerinin yasama organında temsili için kullanılan mekanizmalardır. Seçmenin tercihinin Meclise nasıl yansıtılacağı kullanılan seçim sistemine bağlıdır. Seçim sistemlerinden hangisinin tercih edileceği yasa koyucu iradenin arzu ettiği siyasal sistemle yakından ilgilidir. Bu anlamda, var olan üç temel seçim sisteminin (ki bunlar; çoğunluk, nispi temsil ve her ikisinin karışımı karma seçim sistemleri olarak sınıflandırılabilir) her birinin kendine özgü siyasal sonuçları olacaktır. Bu çalışma seçim sistemlerinin siyasal sonuçları üzerine bir inceleme olup siyasal kurumlar ve siyasal yapı ile tercih edilen seçim sistemi arasında var olduğu söylenen bu ilişkiyi incelemek amacını taşımaktadır. Temsil ve demokrasi arasındaki ilişki, ayrıca temsil ve istikrar arasında sağlanması gereken denge de bu çalışmanın kapsamı içindedir.

Türkiye’de kullanılan seçim sistemi dönem dönem farklılık arz etmektedir. Günümüzde kullanılan barajlı d’Hont sistemi de değişik çevrelerden sıklıkla eleştiri almaktadır. Seçim sistemlerinin ürettiği siyasal etkiler de göz önüne alınarak yürürlükteki seçim sistemi ve önerilen seçim sistemleri de incelenmiş ve bir değerlendirmeye bu çalışmada tabii tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, temsil, seçim, seçim sistemleri, Türkiye’de seçim sistemi

ABSTRACT

Election is one of the indispensable elements of democracy. Elections are used to transfer the political preferences of the voters into the seats of the legislative. Which electoral system is to be used depends on the choice of the legislators. Each system has its own political consequences. Therefore choosing an electoral system to translate votes into seats is a deliberative action. The prime requirement of an electoral system is that it enables the citizens of a nation to elect their legislative members and, in many cases, the head of state.

The main focus of this study is the classification of electoral system and the political results of the chosen system. While analyzing this, the questions of what is an electoral system, what is required of an electoral system, is there a 'best' electoral system, what are the categories of electoral system are to be answered.

There a host of electoral systems used for national elections in 211 nations, but it is possible to categorize the systems into four broad families; plurality, majority, proportional and mixed. As will be suggested in this study, the electoral system adopted by a country depends more on the country's political culture rather than any abstract consideration of the relative merits of different voting methods.

Turkey has used different electoral systems since the first election was realized. The current electoral system which is proportional system with the d'Hont method and national quota has been attracted many critics. Therefore there are a few suggestions regarding the adaptation of new system or modifying the current one.

Key words: democracy, representation, election, electoral system

KISALTMALAR

a.g.e	ADI GEÇEN ESER
ABD	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
AKP	ADALET VE KALKINMA PARTİSİ
AP	ADALET PARTİSİ
ANAP	ANAVATAN PARTİSİ
ANY	ANAYASA
c.	CİLT
CHP	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Çev.	ÇEVİREN
DSP	DEMOKRATİK SOL PARTİ
DYP	DOĞRU YOL PARTİSİ
f.	FIKRA
HADEP	HALKIN DEMOKRASİ PARTİSİ
MSK	MİLLETVEKİLİ SEÇİM KANUNU
MD.	MADDE
MHP	MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ
NT	NİSPİ TEMSİL
PKK	PARTİYA KARKERE KURDİSTAN(KÜRDİSTAN İŞÇİ PARTİSİ)
RP	REFAH PARTİSİ
s.	SAYFA
ss.	SAYFALAR
SP	SİYASİ PARTİLER
SPK	SİYASİ PARTİLER KANUNU
STH VE S.K.Hk.K	SEÇİMLERİN TEMEL HÜKÜMLERİ VE SEÇMEN KÜTÜKLERİ HAKKINDA KANUN
TBMM	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
TÜSİAD	TÜRKİYE SANAYİCİLER VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
YSK	YÜKSEK SEÇİM KURULU

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “SEÇİM SİSTEMLERİNİN SİYASAL KURUMLAR ÜZERİNE ETKİLERİ VE TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.”

19.04.2009
ERBİL YİĞİTBAŞ

GİRİŞ

I-Genel Değerlendirme

Çağdaş devlet yönetiminde hem teşkilatlanma ve işleyiş tarzını belirleyen hem de kapsamı ve şekilleri kabul edilen anayasal sisteme göre değişmekle beraber, yerine getirmesi gerektiği kabul edilmiş olan işlevlerini meşruiyet temelinde gerçekleştirmesini sağlayan temel yönetim biçimi demokrasidir. Demokrasinin çağdaş şekillerinin ise “halkın halk tarafından halk için yönetimi” diye tarif edilen klasik formülünde var olan “özgürlük, eşitlik ve katılımcılık” değerlerini, halkın direk olarak değil de, kendi belirlediği “temsilciler” aracılığıyla, dolaylı olarak gerçekleştirebildiği bir yönetim biçimi olduğu çoğunluk tarafından kabul gören bir tespittir. Bu açıdan yola çıkılacak olursa yani modern demokrasinin dolaylı temsili olma zorunluluğundan hareket edilirse, modern devlet idaresinde demokrasinin, bir meşruluk temeli bakımından olmazsa olmaz olduğu sonucuna varılır. Bir başka deyişle, modern devletin meşru yönetim tarzı demokrasi, demokrasinin modern versiyonu ise zorunlu olarak doğrudan değil, dolaylıdır. Dolaylı demokrasinin bilinen biçimi ise temsili olduğuna göre, seçim, sadece yöneticileri tercih etme veya yönetime onay verme eyleminden ibaret sayılmamalıdır. Seçimin gerçek bir seçim olması, demokrasinin mevcudiyeti bakımından elzemdir ki böylece devlet düzeni de meşru olabilmektedir. Modern demokrasilerde seçimin kaçınılmaz ve aynı zamanda da sahiciliğini kısaca vurguladıktan sonra seçimin gerçekleşme biçimlerine yani seçim sistemlerine geçilebilir.

Seçim sisteminin hedefi seçmenin iradesini seçim sandığı yoluyla ifade edildiği şekliyle bir yasama organının üyelerine transfer etmektir. Bunun gerçekleştirilebileceği yollar pek çok ve çeşitlidir. Dünyadaki seçim sistemleri çok basit first-the past-the post (En çok oyu alanın seçim çevresindeki tek sandalyeyi kazanması esası) sisteminden, farklı sistemlerin parçalarını kullanan gayet karmaşık düzenlemelere kadar farklılık gösterir.

Geniş perspektiften bakılacak olursa, oyların yasama organındaki sandalyelere dönüştürülmesi işlevi, oyların çoğunluğu (en çok oy alanın kazanması-plurality), mutlak çoğunluk (oyların yarıdan bir fazlasını alanın kazanması-majoritarian) ve nispi temsil aracılığıyla gerçekleşir. Ayrıca iki ya da daha fazla sistemin karışımının olduğu sistemlerde vardır.

Bazı yazarlar “seçim sistemi” terimini bir seçimi yürütmek için kullanılan tüm yapılar ve operasyonlar anlamında kullanmaktadır. Tüm seçim sürecini kapsayan idari yapıyla beraber seçim çevresi sınırlarının belirlenmesi, seçmen ve adayların nitelikleri, oylama yönetimi ve anlaşmazlıkları çözme araçları da bu terime dâhil edilmektedir. Ancak pek çok diğer yazar ise kavramı özellikle oylama yöntemini açıklamak için kullanırlar. İkinci yaklaşım bu çalışmada tercih edilen yol olmuştur.

Tartışılacak olan seçim sistemlerinin temel işlevi vatandaşların ulusal yasama organının üyelerini seçmek için oylarını kullanmalarıdır. Bu tezde görüleceği gibi seçim sistemlerinin pek çok türü vardır. Ancak burada, seçim sistemlerinin sadece yasama organına milletvekillerini seçmek için yapılan yansız istatistikî düzenlemeler olmadığı noktasının altı çizilmelidir. Belli bir alanda kullanılan belli bir sistem

-kim seçiliyor,

-yasama organının yapısı,

-yasama organının yasama programı,

-siyasal sistemdeki belli partilerin yeri,

-genel anlamda toplumun seçim sürecine bakışı ve

-toplumun belli bir seçim sonucuna bakışını belirlemede önemli bir rol oynayabilmektedir.

Bir yerde kullanılan belli bir oylama sistemini, başka bir yerde aynı yöntemin kullanımından çok farklı sonuçlar doğurabileceğini göz ardı etmemek gerekmektedir.

II- Çalışmanın Hipotezi ve Araştırma Soruları

Seçim sistemleri üzerine yapılan tüm çalışmalarda, seçim sistemlerinin uygulandığı siyasal sistemin yapısına doğrudan ya da dolaylı olarak etkide bulunduğu iddia edilmektedir. Bu noktada etkin görüş, seçim sistemlerinin siyasal parti sayısı yani siyasal parti sistemi (iki partili ya da çok partili siyasal yapı olmak üzere) üzerinde doğrudan etkili olduğu yönündedir. Bu çalışmada siyasal seçim tercihinin, yasa yapıcılar tarafından arzu edilen siyasal yapıyı oluşturmada kullanılan bir araç olduğu ve seçim sistemlerinin doğrudan var olan siyasal sistemin bir nedeni değil aksine arzu edilen siyasal sistemin bir sonucu olduğu görüşü savunulmaktadır. Bu hipotezin araştırılması sırasında temelde aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

Araştırma sorusu 1: Seçim sistemi nedir ve bir seçim sistemi için gerekli olan şey nedir?

Araştırma Sorusu 2: Seçim sistemlerinin temel kategorileri nelerdir?

Araştırma Sorusu 3; En iyi seçim sistemi olarak tanımlanabilecek bir sistem var mıdır?

Araştırma Sorusu 4: Yukarıda sorulan üç soruya bulunan yanıtlar ışığında Türkiye’de uygulanan seçim sistemi nedir ve ne olmalıdır.

III- Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma bir yüksek lisans tezi olması itibariyle tanımlayıcı bir çalışma olup, olmayanı ortaya koyma ve orijinal olma iddiasında değildir. Bu çalışmada birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak analitik yöntemle yerli ve yabancı literatür taranmış ve elde edilen bulgular üzerinden Türkiye’deki mevcut durum değerlendirilmiştir. Çalışmayı bir anlamda değerli kılan çok sayıda yabancı yayının taranmış olması ve burada ileri sürülen görüşlerin tezin genel çerçevesi içerisinde okuyucunun kullanımına sunulmasıdır. Ayrıca yukarıda belirtilen temel araştırma sorularının dışında bu alanda aşağıda sıralanılan sorularda incelenmeye çalışılmıştır.

Bir seçim sisteminin seçmen tarafından kolayca anlaşılıp olup olmaması fark eder mi? Vatandaşın iradesini yansıtan bir sistemin halk tarafından zor anlaşılır olması önemli midir?

Seçmenler adaylarla ilgili ne kadar tercih hakkına sahiptirler ve seçmenler herhangi bir adayı seçmede tam olarak özgür müdürler?

Seçim sistemi seçmenlerin iradelerini hangi oranda yansıtabilmektedir ve tam bir yansıtma (örneğin %50 oy alan bir partinin yasamada da sandalyelerin % 50sini kazanması) olmalı mıdır?

Seçim sistemi var olan görüşlerin çok geniş bir kısmının yasamada yer almasını garanti etmeye yardımcı olur mu ve eğer olmuyorsa bu bir sorun mudur?

IV- Tezin Taslağı

Bu çalışma giriş ve sonuç bölümleriyle birlikte altı bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde seçim sistemlerinin daha iyi anlaşılması için demokrasi, siyasal temsil ve seçim kavramları üzerinde durulmuş. Bu kavramların hem ifade ettikleri anlamlar hem de tarihsel süreç içerisindeki gelişimi bu alandaki literatürden istifade edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Seçimin ne anlama geldiği, seçimin temel ilkeleri, seçim gereçleri ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde seçim sistemleri geniş bir biçimde incelenmiş seçim sistemlerinin sınıflandırılması yapılmadan önce seçim sistemlerine egemen olan iki temel ilke “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” tartışılmıştır. Daha sonra dünyada kabul gören ve günümüze kadar uygulanan tüm seçim sistemleri teknik detaylarıyla beraber incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise tezin ana hipoteziyle doğrudan ilgili olan seçim sistemlerinin siyasal sistemler üzerine etkisi tartışılmıştır. Bu bölümde seçim sistemlerinin siyasal partiler üzerine etkileri genel olarak tartışıldıktan sonra, her bir seçim sistemi (çoğunluk ve nispi temsil sistemleri) ayrı ayrı etkileriyle birlikte incelenmiştir. Ayrıca seçim sistemlerinin ekonomik boyutu noktasından insani gelişmeye (human development) etkileri de incelenmiştir Buna ek olarak seçim sistemlerinin seçmen davranışına ve siyasal kültüre etkileri de diğer etkiler başlığı altında bu bölümde kısaca da olsa incelenmiştir.

Beşinci bölümde Türkiye’deki mevcut seçim sistemi ve seçim tarihi boyunca (Cumhuriyet dönemiyle sınırlı olarak) uygulanmış seçim sistemleri araştırılmış ve bunların siyasal yapıya etkileri tartışılmıştır. Bu bölümde ayrıca günümüzde Türkiye’de uygulanması için teklif edilen seçim sistemi değişiklikleri tek tek ele alınmasa da, ortak noktaları ve öne çıkan farklı önerilerde değerlendirilmiş, bu çalışma çalışmada kazanılan bilgi birikimiyle, olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirilmesi yapılmıştır. Altıncı bölüm olan sonuç bölümünde ise kısaca çalışmanın bulguları ve varılan sonuç açıklanmıştır.

BÖLÜM 1: DEMOKRASİ, SİYASAL TEMSİL VE SEÇİM

1.1. TEMSİL KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu çalışmada seçim sistemleri ve bu sistemlerin siyasal kurumlar üzerine etkileri tartışılacağına göre, seçim ve sistemleri konusuna girmeden önce siyasal temsil kavramının doğuş ve gelişimine değinmek yararlı olacaktır. Zira seçimler temelde halkın kendilerini yerel ve ülke düzeyinde yönetecek kişileri seçmesidir. Gerek yerel temsil organları (il genel meclisi ve belediye meclisi gibi) gerekse genel temsil kurumları (Parlamentolar) her şeyden önce “temsili” organlardır. Bu temsil doğal olarak siyasal anlamlı bir temsildir.¹ Siyasal temsilin tarihsel orijinine bakıldığında, orta Çağ’ın sonlarında başlayan toplumsal gelişmeler ile ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Feodal Dönem diye adlandırılan bu dönemde Avrupa’da sosyal tabakayı dört ayrı katman oluşturmuştur. Bunlar; asiller, ruhban sınıfı, köylüler ve serflerdir. Soylular ile rahipler ayrıcalıklı sınıfları oluştururken, özgür köylüler ile serfler ise hukuki anlamda imtiyazlı değillerdi. Ayrıcalık etmenin temel esası toprak sahibi olmakta yatıyordu.

Feodal dönemin göreceli güvenli bir ortam sağlaması ticaretin gelişmesini sağlayarak kentleşmeyi beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla kentlerde yaşayan kent-soylu diye adlandırılan bir sınıfın oluşmasını netice vermiştir. Bu sınıf Fransızca’da düzenli olarak pazarların kurulduğu büyük kasabalara verilen addan “bourg”tan türetilen ve bu büyük yerleşim yerlerinde yaşayanlar; kentliler anlamında kullanılan burjuva (bourgeois) sınıfıdır.² Burjuva sınıfının ortaya çıkması siyasal temsilde büyük değişikliklere yol açmıştır. Ellerinde ticaret ve zanaatla büyük sermaye biriktiren bu sınıf, soylular ve ruhban sınıfına tanınmış olan siyasal ve hukuksal ayrıcalıklardan yararlanamamaktaydılar. Üretim araçlarını elinde toplayan bu sınıf, buldukları topraklarda siyasal güç kullanımına ortak olmak amacıyla liberal düşünceler geliştirmiş ve siyasal erkin belli kurallar içerisinde kullanılması gerektiğini savunmuşlardır.³

Fransa ve İngiltere’de ilk temsil organlarının kuruluşu bu değişimin sonucu olarak 13. yüzyıldan itibaren gerçekleşmiştir. Bu dönemlerde önceleri asiller ve ruhban sınıfının, sonraları da kentsoyluların ayrı sınıflar halinde toplanması, Kralında onayladığı bu siyasal temsil

¹ Tanilli, SERVER. *Devlet ve Demokrasi / Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul, Çağdaş Yay., 1996(1981), sy.247

² Bakınız *Meydan Larousse* Cilt 3, Sabah Yay. sy.472

³ TANIlli, (1981), sy.248

organlarının kurulmasına öncülük etmişlerdir. Bununla birlikte İngiltere ve Fransa'da feodalitedeki farklılıklar temsili rejime de yansımış ve temsili rejim her iki ülkede farklı gelişmiştir.⁴ Fransa'da avam tabakasının isyanı sonucu keskin bir değişim yaşanarak 1789 Fransız İhtilaliyle burjuva egemenliği gerçekleşmiştir. Oysa İngiltere'de burjuvazinin iktidara gelişi aşamalı ve yumuşak bir geçişle monarşik yapı korunarak sağlanmış ve 17. yüzyılın sonlarında parlamenter yapı yerleşmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak da, Fransa'da 1789'da, İngiltere'de ise aşamalı bir biçimde 'buyurucu vekalet'ten 'yeni temsil anlayışına' geçilmiştir.⁵

Temsil ilişkisi ile toplumun yapısı arasındaki yakın ilişki sonucu ekonomik üstünlük sahibi sınıfın kendi siyasal emellerine uygun olarak toplumdaki temsil anlayışını da şekillendirdiği gözlemlenmiştir. Kralın mutlak egemenliğine karşı çıkararak buyurucu vekaletten yeni temsil anlayışına geçişi gerçekleştiren kentsoylu sınıfın siyasal iktidarı ele geçirişinden bugüne kadar temsil anlayışında görülen değişiklikler temsiliyet ile toplumsal yapı arasındaki yakın ilgiyi kanıtlar niteliktedir.

1.2. TEMSİL VE DEMOKRASİ

Antik Yunan ve Roma da uygulanan doğrudan demokrasi adı verilen yönetim şekli nüfusun artması ülke topraklarının genişliği ve siyasal hakların hemen hemen tüm vatandaşlara tanınması sonucu geçerliliğini yitirmiştir. Ayrıca uzmanlık gerektiren çok sayıda karmaşık problemlerin çözüme kavuşturulması için bütün toplum üyelerinin gerekli bilgi, yetenek ve zamana sahip olmadıkları da bir gerçektir. Bütün bu gerekçeler, sorunları karmaşıklaşan, kendisi genişleyip nüfusu artan toplumlara uygun bir temsili sağlayacak yeni yöntemlerin arayışını doğurmuştur. Bu arayış sonucu temsili demokrasi ortaya çıkmıştır. Yönetilenlerin belli süreler dahilinde görev yapmak üzere belli sayıda temsilci seçimi anlamına gelen temsili demokraside, devlet yönetiminin gerçekleştirilebilmesi için alınması gerekli kararlar, millet adına bu temsilciler tarafından alınmaktadır.

Temsili demokrasi, temsilcilerin aldıkları kararlarda özgür iradelerine dayanmalarını ve her bir temsilcinin sadece kendi seçim bölgesini değil tüm seçmenleri (milleti) temsil etmesi

⁴ Age.sy.248

⁵ SARICA, Murat. *Fransa ve İngiltere'de Emredici Vekaletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş*, İstanbul, İÜHF Yay., No.318, 1969, sy.45

ilkelerini esas almaktadır. Yani temsilcilerin sadece kendilerine oy veren seçim bölgelerindeki seçmenlerine karşı sorumlu olması anlamına gelen “emredici vekâlet” anlayışı temsili demokraside yer bulamamaktadır. Temsili demokraside “emredici vekalet”in aksine seçilen temsilciler kendilerini seçen kişilerin vekili değil tüm milletin temsilcisi olarak görev yaparlar. Bununla birlikte temsilcilerin seçmenlerinin görüşlerini ve bağlı buldukları siyasal partinin programını dikkate almaları demokratik bir zorunluluktur.⁶

Sürekli bir amaç için kurulmuş olan her sosyal toplum, bir düzene ve otoriteye ihtiyaç duymaktadır. Nitekim insanlık tarihine bakılacak olursa ilk çağlardan bugüne kadar bütün insan topluluklarında, kişinin yaşamını düzenleyen bir teşkilat ve otoritenin varlığı görülecektir.⁷ Sosyal ilişkiler ilk insan topluluğundan çağımıza kadar yavaş yavaş gelişerek bugünkü hak ve görev esasına dayanan karışık seklini almıştır. Doğal olarak sosyal bir denetim mekanizmasına, hukuki bir düzene ihtiyaç duyulmuş, böylece, bugünkü dünya düzeninin temeli olan ve bütün diğer kurumların dayanağı olarak kabul edilip “kurumlar kurumu” olarak nitelenen devlet de ortaya çıkmıştır.

Belli sınırlar içerisinde yerleşmiş insan topluluğu ve kurumsallaşmış bir siyasi örgüt olarak 16. yüzyılda beliren devleti; • devlet yetkilerinin kullanıldığı, sınırları belli bir arazi parçası olan ülke, • zorlama gücünü elinde bulunduran siyasi ve hukuki teşkilat, ve devlet yetkilerinin, yönetenler aracılığı ile yönetilenler üzerinde kullanıldığı ve bireylerden oluşan halk topluluğu olarak tanımlamak mümkündür.⁸ Devlet yetkilerini elinde tutarak devleti yönetme gücüne sahip olmak demek olan siyasal iktidarın, kim tarafından kullanılacağı ve siyasal iktidarı kullanacak olanların nasıl belirleneceği sorunu ise toplumsal hayata geçildiğinden bu yana çözülmeye çalışılmaktadır. Başlangıçta fiziksel yönden güçlü olanlar iktidarı ele geçirmişler, sonraları tanrısal güçler, servet ve veraset ilişkileri siyasal iktidarı ele geçirebilmek için kıstas olmuştur. Yönetilen - Yönetici ilişkileri ile birlikte, siyasal iktidar sahibinin yetkileri ve bu yetkilerin nasıl kullanılacağı tartışması da ortaya çıkmış, önceleri mutlak bir nitelik taşıyan yöneticinin yetkileri ve idare özgürlüğü giderek yönetilenlerce sınırlandırılmaya, denetlenmeye ve hatta paylaşılmaya başlanmıştır. “Halkın bütününün

⁶ Bakınız ARASLI, Oya; *Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı*, Ankara; A.Ü. Hukuk Fak. Yay. No:311, 1972,ss.7-37, TBMM Kütüphane Ve Dokümantasyon Müdürlüğü, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar*, Ankara, 1982, ss.11.-15, SOYSAL, Mümtaz; *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul, Gerçek Yay. 1993, ss.293-296, LJPHART, Arend; *Çağdaş Demokrasiler*, Çev. Ergun Özbudun, Ersin Onulduran, Ankara, Yetkin yay. ss.11-132.

⁷ VERSAN, Vakur. ‘Niçin Demokrasi?’, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı* - İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayın No:3436,1987, sy.225.

⁸ TEZİÇ, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*, Genel Esaslar, İstanbul, Beta Basım Yayım, 1996, ss.111-18

toplumun yönetimine katıldığı demokratik rejime geçiş” bu gidisin en ileri aşaması olarak gösterilebilir⁹.

Modern siyasal kültürün en önemli ve en çok sözü edilen kavramlarından biri olarak Yunanca “demos” (halk) ve “kratos” (iktidar) sözcüklerinden türeyen “demokratia” (demokrasi) sözcüğü M.Ö. 5 yy’da ortaya çıkmıştır. O tarihten, yaklaşık bir yüzyıl öncesine gelinceye kadar bir siyasal kavram olarak kullanılmış, demokrasi deyince bundan siyasal demokrasi anlaşılmıştır.¹⁰ Sözcük anlamına göre “halk iktidarı, iktidarın halka ait olması” demek olan demokrasi kavramı pek çok düşünür tarafından pek çok şekilde tanımlanmış olup bunlardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

H. Kelsen’ e göre, “iktidarın objesi ile subjesinin, yönetenler ile yönetilenlerin benzerliğini, halk tarafından halkın hükümetini ifade eden” demokrasi, Duverger tarafından; “yöneticilerin dürüst ve serbest seçimler yoluyla yönetilenler tarafından seçildiği rejim” olarak tarif edilmektedir. Locke’ a göre, “siyasal düzenin kurulmasını sağlayan toplum, yasaları kendi yapar ve yasaları uygulayacak görevlileri de yine kendi belirlerse, bu yönetim biçimine demokrasi denmektedir.” Lipset¹¹ demokrasiyi, “yönetimin görevlilerini değiştirmek için anayasaya uygun düzenli imkânlar sağlayan bir siyaset sistemi ve nüfusun mümkün olan en geniş kısmının, siyasal iktidar için yarışanlar arasında bir seçme yaparak önemli kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma” olarak tanımlamaktadır.

Görülüyor ki, “demokrasinin siyasi prensibi, halk veya milletin, devlet iradesinin oluşumuna ve mümkün olduğu oranda devlet faaliyetlerine en geniş ölçüde katılımını sağlamasıdır.”¹² Sartori’nin¹³ “liderliğin yarışmalı bir yöntemle yenilenmesi” olarak ifade ettiği kavram, ABD başkanlarından Abraham Lincoln tarafından, kapsayıcı ve açık bir ifade sekli ile “halkın, halk tarafından, halk için yönetimidir” biçiminde tanımlanmaktadır. Amerikan sosyal bilimcileri tarafından yaygın olarak kullanılan Joseph Schumpeter’ e ait tanıma göre de “demokrasi; siyasal kararlar almak için yapılan, bireylerin halkın desteğini kazanmak amacıyla yarışmacı bir uğraş sonucunda karar alma gücünü elde ettikleri kurumsal düzenlemelerdir.”¹⁴

⁹ ARASLI, Oya. *Adaylık Kavramı ve Türkiye de Milletvekilliği Adaylığı*, Ankara, Sevinç Matbaası ,1972, sy.1.

¹⁰ SARTORİ, Giovanni. *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev; Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Ankara, Yetkin Basımevi, 1993,sy.9.

¹¹ LİPSET, Seymour Martin. *Siyasal İnsan*, Çev: Mete Tuncay, İstanbul, V Yayınları, 1986, s.23.

¹² ABADAN, Yavuz. *Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri*, Cilt:1, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, 1952, s.322.

¹³ SARTORİ, (1993), sy.166

¹⁴ SCHMITTER, C.Phillippe- KARL, Terry. *Demokrasi Nedir, Ne Değildir* Çev;Levent Gönenç, Ankara, Siyasal Kitapevi, 1993, sy.22.

Oy verme aracılığıyla halktan onay almayı sağlayan seçimler demokrasinin teminatıdır. Demokrasi teorisine göre bir iktidarın meşruiyet kaynağı yönetilenlerin rıza ve onayından gelir.¹⁵ Seçimler vasıtasıyla yönetilenler, düzenli aralıklarla siyasal iktidara karşı onay verirler. Seçmenler, iradelerini hukuki ve siyasal bir metot olan seçimler yoluyla iktidara onay vermek, önceki onayı yenilemek, ya da geri almak şeklinde irade belirtebilirler.¹⁶ Bu şekilde yönetilenler yönetenler karşısında iktidarı belirleme ve denetleme hakkını yerine getirmiş olurlar.

Demokratik rejimleri tespitinde dikkat edilmesi gereken özelliklerin başında, her vatandaşın yalnızca bir oya sahip olduğu genel oy hakkı ile katılacağı seçimler aracılığıyla iktidarın halkın elinde olması ve en az iki büyük partinin kabul edilebilir aralıklarla yapılan dürüst serbest seçimlerde adayların ve programlarını halkın seçimine sunması gelmektedir.¹⁷ Demokratik bir sistemin varlığı için zorunlu olan seçim, tek başına yeterli değildir. Seçimin gerçekleşeceği ortamın, demokratik yapının diğer zorunlu öğelerinden olan temel hak ve hürriyetlerle de yakından ilgisi vardır. Bu açıdan, toplumdaki farklı fikirlerin açıklanabilmesi ve siyasal eğilimlerin siyasal partiler aracılığıyla örgütlenerek, serbest rekabetçi bir ortamda seçime katılabilmesi durumunda ancak demokratik seçimlerden söz edilebilir.¹⁸

Demokrasilerde farklı seçim sistemleri farklı sonuçlar ortaya çıkardığından, seçimler ve seçim sistemlerinden beklenen hedeflerde birbirinden farklıdır. Dolayısıyla amaçlara göre belirlenen seçim sistemleriyle de, gerçekleşmesi istenen sonuçlar tercih edilmiş olmaktadır. Seçimlerle gerçekleştirilmek istenen başlıca amaçlar ya da sonuçlar.

- Toplumun temel siyasal eğilimlerini yansıtan bir yasama meclisinin oluşmasını sağlamak,
 - Seçmen çoğunluğunun tercihine uygun bir hükümetin kurulmasını temin etmek
 - Yönetim (yasama) işlevi için en uygun nitelikleri taşıyan temsilcilerin seçilmesini sağlamak
 - Güçlü ve istikrarlı bir hükümetin çıkmasını sağlamak;
- şeklinde sıralanabilir¹⁹

¹⁵ KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer. *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara; A.Ü. Hukuk Fak. Yay. No:262, 1970, sy.13

¹⁶ Age. sy.15

¹⁷ LİJPHART, Arend. *Çağdaş Demokrasiler*, Çev., Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Ankara, Yetkin Yay., 1991, ss.1-2

¹⁸ TEZİÇ, Erdoğan. *Seçim Sistemleri*, İstanbul, İÜHF Yay., 1967, ss.6-17

¹⁹ KIRKPATRICK, Jane j. *Democracy at the Polls*, Washington, 1981, ss.344-346

1.3. SEÇİM KAVRAMI

Geniş anlamda seçim kavramı, birden çok seçenek arasında yapılan tercih anlamına gelir. Fakat bu çalışmadaki seçim kavramı daha dar bir anlam taşımaktadır: Parlamento ve yerel yönetimler gibi çeşitli kamu makamları için yapılan seçimlerdir. Seçim kısaca yönetenlerin yönetilenlerce belirlendiği işlem olarak ifade edilebilir.

Halk iktidarı ve yönetenlerin halka dayanan meşruluğu şeklinde ifade edebileceğimiz Demokrasi'nin en önemli siyasal katılma mekanizmalarından biri "seçim"dir. Seçim alternatifler arasından en iyiyi, en doğruyu bulup çıkarmaya yönelik fiildir. Seçmenler de belirli aralıklarla, seçilenler üzerinde etkili olan bir baskı unsurudur. Demokrasilerdeki bu seçen-seçilen ayrımı devlet yönetiminin, yani siyasal iktidarın devamlı surette bir baskı, bir denetim altında bulunması sonucunu doğurur. Böylelikle iktidarlar, toplum menfaatlerini her şeyin üzerinde tutmak durumundadırlar. Zira olumsuz icraatların cezası seçmen tarafından sandıkta verilecektir. Dolayısıyla seçim mekanizması iktidarları iş başına getiren, gerektiğinden onlara destek veren ve gerektiğinde değiştiren bir mekanizmadır.²⁰

Eski Yunan ve Roma Demokrasileri ile ilkel topluluklarda oy hakkının belli kesimlere veriliyor olması ve seçeneklerin kısıtlı tutulması o dönemdeki seçimleri, günümüz seçimlerinden ayırmaktadır. Ancak sonraları tanrının gücünü elinde bulundurduğu inanılan kralın yetkileri azaltılarak başka organlara aktarılmıştır. Tarihin ilk insan hakları belgesi olarak kabul edilen "Bill of Rights" başta olmak üzere, 1793 Fransa Anayasası ile vergi veren konut sahibi her yurttaşın oy hakkına sahip olması, halkın iktidarda daha fazla yer sahibi olmasına imkân tanımıştır. Son olarak "genel oy" ilkesinin kabulü ile seçim kavramı bugünkü yapısına kavuşmuştur. Ancak bu kavram gerçek anlamını demokrasilerde bulmaktadır. Demokrasi en geniş anlamıyla halkın kendi kendisini idare etmesi demektir. Halkın ülke genişliği ve nüfus çoğunluğu bakımından bir araya gelerek doğrudan doğruya ülkeyi yönetmesi fiilen çoğu zaman mümkün olmadığından, halkı temsil edecek kişilerin bulunup çıkarılması icap etmiştir ki, bu işleme seçim adını veriyoruz.²¹

Seçim yoluyla temsil anlayışı çoğulcu devlet biçimine has bir özelliktir. Bu nedenle, kimi kuramcılara göre de, bu tarz temsiliyet aslında iktidarın burjuva sınıfı tarafından ele

²⁰ SEZEN, *Saim. Seçim ve Demokrasi*, 1.Baskı, Gündoğan yay., No:88, Ankara, Ekim 1994, s.52

²¹ TUNAYA, Tarık Z. *Milletvekilleri Seçimi Kanunu*, İsmail Akgün Kitabevi, İstanbul 1954, s.7.

geçirilmesini maskeler nitelik taşır. Hatta bu durumu Marx şu sözleri ile oldukça şiddetli bir biçimde eleştirmiştir: “Seçimler ezilenlerin, dört yılda bir kendilerini ezecek olanları seçmenlerini sağlayan bir araçtan başka bir şey değildir.”²² Daha sonra Marksist kuramcılar daha da fazlasını söylemişler, sınıf mücadelesinin olduğu toplumlarda temsil ilkesinin gereksizliğine dikkatleri çekmek istemişlerdir.

Daha kapsamlı olarak seçim; halkın yasalara göre seçmen vatandaş kimliği kazanmış kesimlerinin, siyasal iktidarı onlar adına kullanacak yöneticileri çok sayıda aday arasından seçtiği ve bir sonraki seçime kadar yönetim yetkisini devrettiği, izleyen dönemde ise yöneticinin siyasal iktidarı kullanma biçimini değerlendirerek onu denetlediği bir süreçtir.²³ Ancak seçimlerin tek işlevi yurttaşların temsili değildir. Çağdaş siyasal toplumda seçimlerin kazandığı başka bir anlam daha vardır. Öyle ki, seçimler siyasal karar alıcılarla siyasal kararın uygulandığı kişiler arasında iletişimi sağlama görevini üstlenmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla seçim, seçenler ve seçilenler, bir başka deyişle yönetenlerle yönetilenler arasındaki iletişim sürecine ilişkin bulunmaktadır.²⁴

Demokratik rejimlerde seçimler,²⁵ yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkiyi düzenleyerek siyasal iktidarın meşruiyet kazanmasına yardımcı olur. Oysa ki, “geleneksel toplumların çoğunda tek kişiye dayanan siyasal iktidarlar, kültür düzeyi düşük bireyleri etkileyen büyü ya da fiziki zorlamaya dayanan güce başvurarak düzenledikleri taç giyme törenlerinde halkın gözü önünde krallık durumunu tanrısalılaştırmış, böylelikle kabullerini sağlamışlardır.”²⁶

Seçim kavramının içinde önemli bir yeri olan ve daha teknik bir kavram olan seçim sistemi ise, seçmenlerin seçim çevre veya çevrelerinde kullandıkları oyların sandalyelere dağılımını belirleyen kurallar, teknikler ve anlayışlar topluluğuna denir.²⁷

Kullanılan oylara göre kimlerin milletvekilliklerini kazandıklarını belirlemeye yönelik hesaplama yöntemlerine, dar anlamda seçim sistemi denilmektedir. Ancak bundan ibaret sayılamaz, asıl söz konusu olan, siyasal hakların nasıl düzenleneceğinin, seçim bölgelerinin, oylama biçiminin, seçimin kimin tarafından yönetileceğinin, belirlenmesi ile başlayıp,

²² COTTERET, Jane Marie ve EMERİ, *Claude. Seçim Sistemleri*, Çev., Tanju Gökçel, Gelişim Yayınları, İstanbul 1991, s.10

²³ KARAMUSTAFAOĞLU, (1970), sy.16.

²⁴ COTTERET, Jane Marie ve EMERİ, *Claude*, 1991, sy.9.

²⁵ TUNAYA, (1954), Önsöz'den

²⁶ ÇAM, Esat. *Siyaset Bilimine Giriş*, Der. Yay., İstanbul 1990, sy.439

²⁷ ÖZBUDUN, *Ergun. Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 1995, sy.230.

uygulamalarla devam eden bir sürecin son halkasıdır. Bu süreçte uygulanacak yöntemler ülkelerin demokrasi anlayışlarına ve siyasal beklentilerine göre değişebilir. İşte tüm bunlar geniş anlamda seçim sistemini konusunu oluşturmaktadır.

1.4. SEÇİMİN TEMEL İLKELERİ

Demokratik rejimlerde yönetenler (iktidar, muhalefet) yetkilerini seçimlerde halkın oyundan alırlar. Bu nedenle, seçimler ve seçim sistemleri demokrasilerde rejimin ve yönetenlerin meşruiyet temelidir. Bu bağlamda, seçimler toplum-devlet ilişkisini sağlayan araçlardan en önemlisidir. Bir seçim sisteminden beklenen, her şeyden önce, belirli bir süre için ülkeyi hangi partinin yöneteceğini, hükümeti hangi partinin kuracağını, hangi partinin iktidar olacağını belirlemektir. Bu, bir seçim sistemini bir kamuoyu yoklamasından ayıran önemli bir farktır. Seçim sisteminin bu işlevine “fayda ilkesi” denir. Konuya bir hükümetin ülkeyi istikrar içinde yönetme olanağına sahip olması açısından bakıldığında “istikrar ilkesi” veya “yönetilebilirlik ilkesi” de denilebilir. Ancak bu, ülkede taraftar bulan başka siyasal akımların henüz parlamentoya yansımaları demek değildir. Oysa buna da olanak vermek, olabildiğince bunu da gerçekleştirmek zorunluluğu vardır. İşte burada seçim isteminin ikinci bir işlevi ortaya çıkar: Bu, temsilde adaleti sağlamaktır. Seçim sisteminin bu işlevine “adalet ilkesi” denir. Böylece iyi bir seçim sisteminin fayda ya da istikrar ve adalet ilkelerini her ülkenin kendi koşullarına uygun bir denge içinde bir araya getirmesi beklenir. Aslında zıt yönlerde işleyen bu iki ilke, değişik seçim sistemlerinde değişik ölçülerde bir araya getirilmiştir. Eğer bu iki ilkedeki biri ön plana çıkarılacak olursa, diğeri arka plana itilmiş olur. Örneğin istikrar ilkesini ön planda tutulursa, adalet ilkesi arka planda kalır. Eğer adalet ilkesine önem verilirse, yani bütün partilerin, bütün siyasal görüşlerin parlamentoda veya ilgili meclislerde temsiline önem verilirse, o zaman istikrar arka planda kalabilir.²⁸

Bu iki ilke farklı amaçlar taşımaları sebebiyle, bir diğere öncelik verilmesi yerine uygun bir sentezde birleştirilmelidir. Bu sentezde fayda ve adalet ilkelerinin yer aldığı ölçülere göre değişik seçim sistemleri ortaya çıkmıştır.

²⁸ YARARSOY, Dursun. *Seçim Sistemleri, Türkiye ve Dünya*, www.gazi.edu.tr, erişim:7.10.2008.

1.5. SEÇME HAKKININ DEMOKRATİK İLKELERİ

Bilindiği gibi seçimler demokratik yaşamın vazgeçilmez bir ögesidir. Demokratik yönetimlerin olmazsa olmaz koşullarıdır. Seçme hakkının demokratikleşmesi 20. yy'a kadar uzanan bir evrim geçirmiştir. Gerçekten de insanlık tarihinde siyasal iktidarın oluşumunda söz sahibi olabilme mücadelesinin ayrı bir yeri vardır. Ancak demokrasinin seçimlere göre tanımlanması asgari bir tanımdır.²⁹ Referandum, halk oylaması, halk teşebbüsü ve kamu yöneticilerinin görevden geri çağırılması gibi siyasal katılım mekanizmaları da demokrasinin araçlarındandır. Bu açıdan, demokrasi, biçimsel bir formülden ibaret olmayıp, dinamik bir süreçtir.³⁰

Demokratik bir seçimden söz edilecek olursa, bunun bir takım ilkelere bağlı olması gerekir. Kişiler ırk, cinsiyet, servet ve öğrenim koşulları gibi sebeplerle oy verme hakkından yoksun bırakılamaz. Bununla birlikte günümüz demokrasilerinde bile bazı kısıtlamalar vardır. Örneğin çocuklar ve akıl hastaları oy hakkına sahip değildir. Yasa koyucunun, seçme hakkını, kamu hayatına daha yararlı kılmak amacıyla bir takım kısıtlamalara gitmesi modern toplumun bir gereğidir. Bunu yaparken de seçme hakkının her şeyden önce bir insan hakkı olduğunu temel olarak ele alması gerekmektedir.

1.5.1. Eşitlik İlkesi

“Eşit oy” veya “oy hakkının eşitliği” ilkesi, her seçmenin sadece ve sadece bir oy hakkına sahip olması demektir.³¹ Eşit oy ilkesinin yürürlükte olduğu sistemde, her seçmen sandığa sadece tek bir oy pusulası atabilir ve attığı bu oy tüm diğer oylarla aynı değerdedir.

Günümüzde eşit oy ilkesi genel kabul görmüştür. Ancak geçmişte, bilindiği gibi seçim ve oy usullerinin demokratlaşmasından önce, kişilerin kendileri değil, servetleri ve unvanları temsil edilirdi. Dolayısıyla siyasal sistemin birimi soyut insan hakları değil, somut insan servetleri idi.³² Yani seçme hakkı demokratikleşmeden önce oy verme hakkı çok sınırlı ve dar bir toplum kesimine tanınmıştır. Sınırlı oy dönemlerinde bir kişiye birden çok oy hakkı tanındığı gibi bazı kimselerin de bu nitelikleri taşınamaması nedeniyle oy hakları yoktu. Örneğin

²⁹ HUNGTİNGTON, P.Samuel. *Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*(Çev: Ergun Özbudun), Ankara 2002, sy.7.

³⁰ TANİLLİ, (1981), sy.35.

³¹ ARMAOĞLU, Fahir H. *Seçim Sistemleri*, Ankara 1953, sy.8

³² KARAMUSTAFOĞLU, (1970), sy.16.

Fransa'da 29 Haziran 1820 tarihli Seçim Kanunu, fazla vergi veren kesime çift oy kullanma hakkı veriyordu. Bunun yanı sıra 1893 yılında Belçika Anayasasına göre 35 yaşında evli, çocuklu vatandaşlara ve en az beş frank vergi ödeyebilenlere birden fazla oy kullanma hakkı tanınmıştır. Ayrıca kişi üniversite diplomasına sahipse ya da yüksek bir memuriyet görevi varsa üçüncü bir oy hakkına da sahip olabiliyordu.³³ Diğer bir örnek olan İngiltere'de ise çoğul oy hakkı geçerliliğini 1948 yılına kadar korumuştur.³⁴

O dönemdeki çoğul oy hakkı sınıflı toplum anlayışının bir ürünüdür. Temsilci seçimi için kişilere birden çok oy hakkı tanınması, bu toplumdaki kimi vatandaşlara ayrıcalık tanınması anlamına gelir ve bu birçok açıdan tehlikeli durumlar yaratabilir. Bu nedenle Avrupa'da, I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu uygulama terkedilmiş ve "one man one vote" deyiimiyle açıklanan "tek kişi tek oy", yani eşitlik ilkesi benimsenmiştir.³⁵

1.5.2. Genellik İlkesi

"Genel oy" veya "oy hakkının genelliği" ilkesi oy hakkının servet, vergi, yetenek, cinsiyet ve ırk şartları bakımından kısıtlanmamasıdır. Diğer bir ifadeyle ise oy hakkının genelliği demek, kısıtlılık hali hariç vatandaş sıfatını kazanmış herkesin oy hakkına sahip olması demektir.

Genellik ilkesi ilk kabul edilen ilkelere biridir ve kendine "demokratik" sıfatını veren hiçbir rejim, genel ve eşit oy hakkını vatandaşlarına tanımaktan geri durmamıştır.³⁶ Genel oy ilkesinin kabulünden önce, oy hakkına sahip olmak için, belirli miktarda bir servete sahip olmak, belirli bir eğitim düzeyinde olmak, erkek olmak veya belirli bir ırktan olmak gibi bazı şartlar gerekiyordu. Genel oy ilkesine tam geçiş, 20. yy'da gerçekleşmiştir. Günümüzde genel oy konusunda ancak; vatandaşlık, seçmenlik yaşı, kısıtlı olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmak, seçmen listelerine yazılı olmamak gibi konularda koşullar getirilebilmektedir.

1.5.3 Bireysellik İlkesi

"Bireysel oy" veya "oy hakkının bireyselliği" ilkesi birtakım grupların değil, bireyin oy hakkına sahip olması demektir. Seçmene verilen seçme hakkı, onun ekonomik, mesleki vb.

³³ SOYSAL, Mümtaz. *Anayasaya Giriş*, Ankara, 1968, sy.61

³⁴ KARAMUSTAFAOĞLU, (1970), ss.130-131.

³⁵ BALİNSKİ, ML ve YOUNG, HP. *Fair Representation- Meeting The Ideal Of One Man, One Vote 2nd edn.* Brookings Institution Pres, Washington, DC. 2001, sy. 48.

³⁶ SOYSAL, Mümtaz. *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul 1987, sy.275.

bir grubun üyesi olması ile değil, bir birey olması nedeniyle verilmiştir. Seçmen oyunu vatandaş olma sıfatıyla kullanır.

Seçme işleminin seçmenin kendisi tarafından yapılması gereken ve bir başkasına geçirilmesi mümkün bulunmayan resmi bir işlem olduğundan bile söz edilebilir.³⁷ Bu nedenle seçme hakkı her zaman kişisel bir nitelik taşır. Ancak seçim günü birtakım nedenlerle sandık başına gidemeyecek vatandaşların oylarının boşa gitmemesi için birtakım idari ve hukuki uygulamalar getirilmiştir. ABD, Fransa, İsveç, İngiltere, Danimarka gibi ülkelerde bir süre “gıyabi oy” uygulamasına gidilmiştir. Bu sayede çok sayıda vatandaş seçimlere katılabilecektir.

Türk seçim hukuku ise Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanunun 2. maddesindeki “seçmen oy’unu kendisi kullanır” ifadesiyle seçme hakkının bireyselliğini açıkça belirtmiş durumdadır.³⁸ Bu nedenle ilgili kanuna göre gıyaben oy kullanma hakkından söz edilemez.

1.5.4. Gizlilik İlkesi

“Gizli oy” veya “oy hakkının gizliliği” ilkesi, seçmenin kendisi dışında hiç kimsenin onun ne yönde oy kullandığını bilememesidir. Gizli oy, “seçmenin seçme hakkını hiçbir etki ya da baskı altında kalmaksızın yalnız kendi duygu ve inançlarına göre kullanmasını sağlamak amacıyla kabul edilmiş ve benimsenmiş bir ilkedir.³⁹

Gizli oy ilkesi ile, seçmenlerin oylarını baskı altında kalmadan kullanmaları amaçlanmıştır. Bu ilke, belki de demokratik seçme hakkının en önemli ilkesidir. Aslında gizli oy, seçimlerin serbestliği ilkesinin olmazsa olmaz koşullarından biridir.⁴⁰ Oy vermenin etkin olmasını istemek, tercihin baskı altında yapılmamış olmasına bağlıdır. Bunun için de gizli oy zorunludur, denilebilir.

İlk defa Avustralya’da kullanıldığı için buna Avustralya usulü gizli oy da denilmiştir⁴¹ Bu ilke, kullanılan oy’un hiç kimse tarafından bilinmemesini ile kişilerin üzerindeki nüfuzlar

³⁷ KARAMUSTAFAOĞLU, (1970), sy.141.

³⁸ TEZİÇ, (2003), sy.63.

³⁹ TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon Müdürlüğü, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar*, Ankara 1982, Yayın No:5, sy.121.

⁴⁰ TEZİÇ, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları İstanbul 2003 (1991), sy.250.

⁴¹ KARAMUSTAFAOĞLU, (1970), sy.155.

azaltılmasını sağlamıştır. Daha önce de değinildiği gibi gizli oy seçimin serbestliğinin sağlanmasının bir gereğidir. Seçmen kapalı bir yerde kendi öz iradesi ve tercihi ile dış etkilerden uzak olmalıdır. Gizlilik; birleşik oy pusulası, kapalı oy verme yeri ve resmi mühürlü tek tip oy zarfı ile sağlanabilir. Oy pusulaları ve zarfların farklı olması ve oy verilen kabinlerin yeterince kapalı olmaması, bu ilkenin tam geçerliliğini engelleyebilir. Üzerlerinde baskı olacağını düşünen seçmenler, oy'un açık olması nedeniyle, istemediği bir partiye oy vermek zorunda kalabilirler. Bu nedenle günümüz gizli oy ilkesi, demokrasinin temel taşlarından biridir.

Türkiye'de gizli oy kullanımının sağlayacak kapalı oy verme yerinden açıkça söz eden kanun 5258 sayılı ve 1948 tarihli Milletvekilleri Seçimi Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin kanundur. Gizli oy ve açık sayım ilkesini benimseyen ilk seçim kanunu ise, 1950 tarihli ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu olmuştur.

1.5.5. Serbestlik İlkesi

“Serbest oy” veya “oyların serbestliği” seçmenin her türlü baskıdan uzak olarak oyunu istediği adaya serbestçe vermesidir. Serbestlik ilkesi ile amaçlanan hedef, hem yurttaşın seçme hakkını en özgür şekilde kullanabileceği ortamı yaratmak, hem de seçmenlerin birden fazla aday arasında bir tercihte bulunmasına olanak sağlamaktır. “Güçlü hükümet, her vatandaşın kendisini ondan bir parça saydığı hükümettir”⁴² sözünden hareketle seçim ve seçme hakkı olgusunu değerlendirdiğimizde, serbest seçim ilkesinin önemi apaçık ortaya çıkmaktadır. Araslı ise bu konuda: “Halkın iradesinin demokratik bir değer taşıyabilmesi, serbest bir biçimde oluşmasına; her türlü baskı ve müdahaleden uzak bir biçimde, özgürce açıklanmasına bağlıdır” demektedir.⁴³

Serbestlik İlkesi aday olabilmenin ve özellikle oy vermenin bir hak olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Serbestlik İlkesi, herhangi bir partiye, listeye ya da adaya oy verebilmenin yanı sıra; oy verip vermeme konusundaki serbestiyi de kapsayan bir ilkedir. Günümüzde Belçika, Lüksemburg, İtalya, Yunanistan gibi ülkelerde seçimlere katılmayanlara para cezası ya da sonraki seçimde oy kullanamama gibi yaptırımlar uygulanmaktadır.⁴⁴

⁴² a.g.e., sy.156.

⁴³ ARASLI, Oya. *Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri*, (1876-1987), Ankara 1989, sy.10.

⁴⁴ TEZİÇ, (2003), sy.248.

2389 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 2. maddesinin 2. fıkrasındaki ”seçmen, oyunu tam bir serbestlikle kendisi kullanır” ifadesiyle serbestlik ilkesinin seçimlerde göz önünde bulundurulduğu açıkça ortaya konmaktadır.

1.5.6. Seçimlerin Yargı Yönetimi ve Denetiminde Yapılması İlkesi

Seçmen tercihlerinin tam bir tarafsızlık içinde ortaya çıkmasını sağlayan önemli ilkelerden biri de, seçimlere ilişkin tüm faaliyetlerin yargı denetim ve gözetiminde yapılmasıdır. Tarihsel süreç içerisinde söz konusu faaliyetlerin yasama ve yürütme organlarına bırakılmasının sakıncaları sıkça görüldüğünden, görevin bağımsız ve tarafsız olan yargı organına bırakılması yoluna gidilmiştir.

Türkiye’de bu görev bir yargı birimi niteliğinde; olan Yüksek Seçim Kurulu tarafından yürütülmektedir. Bu kurul başlangıçta (1948-1954) itirazların karara bağlanmasında tam yetkili değil iken; 1954 yılından bu yana tam yetkili konuma getirilmiş olarak görevini sürdürmektedir.

Sonuç olarak şu söylenebilir ki; günümüzde açık, serbest ve dürüst seçimler demokrasinin özü, onun kaçınılmaz olmazsa olmaz şartı olarak kabul edilmektedir.⁴⁵ Bunun sağlanması için de seçim yasalarını yorumlayan bağımsız bir yargıya, seçimleri yönetecek olan siyaset dışı, dürüst ve güvenilir bir yönetime, liderleri ve örgütsel yapıları ile kendi politikalarını seçmenlere anlatabilecek derecede gelişmiş bir parti sistemine ve iktidara etki etme mücadelesinde izlemeleri gereken yöntemler ve bunun sınırları hakkında genel bir uzlaşmanın varlığına ihtiyaç vardır.⁴⁶

1.6. SEÇİMİN TEMEL ÖĞELERİ

Seçim sistemlerinin daha iyi anlaşılması için seçimin temel öğelerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Demokrasi ile yönetilen toplumlarda yasalarla kuralları belirleyen ve belirlenen kurallarla ülkeyi yönetenlerin halk tarafından seçilmesi, seçmen olanların saptanması ve bu kişilerin sağlıklı bir şekilde seçimlerini yapmaları için birtakım şartların oluşturulması gerekmektedir. Bunları seçimin temel öğeleri olarak sınıflandırabiliriz.

⁴⁵ ALDIKAÇTI, Orhan. *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul 1982, sy.230.

⁴⁶ MACKENZİ, W.J.M. *Free Elections- An Elementary Textbook*, London 1958, sy.4.

Ülkemizde seçimin temel öğeleri ‘Seçimin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’ ile düzenlenmiştir ve şu başlıklar altında sıralanmıştır:⁴⁷

1.6.1 Seçim Çevresi

Seçim yapılacak olan ülke önce seçim çevrelerine bölünür. Ülkenin genişliği, nüfusun yoğunluğu, yerel özellikler ve ilişkileri, aday ve seçmen arasındaki bağlantıların sağlanmasındaki zorunluluklar seçim yapılmak üzere ülkenin bölümlere ayrılmasını gerektirmektedir.⁴⁸ Seçim çevrelerinin oluşturulmasında genellikle il, ilçe, idari bölümler esas alınır. Fakat bu her zaman kural değildir. Büyük iller birden fazla seçim çevresine ayrılabilir. Seçim çevrelerinin seçmen sayıları bakımından birbirine yakın olmalarına özen gösterilir, dürüst ve adil bir şekilde oluşturulması gereklidir.

298 sayılı Seçim Tem. Hük. Ve Seçmen Küt. Hakkında Kanunun 3. maddesi gereğince özel kanunlardaki çevre ayrılmaları saklı kalmak şartı ile seçimlerde her il bir seçim çevresi sayılır. Bu seçim çevresinden çıkarılacak milletvekili sayısının saptanması kanunlarla Yüksek Seçim Kuruluna bırakılmıştır.

1.6.2. Seçmen ve Seçmen Kütüklerinin Hazırlanması

Bir seçim bölgesinde oy kullanma hakkına sahip olan kimseye seçmen adı verilir. Her ülkenin yasalarıyla belirlediği aranılan birtakım şartlara haiz olan herkes oy kullanabilir. Diğer bir deyişle her ülke, ülkeyi yönetecek kimseleri seçebilecek kişileri bazı ölçütler ve sınırlamalar getirerek belirler. Günümüzde, genel olarak bakarsak belli bir yaşa ulaşmış, hacir altında bulunmayan tüm yurttaşlar yapılacak seçimlerde oy kullanabilirler.

Ülkemizde 18 yaşını doldurmuş her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir. Buna rağmen bu hakta birtakım kanunlarla sınırlandırılmıştır. Örnek vermek gerekirse Anayasanın 7. maddesi silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askeri öğrencilerin ve ceza infaz kurumlarında hükümlü olarak bulunanların oy kullanması engellenmiştir. 8. maddesinde de Kısıtlı olanlar ve kamu hizmetlerinden yasaklı olanların seçmen olmaları yasaklanmıştır.⁴⁹

⁴⁷ SEZEN, (1994), sy.141.

⁴⁸ GÖZLER, Kemal. *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa 2004, sy.133.

⁴⁹ 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, (STH ve S.K.Hk.K.), (Madde 7)

Seçimlerde, her seçim bölgesi için bir seçmen kütüğü hazırlanır. Seçmen olan vatandaşları tek olarak tanımlayan ve oturduğu yeri belirleyen bilgileri kapsayan bilgisayar ortamına ‘Seçmen Kütüğü’ denilir. Seçme yeterliliğine sahip her vatandaş, ikametgâhının veya en az üç aydan beri oturmakta bulunduğu muhtarlığın seçmen kütüğüne yazılır.⁵⁰

Seçmen kütüklerinin hazırlanması için yüksek seçim kuruluna bağlı olarak başkentte ‘Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü’ ilçelerde ‘Seçmen Kütükleri Bürosu’ kurulmuştur. Seçmen kütüğü her dört yılda bir düzenlenir. Sürekli bilgi toplama ve her iki yılda bir genel denetleme ile güncelleştirilir.

Seçmen kütükleri hazırlanırken, seçmenlere ilişkin bilgiler yazım memurları tarafından toplanarak bir sorma kaydedilir. Bu bilgiler daha sonra seçmenlere imzalatılır. Bu işlemler, görevli personelin seçmenlerin oturduğu yerleri tek tek gezerek kişileri görmeleri suretiyle yapılır. Bu işlemler yapılırken resmi belgeler esas tutulur ve son olarak bir seçim bölgesine ait bilgiler birleştirilir. Daha sonra yapılan işlemlerde oluşabilecek yanlışlıkların düzeltilmesi ve eksikliklerin giderilmesi için muhtarlıklarda askıya çıkarılır. Buna ‘Muhtarlık Askı Listesi’ denir. Bu liste nisan ayının ilk pazartesi günü muhtarlıklara asılır ve iki hafta süreyle askıda kalır. Herhangi bir yanlışlık olup olmadığına bakılır ve herhangi bir yanlışlık durumunda düzeltilme yapılarak bu şekilde seçmen kütükleri kesin halini alır. Seçmen kütüğüne seçmen bir kez kayıt olur ve birden fazla oy kullanamaz.⁵¹

1.6.3. Aday ve Adayın Seçilmesi

Bir siyasi partiye üye olan ya da olmayan seçilme yeterliliğine sahip olan kişilerden siyasal iktidar isteyen ve seçilmek üzere mensup olduğu partiden aday gösterilmesi için başvurarak veya bağımsız olarak yetkili organlara başvurup yetkili organlarca seçenek olarak kamuoyuna resmen ilan edilen kişilere ‘Aday’ denir.⁵²

2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 10. maddesinde Seçilme yeterliliğine ilişkin düzenleme yapılmıştır. Buna göre yirmibeş yaşını doldurmuş her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir. Milletvekili seçilemeyecek olanlar şu maddelerle belirlenmiştir:

⁵⁰ SEZEN,(1994), sy.143.

⁵¹STH ve S.K.Hk.K. (Madde 33)

⁵² SEZEN, (1994), sy.146.

- İlkokul mezunu olmayanlar
- Kısıtlılar
- Yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar,
- Kamu hizmetinden yasaklılar,
- Taksirli suçlar hariç, toplam bir yıl veya daha fazla hapis veya süresi ne olursa olsun ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar,
- Affa uğramış olsalar bile;

a. Basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biriyle mahkûm olanlar,

b. Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının, birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etme suçundan mahkum olanlar,

c. Terör eylemlerinden mahkûm olanlar,

d. Türk Ceza Kanununun 536 ncı maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı eylemlerle aynı Kanunun 537 nci maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında yazılı eylemleri siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkum olanlar.⁵³

Bu şartları yerine getirmiş olan her Türk vatandaşı gerek siyasi partilerin tüzüklerinde belirttikleri yöntemlere göre belirlenecek listelerde, gerekse bağımsız olarak yetkili organlara başvurarak geçici ilan ve itiraz süresi sonunda kesinleşen aday isimleri yetkili organ tarafınca kesin aday olarak açıklanır. Tespit edilen ve yüksek seçim kurulunca ilan edilen adayların seçim çevrelerinde yeterli oyu alanlar seçim kurulunca seçildiklerine dair mazbatalarını aldıktan sonra milletvekili olarak parlamentoya katılır.⁵⁴

1.6.4. Seçim Örgütlenmesi

İktidarların seçimle belirlendiği demokratik ülkelerde seçimler yürütme organı tarafından düzenlenip yönetilmiştir. İktidarı elinde bulunduran siyasi partiler ya da kişiler, ellerinde bulunan yürütme örgütünü etkileyerek, seçimi yön vermeye çalışmalarını genelde hep karşılaşılan bir durumdur. Siyasi iktidara bağlı ve onun bir uzantısı olan yürütme siyasi

⁵³ Milletvekili Seçim Kanunu, (Madde 10).

⁵⁴ Milletvekili Seçim Kanunu, (Madde 37).

baskıya en açık örgüttür. Zamanla siyasi partilerin gelişmesi, siyasi iktidarın seçimlerle el değiştirir olması, seçimlerin; iktidara talip olmayanlarla, iktidara talip olanlar karşısında bağımsız ve tarafsız, siyasi iktidarın yapısı dışında bir örgütlenmenin gözetimi, denetimi ve yönetiminde yapılmasını ve sonuçlandırılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Ülkemizde 1946 seçimlerinin ardından muhalefet partisinin öne sürdüğü savların başında, seçimin iktidar partisinin isteği doğrultusunda gerçekleştiği gelmekteydi. Buna göre seçim demokratik ve tam güvenceli bir ortamda gerçekleşmemişti. Bu nedenle yönetiminin, tarafsızlığının ve güvenliğinin sağlanabilmesi için seçimlerin gözetiminin ve denetiminin yargıçlara bırakılmasını talep etmişlerdir.⁵⁵

1950 seçimlerine kadar yürütmenin gözetim ve denetiminde olan seçimler bu tarihten sonra 16.2.1950 tarih ve 5545 sayılı ‘Milletvekilleri Seçimleri Kanunu’ ile yargının gözetim ve denetimine bırakılmıştır.⁵⁶

1.6.5. Seçim Gereçleri

Seçim için gerekli olan oy verme araçları kanunla belirlenmiştir. Bu araçlar şunlardır: Mühür, Aday Listesi, Oy Sandığı, Oy Pusulasının konulacağı Zarflar, İstampa ve Mürekkebi, Onaylı Tutanak Defteri, sayım Cetvelleri, Tutanak Kağıtları, Torba, Kopya Kalemi, Beyaz Boş Kağıt ve gerekli eşya, Sandık Seçmen Listesi, Basılı Oy Pusulaları, Tercih Mührü, oyunu kullanan seçmen için işaret, beyan ve ıstampası. Bunlardan Sandık Seçmen Listesi, Oy Yeri, Sandık, Pusula ve Tutanak seçimimin özü itibariyle diğerlerine oranla daha büyük önem arz eder.⁵⁷

1.6.5.1. Sandık Seçmen Listesi

Seçmen kütüğünde yazılı adreslerine göre aynı sandık bölgesinde oturan seçmen kütüğünde yazılı seçmenleri; seçmen kütüğü numarası, adı, soyadı, ana ve baba adı, doğum yılı, doğum yeri, adresinin yazılı olduğu ve soyadı alfabe sırasına göre sıralanmış listeye ‘Sandık Seçmen Listesi’ denir. Seçmen kütüklerinden yararlanılarak seçim kurullarınca her sandık bölgesi için ayrı ayrı tahsis edilir. O bölgede oy kullanacak seçmenleri belirler. Seçmenlerin bu listelerde isimleri yoksa oy kullanamazlar.⁵⁸

⁵⁵ SEZEN, (1994), sy.147

⁵⁶ TUNAYA, (1954), sy.35

⁵⁷ STH ve S.K.Hk.K.(Madde 68)

⁵⁸ STH ve S.K.Hk.K.(Madde 43)

1.6.5.2. Oy Yeri

Seçimin gizliliği ilkesinin yerine getirebilmesi için en önemli olanlardan birisidir. Seçmenin hür iradesine hiçbir baskı uygulanmadan oy kullanabilmesine yöneliktir. Seçimlerde bunu sağlayan gizli oy verme yeridir. Her sandık kurulu bu ortamı hazırlamak ve seçmenin özgür bir şekilde oy kullanmasının sağlamla yükümlüdür. Bu nedenle seçmenlerin oy kullanması için yeterince gizli oy verme yeri düzenler. Oy verme yeri seçmenin kimse tarafından oyunu nasıl verdiği öğrenilemeyecek şekilde düzenlenir. Oy verme yeri dışarıdan gözetlenemeyecek ve seçmen etki altında bırakılmayacak şekilde oy verme işlemi için her türlü araç ve gerecin bulunacağı şekilde hazırlanır. Oy verilmesine dair bilgilerin bulunduğu levhanın oy verme yerinde asılı bulunması gerekmektedir.⁵⁹

1.6.5.3. Sandık

Gizli olarak hazırlanmış ve zarflanmış oy pusulalarının sayılmak üzere içine bırakıldığı araçtır. Seçimin başlama saatiyle içinin boş olduğu taraflarca kontrol edilerek mühürlenir.⁶⁰ Seçimin bitmesiyle sandıkların mühürleri sökülerek açılır ve içine atılan oy pusulaları herkesin görebileceği şekilde sayılır. Herkesin huzurunda yapılan sandık açılması dökümü ve sayılması sayıma herhangi bir hile karıştırılmasının gösterilmesi açısından önemlidir. Seçim sandığı seçim demokrasisinin simgesi olmuştur. Zira seçilenle seçen o sandıkta birleşmektedir.⁶¹

1.6.5.4. Oy Pusulası

Oy Pusulası seçmenlerin seçeceği kişilerin isimlerini tek bir isim ya da liste halinde attığı kağıtlardır. Seçmen bu pusulada seçimlerde seçenek olan adaylar arasından bir tanesini seçerek belirledikleri adayı pusula vasıtasıyla oy sandığına atarlar. Seçmen seçtiği adayı işaretleyip sandığa pusulayı atarak seçmenlik görevini yerine getirir. Bu tercihleri belirten kağıtlara oy pusulası denir. Bu pusulanın üzerindeki partilere ya da bağımsız adaylardan birine mühür yardımıyla seçmen seçimini yapar ve sandığın içine atar.⁶²

1.6.5.5. Tutanak

Seçimle ilgili işlemleri ve olayları yazıya geçirerek alenen yetkili kişilerce imzalanmış ve onaylanmış belgelerdir. Bu belgeler seçim yapıp sandıklar açıldıktan sonra en alt kısımdan

⁵⁹ STH ve S.K.Hk.K., (Madde 75,76)

⁶⁰ STH ve S.K.Hk.K., (Madde 77)

⁶¹ STH ve S.K.Hk.K., (Madde

⁶² Milletvekili Seçim Kanunu, (Madde 26, 27), STH ve S.K.Hk.K., (Madde 77)

başlamak esasıyla zincirleme olarak yukarıya doğru devam eder. Sandık kurullarınca tutulmuş olan tutanak temel belge sayılabilir. Bu tutanakta; oylamanın yapıldığı gün ve tarih, oy sandığının seçim yerinde hazır bulunanlar ve sandık kurulu üyeleri hazır bulunanlar ve sandık kurulu üyeleri huzurunda açılan saat ve dakika, sandık seçmen listesinde yazılı olan seçmen sayısı, oy kullanan seçmen sayısı, sandıktan çıkan zarf sayısı ve yok edilen sayılmayan zarf sayısı, geçerli oy pusulaların sayısı, geçerli olmayan ve hesaba katılmayan oy pusulaları, itiraz edilmiş olup ihtilafli ve geçerli sayılmış oy pusulası sayısı, parti ve adayların aldıkları oylar, sayım ve döküm sonucunun orada ilan edildiği, ihbar ve şikayetler ve bunlara ilişkin kararların nelerden oluştuğu belirtilir. Tutanak sandık kurulu başkanı ve üyeleri tarafından imzalanır. Tutanağın bir örneği herkesin bilgi sahibi olması için sandık çevresi içinde bir yere asılır.⁶³

İlçe seçim kurulları sandık kurulu tutanaklarını birleştirerek benzer bir tutanakla yeniden düzenleyip ilçe seçim kuruluna teslim ederler. İl seçim kurulu ilçe seçim kurulundan gelen tutanakları birleştirir. Birleştirme sonucu tutulan tutanaklar gerek ilçe gerekse il seçim kurullarınca, kurul kapılarına asılmak vesilesiyle ilan edilir.

İl seçim kurulları ellerine geçen tutanakları toplayarak düzenli bir şekilde Yüksek Seçim Kuruluna gönderir. Yüksek Seçim Kurulu bütün illerden gelen sonuçları değerlendirerek siyasi partilerin ülke genelinde aldıkları oy oranını belirler ve il seçim kurullarına bildirir ve ilan eder. Buna göre seçilenler ilan edilir ve seçtikleri kendilerine bildirilir. Seçimlere ilişkin tüm tutanaklar ve diğer evrak ve belgeler seçim kurullarınca iki yıl süreyle saklanır.⁶⁴

1.6.6. Seçme Yöntemleri

Her seçim sisteminin kendine has seçme yöntemleri vardır. Bu yöntemler ya uygulandıkları ülkelerin koşullarına göre ya da yönetiminin savunduğu görüşlere göre birbirinden farklılıklar gösterirler. Seçme işlemi genel itibariyle birkaç dalda toplanabilir. Çoğunlukçu, Nispi, Karma sistemler olmak üzere birkaç çeşit seçme yöntemi mevcuttur. Fakat bu sistemler de bir takım faydaları olduğu gibi bir takım sakıncalar içermektedir. O nedenle hangi sistemin kullanılacağı seçimimin yapılacağı ülkenin şartlarına göre belirlenir ve ona göre uygulanır.⁶⁵

⁶³ STH ve S.K.Hk.K, (Madde 106, 107)

⁶⁴ STH ve S.K.Hk.K, (Madde 109)

⁶⁵ SEZEN, (1994), sy. 152

BÖLÜM 2: SEÇİM SİSTEMLERİ

2. SEÇİM SİSTEMLERİ

Seçim sistemi demokrasilerde son derece önemli bir konudur ve demokrasinin yerleşmesi veya gelişmesinde en etkili faktörlerden biri olma özelliğini taşır. Ancak demokrasinin gerektiği şekilde gelişmiş olduğu ülkelerde iyi bir seçim sisteminin kurumsallaşması mümkün veya kolay olacaktır. Hatta demokratik rejimlerde yönetim, seçim sonucu yetkilerini halktan aldığı için seçim sistemleri demokrasilerde rejimin ve yönetimin meşruiyetinin temeli olma özelliğini taşır.⁶⁶

Seçim sisteminin adı ne olursa olsun, “en kötü sistem bile systemsizlikten iyidir veya en iyi sistemi bile gerektiği gibi uygulayamamaktansa en kötü sistemi gerektiği şekilde uygulayabilmek daha iyidir”. Bu mantıktan hareketle herhangi bir sistem uygulansa da bu sistem ile gerçekleştirilen seçimin sonucunda ulusal siyasette ve yönetimde yetki sahibi olan veya iktidara gelen siyasal parti veya görüşün yerel yönetim ve siyaseti fazla olumsuz etkilemediği bir ortamın oluşturulması önem arz etmektedir.⁶⁷

Seçim sistemi kimi zaman siyasi istikrarsızlıklara yol açabilmektedir. Bu durum belli bir düzeyi tutturamama olarak ifade edebilir. Burada belirtilen istikrarsızlığın kaynağı ise, seçim sisteminden dolayı ülke yönetiminin sıkça koalisyon hükümetlerinde olmasıdır. Seçim sistemi sonucunda meydana gelen meclis aritmetiği, çarkın işleyişini zorlaştırmaktadır.

Seçim yasalarından, bir yandan toplumun eğilimlerini yasama meclislerine yansıtması bir yandan da ülkeyi yönetecek çoğunlukların oluşturulmasına olanak vermesi beklenmektedir. Seçim sistemlerini bu işlevleri açısından belirleyen iki özellik, *temsilde adalet* ve *yönetimde istikrar (fayda)* ilkeleridir. *Temsilde adalet* ilkesi, seçmen eğilimlerinin adil bir biçimde yasama meclislerine yansıtılmasını, *yönetimde istikrar* ilkesi ise istikrarlı hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmayı amaçlar. Özellikleri gereği, bir seçim sisteminde bu öğelerden birisi öne çıktığında diğeri arka plana itilmektedir. Her ne kadar Anayasamızın 69. Maddesi, “*Seçim kanunlarının, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde*

⁶⁶ AYDIN, A. HAMDİ. *Türkiye’de Yerel Siyaseti Etkileyen Seçim Sistemi mi, Seçimin Sonucu mu?*, Yerel Siyaset Dergisi, Ekim 2008, Sayı:34, sy.8.

⁶⁷ TÜRKÖNE, *Mümtaz’er. Siyaset*, Lotus Yay., Ankara, Eylül 2006, sy.294

düzenlenmesini” öngörüyorsa da, bir seçim sisteminde bu ilkelerin bağdaştırılmasını sağlamak her zaman olanaklı olamamaktadır.⁶⁸

Bir ülkenin belirlediği seçim sistemi, o ülkenin ne ölçüde demokrasiyi yönetiminde kullandığının da göstergesidir. Devlet, siyasi partiler, siyasi dernekler ve siyasal iktidar faaliyetleri ile ilgili kurumların tamamı seçim sistemi neticesinde şekillenirler. Demokratik rejimlerde yönetenler(iktidar, muhalefet) yetkilerini seçimlerde halkın oyundan alırlar. Halkın seçim sistemine olan katkısı ne kadar çoksa demokratik oluşum ve netice, o kadar fazladır. Nitekim seçimler toplum-devlet ilişkisini sağlayan araçlardan en önemlisidir. Bir seçim sisteminden beklenen, her şeyden önce, belirli bir süre için ülkeyi hangi partinin yöneteceğini, hükümeti hangi partinin kuracağını, hangi partinin iktidar olacağını belirlemektir. Fakat bu sonuca ulaştıracak olan sistemin tarzı, seçim sonrası oluşacak oluşum siyasi kurum üzerindeki etkisinin olumlu veya olumsuz etkilerini belirleyecek güce sahiptir.

Sistemin türü ne olursa olsun; demokrasileri iyi gelişmiş, tüm kurum ve kuruluşlarıyla yerleşmiş ülkelerde ulusal veya yerel siyaset seçim sistemlerinden fazla olumsuz etkilenmez

Seçim sistemlerinin en temel görevi, parlamentodaki sandalyeleri, aldıkları oy oranına göre siyasi partiler arasında dağıtmaktır.⁶⁹ Demokrasi en geniş anlamıyla, halkın kendi kendini yönetmesi demektir. Halkın bir araya gelip de kendi kendisini yönetmesi mümkün olmayacağından, halk kendisini temsil etmesi için kendi içinden bir temsilciyi seçerek parlamentoya gönderir. İşte seçim sistemleri seçilecek olan bu kişinin hangi yöntemlerle parlamentoya gideceğini ortaya koyar.⁷⁰ Yönetenlerle yönetilenler arasındaki iletişimi seçim sistemi biçimlendirir.⁷¹ Kısaca özetlenecek olursa seçmenlerin tercihlerini sandalyelere dönüştürme işlemine seçim, bunun hangi yolla belirleneceğini ortaya koyan sisteme de seçim sistemi diyoruz.⁷² Seçim sistemleri, birbiriyle çelişen iki ilkeyi bir araya getirmeye çalışır. Bunlar ‘temsilde adalet’ ve ‘yönetimde istikrar’ ilkeleridir. Daha öncede değinilen bu ilkelerin bir arada ve belli bir denge içinde olmasını sağlayan seçim sistemi iyi bir seçim sistemi olarak kabul edilebilir. Bu iki ilke birbirinin zıttı sayılabilir çünkü birine ağırlık verildiğinde diğeri

⁶⁸ TUNCER, Erol. *Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği*, Anayasa Dergisi, 2006,cilt:23,ss.167-168.

⁶⁹ TÜRKÖNE, (2006), sy.295

⁷⁰ ÖZBUDUN, (1995), sy.229

⁷¹ COTTERET, Jane Marie ve EMERİ,Claude, (1991), ss.47-48.

⁷² VARLIK, Ülku ve ÖREN, Banu. *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, İstanbul 2001, sy.137

ihmal edilmek zorunda kalır.⁷³ Çünkü temsilde adalet istenmiş olsa birbirinden farklı düşünceye sahip partilerin parlamentoya girmesi isteniyor olacak. Bu durumda yönetimde istikrarın sağlanması zorlaşacak. Diğer taraftan yönetimde istikrar istenmiş olsa o zamanda parlamentodaki çok partililiğin ortadan kalkması gerekecek.⁷⁴

Seçim sistemlerinin hangisi kullanılırsa kullanılsın hangi ilkeye yönelik bir çalışma yapılırsa yapılsın tartışılıyor olması, bir ölçüde seçim sistemlerinin yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü seçim sistemleri esas itibarıyla bireysel tercihlerin birleşiminden toplumsal bir tercih üretmeye yarayan araçlardır. Fakat bireysel tercihlerden toplumsal tercihlere geçiş her zaman zorluk içerir. Bu nedenle seçim sistemlerinden herhangi biri seçilirken, mutlaka kusurlu alternatiflerden birisi tercih edilir. Bu sebeptendir ki demokrasi için ideal bir seçim sistemi tipinden söz edilemez. Siyasi yapı, siyasi kültür, parti sistemi ve temel toplumsal siyasi sorunlar esas alınarak bir ülke için en az mahzurlu olacak sistem seçilir.⁷⁵

Temsilde adalet ilkesi, seçmen eğilimlerinin adil bir biçimde yasama meclislerine yansıtılmasını, yönetimde istikrar ilkesi ise istikrarlı hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmayı amaçlar. Adaletli temsil açısından önemli bir ölçüt, seçime katıldıkları halde parlamentoda temsil edilemeyen siyasi partilerin oylarının düzeyidir. Özellikle ülke barajlı sistemlerde barajın altında kalan siyasi partilere oy veren önemli sayıdaki seçmen parlamentoda temsil edilememektedir.

Temsilde adalet ilkesinin öne çıkması halinde istikrarlı hükümetlerin kurulması zorlaşmakta, yönetimde istikrar ilkesinin öne çıkarılması halinde ise siyasi partilerin, güçlerinin çok üstünde ya da çok altında temsil edilmesi söz konusu olmaktadır. Çok partili dönemde yapılan seçimlerde her iki uçtaki örneklerle rastlanmıştır.

Seçim sistemleri; Genel olarak Çoğunluk ve Nisbi seçim sistemleri olmak üzere iki temel başlık altında incelenir. Ancak bunlara üçüncü bir sistem olarak Karma seçim sistemini eklenmiştir.

⁷³ YAVAŞGEL, Emine. *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, Nobel Yay., Ankara, Aralık 2004, sy.77.

⁷⁴ TÜRK, Hikmet Sami. *Seçim- Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*, 2006, ss. 77-78

⁷⁵ TÜRKÖNE, (2006), sy.294

Çoğunluk sistemi coğrafi temsille bağlantılıdır ve istikrarlı ve etkin bir yönetim sağlarken orantısız temsile sebep olur. Nispi temsil sistemi, devredilebilir tek oy ve ülke liste sistemi ile tercihlerin daha kesin temsilini sağlar. Karma ise bu iki sistemin değişik şekillerde birleştirilerek yeni seçim sistemleri oluşturulmasıyla meydana gelmiştir.⁷⁶

2.1. ÇOĞUNLUK SEÇİM SİSTEMİ

Çoğunluk seçim sisteminin temelini, seçimlerin sonunda verilen oyların çoğunluğunu alan adayın ya da partinin seçimleri kazanmış olduğu sayılacağı ilkesi oluşturmaktadır.⁷⁷ Yani bir toplumda toplum adına kim ya da kimler karar almalı sorusunun yanıtına; toplumu oluşturan, seçmen olabilme özelliklerine haiz çoğunluğun oyunu alanlar almalıdır şeklindeki yanıtın karşılığı olarak ortaya çıkarılmış bir seçim sistemidir.⁷⁸ Diğer bir deyişle çoğunluk seçim sistemi, olası hükümet istikrarsızlıklarına baştan çözüm bulma gayretlerinin bir ifadesidir. Gerçekten de bu sistemin kullanıldığı ülkelerde uzun süreli hükümet istikrarsızlıkları görülmez. Çoğunluk sistemi geçmiş dönemlerde çok tercih edilen bir sistem olmuştur. Bunun sebebi kolay oylanması, sistemin basit olması ve hesaplama yönteminin de herkes tarafından anlaşılır olması başta gelir.⁷⁹

Bu sistemde bir seçim çevresinde en çok oyu alan liste ya da aday seçimi kazanır. Bu yöntem; dar seçim çevreli ve geniş seçim çevreli yerlerin her ikisinde de kullanılabilir. Bu sistem yönetimde istikrar ilkesinin en iyi sağlayan ancak temsilde adalet ilkesini en fazla bozabilen yöntemdir.⁸⁰ Tek partili veya iki ya da üç partili siyasal sistemlerde uygulanmasında herhangi bir sorunla karşılaşmayabilir. Fakat çok partili sistemlerde temsilde adalet ilkesini yerle bir eden bir sistem olarak adından söz edebiliriz.⁸¹

Bir örnekle açıklanacak olursa; 50000 geçerli oyun kullanıldığı bir şehirde siyasi partilerin aldıkları oylar şöyle sıralanmıştır: A Partisi: 10001, D Partisi: 10000, C Partisi: 9900, H Partisi: 9000, V Partisi: 5000, B Partisi: 3000, geri kalan 4 partinin de 3099 oyu aralarında bölüştüklerini varsayalım. Bu seçim çevresindeki bütün sandalyeleri ikinci partiden sadece bir

⁷⁶ BOGDANOR, Vernon and BUTLER, David. *Democracy and Elections; Electoral system and Their Political Consequences*, New York Cambridge University Press 1983, sy.267

⁷⁷ BURAN, Hasan. *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005, sy.55

⁷⁸ TÜRKÖNE, (2006), sy.295

⁷⁹ COTTERET, Jane Marie ve EMERİ, Claude, (1991), sy.49

⁸⁰ TÜRK, (2006), sy.78

⁸¹ YAVAŞGEL, (2004), sy.85

oy fazla alan A Partisi kazanır. Böyle bir sistemde temsilde adalet ilkesi büyük ölçüde bozulacak ve halk arasında oyları yüksek olmasına rağmen D Partisinin, C partisinin ve H Partisinin adayları parlamentoda yer bulamayacak. Bu nedenle çok partili siyasal sistemlerde uygulanması sakıncalıdır, uygulama alanı pek bulmamaktadır. Çoğunluk sistemi kendi içinde gruplara ayrılır⁸².

2.1.1. Dar Bölge Basit Çoğunluk(Tek İsimli Tek Turlu) Sistemi:

Tek isimli-tek turlu uygulanan bu sisteme dar bölge sistemi de denir. Bu sistemde seçmenler bir tek temsilci seçtiklerinden seçim çevresi de küçük olmaktadır. Seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu elde eden aday seçilmiş sayılır. Örneğin, bir milletvekili seçim bölgesinde kullanılan geçerli oy sayısı 90.000 olsun. Seçime katılan 3 adayın aldıkları oylar da 1. Aday= 30.000, 2.Aday=29.000, 3. Aday 31.000 olsun. Bu durumda 3. Aday seçimi kazanmış olur.⁸³

Bu sistem oldukça basit olup, seçim sonucu genellikle bir partinin parlamentoda çoğunluğu sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Seçmenler oyların boşa gitmemesi için iki büyük partiden birine oy vermektedirler. Seçim kampanyalarında ise, siyasi partiler faaliyetlerini kararsız seçmenler üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Bir başka deyişle, partilerin kendilerine sadık seçim çevreleri dışındaki ‘marjinal seçim çevrelerinde yüzen-gezen oyları elde eden parti’ seçimi kazanma şansını da arttırmaktadır.⁸⁴ Bu nedenle partiler, seçim çevrelerinde ezici çoğunluk elde etmek ve ülke genelinde oy artışını sağlamak için gayret göstermezler. Onlar için önemli olan, seçim çevrelerinin çoğunluğunda çok az farkla olsa da seçimi kazanmaktır. Çünkü parlamentodaki sandalye sayısı, ülke çapındaki oy çoğunluğuna değil seçim çevrelerinin çoğunluğunda seçimi kazanmaya bağlıdır.⁸⁵

Dar bölge basit çoğunluk seçim sistemi iki partili bir siyasi hayata yol açmaktadır. Bu sistemde başarı umuduyla seçim zaferi için sadece iki parti yarışır. Üçüncü parti kaybetmeye mahkûmdur. Ancak iki partiden birinin yerine geçebilir veya iki partiden biri haline

⁸² BURAN, (2005),sy.56

⁸³ TÜSİAD, *Seçim Sistemi ve Siyasi partiler Araştırması*, Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., Kasım 2001, ss.168-169

⁸⁴ SERTEL, R.Murat- KALAYCIOĞLU, Ersin. *Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Yöntemi Tasarımına Doğru*, TÜSİAD Yay., İstanbul 1995, sy.66

⁸⁵ TEZİÇ, (2003), ss.273-274

dönüşebilirse başka.⁸⁶ Partiler kaybetme kesinliğiyle gelişemezler bu nedenle parti üyeleri kazanabilecek iki partiden birine yönelirler. Dar bölge seçim çevresi dolayısıyla partileri iki partili bir yapıya dönüştürür. Bu nedenle, iktidarın iki büyük siyasi parti arasında el değiştirdiği bir ortamda, üçüncü bir partinin iktidar yarışına girmesi pek mümkün olmamaktadır. Çünkü seçimim tek turlu olması partiler arası seçim ortaklığına veya anlaşmalara fırsat vermemektedir.⁸⁷ Seçmenlerin büyük bölümü, oyunu kullanırken iktidarı elde etme şansı olan büyük partilerden biri lehine en yararlı olacak biçimde hareket etmektedir. Bu da, oyların kaçınılmaz biçimde iki partide yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, İngiltere’ de seçmenlerin hiç sevmedikleri biri yerine daha az sevdikleri birine oy vermeyi tercih ettikleri söylenir. Seçmenlerin oyunu en yararlı olacak biçimde kullanması, üçüncü partinin gelişmesini engelleyen en önemli faktördür.⁸⁸

Sistemin ülkemiz bakımından yaratacağı en büyük sakınca, her bir seçim çevresinde en fazla oyu alan tek milletvekilinin seçildiği ‘dar bölge’den kaynaklanmaktadır. Gerçekten, tek milletvekilinin seçildiği dar seçim çevresinde adayın etnik ve dini bağlarının önemli rol oynaması parti ideolojisine uymayan davranışlara olanak sağlamaktadır. Kişisel özellikleri ve prestiji ön plana çıkaran, parti ideoloji ve disiplinini geri plana iten bu sistemde yasama faaliyetlerinden beklenen yarar ve verimin olumsuz etkileneceği kuşkusuzdur.⁸⁹

2.1.2. Tek İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi:

Ülkemizde de zaman zaman istikrar adına sık sık adı geçen bu sistemde yine tek milletvekili seçildiği ‘dar bölge’de adayın ilk turda seçilmesi de mümkündür. Ancak, bir adayın ilk turda seçilebilmesi için iki koşul aranmaktadır: birincisi, adayın seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu elde etmesidir. İkincisi, bu oyların o seçim bölgesinde kayıtlı seçmen sayısının en az ¼ üne eşit olmasıdır. Bu ikinci koşul, katılma oranının çok düşük olduğu hallerde, kayıtlı seçmenlerin yeterli oyunu(En az %25’ini) temsil etmeyen adayların seçilmesini önlemeye yöneliktir. Birinci turda bu iki koşulu yerine getirmeyen adaylar için ikinci tur bir seçim daha yapılır.⁹⁰ Ancak ikinci tur seçimlere katılabilmek için de adayların belirli bir oy yüzdesine ulaşmaları gerekir. Fransa’ da adayların ikinci tura katılabilmeleri

⁸⁶ GRUUM, John F. *Theories of Electoral Systems*, Midwest Journal of Political Science, Vol. 2, No. 4 (Nov., 1958), ss. 357-376

⁸⁷ KEY, V.O. *Politics, Parties and Pressure Groups* (3rd ed.; New York; Thomas Y. Crowell Co. 1982) ss.224-225

⁸⁸ LİPSON, L. *The Two-Party System In British Politics*, American Political Science Review 1953, ss. 337-358

⁸⁹ TÜRK, (2006), ss.82-83

⁹⁰ TÜRK, H.Sami- TUNCER, Erol. *Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi? Sistem Önerileri Seçim Uygulamaları*, TESAV Yay., Ankara 1995, sy. 40

için, kayıtlı seçmenlerin en az %12.5'ine eşit sayıda oy almaları gerekir. Bu oranı adaylardan sadece biri yakalayabilmişse, bu adaydan sonra en çok oy almış olan ikinci tura katılabilmektedir. Bu oranı hiçbir aday tutturamamışsa, seçim çevresinde en çok oy almış olan iki aday ikinci tur seçimlerine katılabilmektedir.⁹¹

Örneğin, 110.000 kayıtlı seçmenin bulunduğu bir seçim çevresinde seçilecek bir milletvekilliği için seçime katılan beş adaydan her biri A=30.000, B=19.000, C=18.500 D=17.000, E=10.100 geçerli oy almış olsun. Kullanılan geçerli oy toplamı 94.600 olan bu seçim çevresinde, adayların hiçbiri 47.301 olan salt çoğunluğu sağlamadığı için ikinci tur seçimlere gidilir. Anacak adaylardan E, kayıtlı seçmen sayısının %12.5'ine eşit sayıda (13.750) oy elde edemediği için ikinci tur seçimlerine katılamaz. İkinci tura katılma hakkına sahip olan adaylar A,B,C ve D'dir. Bir ya da iki hafta sonra ikinci tur seçimlerde bu sefer 95.000 geçerli oyun kullanıldığı seçimlerde adayların aldıkları oylar A= 35.000 B= 40.000 C= 20.000 şeklinde sıralanmıştır. Bu durumda, ikinci tur seçimlerde, adayın seçilmesi için kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu alması yeterli olduğundan, B adayı seçilmiş olacaktır.

Bu sistemin seçim sisteminde seçmen psikolojisine bağlı sonuçlarıyla karşılaşmak mümkündür. Birinci turda seçmenler, seçilme şansı olmasa bile kendi tercih ettiği adaya oy vermekten çekinmemektedir.⁹² Bu bakımdan iki turlu çoğunluk sistemi ülkede yaşayan seçmenlerin siyasal tercihlerini yalnızca birinci tur seçimlerde açığa kavuşturmaktadır. Buna karşılık ikinci tur seçimler, seçim anlaşmaları ve bunun sonucunda da adayların bir bölümünün ötekiler lehine seçimlerden vazgeçmesi ile partilerden oluşan grupların mücadelesine sahne olmaktadır. İkinci turda seçmen, artık siyasi tercihlerinin ötesinde kendi eğilimine en yakın ve seçilme şansı en yüksek adaylardan birine oy vermekte veya seçilmesini istemediği bir adayı engelleme amacıyla oy kullanmaktadır. Başka bir deyişle, tek isimli tek turlu seçim sisteminde 'birinci turda seçme, ikinci turda eleme yapılır'.⁹³

İki turlu seçim sistemi tek turlu seçim sisteminden farklı olarak çok partili siyasi hayatın oluşmasına elverişli bir ortam yaratmaktadır.⁹⁴ Çünkü seçimin iki turlu olması bütün partilere

⁹¹ BURAN, (2005), sy.62

⁹² LİPHART, (1991), sy. 101

⁹³ BAKIR, Sonnur- KÜÇÜKOĞLU, Semra- PEHLİVAN, Sevgi. Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, Ankara 1982(Ankara Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Yayınları: 5), ss.29-32

⁹⁴ YAVAŞGEL, (2004), s.91

ilk turda şanslarını deneme fırsatı vermektedir. İki tur arasındaki seçim pazarlıkları veya anlaşmaları da, özellikle yerel açıdan iyi örgütlü küçük partilerin varlıklarını sürdürebilmelerine imkan tanımaktadır. Bu bakımdan, tek turlu İngiliz sistemine nazaran iki turlu Fransız sistemi ikiden çok siyasi partinin gelişmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak bunun sonucu parlamentoda bir partinin tek başına çoğunluğu sağlaması güçleştirdiğinden, karma koalisyon hükümetlerine ve sık sık hükümet anlaşmazlıklarına yol açabilmektedir.⁹⁵ Üstelik iki turlu çoğunluk sisteminde, siyasi partilerin bağımlı ve disiplinsiz oluşları da dikkat çekicidir. Zira ikinci turda partiler arası anlaşmalar ister istemez bir bağımlılık yaratırken; dar bölgesel seçim çevrelerinden seçilen adayların kişisel prestijleri, kendilerini parti teşkilatının ve parti disiplininin üstünde görmeye yol açmaktadır. Ayrıca, ikinci tur için yapılan anlaşmalar bir pazarlık niteliğine bürünerek seçimlerin ahlaki yönüne gölge düşürmekte, bazı adayların ikinci turdan çekilmeleri, kelimenin tam anlamıyla en çok teklif edene sattıkları bile söylenmektedir. Bazı adayların ise kendilerinden sonra gelecekleri bile belirledikleri öne sürülür. Bunların yanı sıra iki turlu seçimin devlete getirdiği maddi ve manevi yükler daima eleştiri konusu olmuştur.⁹⁶

2.1.3. Listeli Çoğunluk Sistemi

Çoğunluk sisteminin bir türü olan Fransa ile Türkiye’de uygulanan listeli çoğunluk sisteminde ise, partilerin seçmenlere sunduklara aday sayısı o çevreden seçilecek milletvekili sayısına eşittir. Bu bakımdan seçmen, oy pusulasını liste halinde kullanılmakta ve çoğunluğu sağlayan listedeki temsilcilerin tamamı seçilmiş olmaktadır.⁹⁷

Listeli çoğunluk sisteminin de değişik yöntemleri vardır: bunlar ‘blok liste’ ve ‘karma liste’ yöntemleridir. ‘blok liste’ yönteminde seçmen, kendisine sunulan aday listelerinden birini tercih ederek, hiçbir değişiklik yapmadan sandığa atar. Buna karşılık olarak ‘karma liste’ yöntemindeyse adaylar listelerde beğenmedikleri adayların ismini çizerek diğer listelerde bulunan adayları çizdikleri adayların yerine yazabilirler. Yani seçmen kendisine göre bir liste oluşturma hakkına sahiptir.⁹⁸

Listeli çoğunluk sistemi de iki veya tek turlu yapılabilmektedir. Fransa’da üçüncü Cumhuriyet döneminde 1885 seçimlerinde uygulanan iki turlu listeli çoğunluk sisteminde, bir

⁹⁵ TEZİÇ, (2003), ss.274-276

⁹⁶ COTTERET, Jane Marie ve EMERİ, Claude, (1991), ss.49-52

⁹⁷ BURAN, (2005), s.61

⁹⁸ TÜRK, (2006), s.80

parti listesinin birinci turda seçimleri kazanabilmesi için kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu ve o çevredeki kayıtlı seçmen sayısının en az $\frac{1}{4}$ ' üne eşit sayıda oy alması gerekiyordu. Bu koşullar gerçekleşmediği takdirde, bir süre sonra yapılan ikinci tur seçimlerden çok oy alan parti listesi seçimi kazanıyordu. Yukarıda sakıncalarına değinilen bu sistem, yıllar içinde değişikliğe uğrayarak bugünkü tek isimli ve %12.5'lik barajlı sisteme ulaşmıştır.⁹⁹

Tek turlu listeli çoğunluk sistemi ise, Türkiye Cumhuriyeti'nde 1948-1960 yılları arasında uygulanmıştır. Her ilin bir seçim çevresi kabul edildiği bu sistemde, geçerli oyların basit çoğunluğunu elde eden siyasi parti listesi bütün milletvekillerini çıkarmıştır. Büyük partilere artı temsil küçük partilere eksi temsil sonucu doğuran bu sistem en adaletsiz sonuçlarını ülkemizde vermiştir. Listeli çoğunluk sistemi tarihe mal olmuş bir sistemdir fakat günümüzde demokratik ülkelerde uygulanmamaktadır.¹⁰⁰

2.2. NİSPİ TEMSİL SİSTEMLERİ:

Partilere seçimlerde almış oldukları oy oranında aday çıkarmaları olanağını sağlayan 'nispi temsil sistemi' seçim adaletini sağlamak ve çoğunluk sisteminin sakıncalarını gidermek amacıyla geliştirilmiştir.¹⁰¹ Fikir babalığını Fransız siyasetçilerden Victor Considerant'ın yaptığı (1846) nispi temsil sistemi, ilk olarak 1855 yılında Danimarka Anayasası'na girmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra başta İsviçre ve Belçika olmak üzere diğer ülkelere de yayılmaya başlayan nispi temsil sistemi, 1. Dünya Savaşından sonra İngiltere ve Sovyet Rusya ile (1961 yılına kadar) Türkiye hariç tüm Avrupa ülkelerinde uygulanan bir sistem olmuştur.¹⁰²

En küçük partiler bile nispi temsil seçim sistemi altında parlamentoda temsil elde edebilmektedir. Bu partiler şayet dar bölge basit çoğunluk seçim sistemi kullanılıyor olsaydı bir adayı bile parlamentoya sokamayacak olan partilerdir. Weimar Almanya'sı nispi temsil sisteminin, partilerin büyük bir hızla artışını nasıl teşvik ettiğinin klasik örneği olarak gösterilebilir.¹⁰³

⁹⁹ TUNCER, Erol. Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri, TESAV Yay., Ankara 2003, s. 57

¹⁰⁰ SEZEN, (1994), ss.168-169

¹⁰¹ TBMM, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, s.43

¹⁰² SEZEN, (1994), s.185

¹⁰³ FRIEDRICH, C.J, Constitutional Government and Democracy, (rev. Ed: Boston: Gin&co., 1950), ss 55-80

Demokratik siyasi çoğunluğu en adaletli biçimde gerçekleştirmeye elverişli bir sistem olarak takdim edilen nispi temsil sistemi, milletvekillerinin seçime katılan listeler arasında aldıkları oy oranına göre paylaştırılmasını amaçlar. Böyle olunca, birinci özelliği seçimlerin tek türlü birden çok temsilcinin seçileceği geniş çevrede yapılmasıdır.¹⁰⁴ Bu zorunluluğun sonucu nispi temsil sistemi elde edilen oylar ile parlamentoda kazanılan sandalyeler arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmaktadır. Sonuçta toplumdaki bütün siyasi eğilimlerin önemleri ölçüsünde parlamentoda temsil edilmelerini sağlayarak seçim adaletini gerçekleştirmektedir. Bir başka deyişle, nispi temsil sistemi ülkelerin siyasi haritasını veya bir tür gerçek fotoğrafını yansıtmakta; demokratik çoğulculuk tam anlamıyla gerçekleştirilmektedir.¹⁰⁵

Buna karşılık, nispi temsil sisteminin bazı sakıncaları olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Bunlardan ilki, siyasi hayatta belirleyici bir rol oynamalarına rağmen küçük partilere de parlamentoda da temsil edilme ve varlıklarını sürdürme şansı tanınmasıdır. Gerçi parlamentoda bir ülkedeki tüm siyasi eğilimin temsil edilmesinin yararları üzerinde durulabilir.¹⁰⁶ Ancak, her şeyden önce hükümet edebilecek belirli bir çoğunluğun oluşması gerektiğini de göz ardı etmemek gerekir. Bir ülkede kamuoyu kendiliğinden bölünmüşse, özellikle nispi temsil sistemi bu bölünmüşlüğü daha da arttırabilmektedir. Böyle bir bölünme yoksa nispi temsil bu defa bölünmelerin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. O zaman da, böylesi bir bölünmüşlük ortamında ülkenin en önemli ihtiyacı olan hükümet çoğunluğunu oluşturmak çok güçleşebilmektedir. Nispi temsil sisteminin başta gelen en önemli sakıncası bu olmaktadır. İkincisi, nispi temsil sisteminde seçmenlerin egemenliklerini siyasi parti yöneticilerine devretmiş sayılmalarıdır. Çünkü siyasi parti yöneticilerini genellikle partinin eskilerini ve disipline bağlı olanlarını liste başlarına yerleştirerek seçilmelerini sağlamaktadır. Gerçi bu sakınca birincisine göre daha az önemlidir. Ancak, nispi temsilin tam uygulanışı olan milli bakiye sisteminde adayların seçilmeleri, seçmenlerden çok parti yöneticilerinin tekelinde olmaktadır. Gerçekten de partilerin kurmay heyetleri, ön seçime rağmen hayli etkileri oldukları için, kendilerine sadık olanları liste başı yaparak seçilme şanslarını arttırmaktadırlar. Bu nedenle, eski Fransız Başbakanı ve Meclis Başkanı E. Herriot(1872-1957) nispi temsil

¹⁰⁴ BURAN, (2005), s.73

¹⁰⁵ YAVAŞGEL, (2004), s.104

¹⁰⁶ TÜRK-TUNCER, (1995), s.20

sistemi için bir emekliler oylaması derken, seçilenlerin çoğunlukla eski parti üyeleri olduğunu kasetmiştir.¹⁰⁷

2.2.1 Sistemin Uygulanması

Nisbi temsil sisteminde seçilecek parti temsilcilerinin hesaplanmasında farklı yöntemler uygulanmaktadır. Bu yöntemlerin başlıcaları ‘Çevre Seçim Sayısı’, ‘Değişmez Tek Sayı’, ‘Milli Seçim Sayısı’, ‘Artık Oylar Sayısı’dır.¹⁰⁸

2.2.1.1. Çevre Seçim Sayısı

Her seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların seçilecek milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilir. Bu usûlde her bölgeden ve ülkenin tamamından çıkarılacak milletvekili sayısı önceden tespit edildiğinden, milletvekili seçilebilmek için gerekli ‘seçim sayısı’ da her seçim çevresine göre değişebilecektir.¹⁰⁹

2.2.1.2. Değişmez Tek Sayı

Bu sistemde bütün ülkedeki seçim çevrelerinde uygulanacak bir değişmez tek sayı kanun koyucu tarafından belirlenir.¹¹⁰ Örneğin bu sayı 100.000 olarak belirlenmişse, her seçim çevresinde partilerin aldıkları geçerli oylarda kaç kez 100.000 varsa, o kadar milletvekilliği elde ederler. Bu nedenle, her çevrenin giderek bütün ülkenin çıkaracağı milletvekili sayısı önceden belli değildir. Seçilecek milletvekili sayısı, kullanılan geçerli oy sayısına bağlı olarak değişebilir.¹¹¹

2.2.1.3. Milli Seçim Sayısı

Değişmez tek sayıdan farklı olarak milli seçim sayısının belirlenmesinde ülkedeki milletvekili sayısı önceden tespit edilir. Bütün ülkedeki seçim çevrelerinde kullanılan toplam geçerli oylar önceden tespit edilen milletvekili sayısına bölünerek her seçim çevresinde elde ettikleri geçerli oylar içinde milli seçim sayısı kaç defa varsa, partiler de o kadar milletvekili kazanmış olurlar.¹¹² Nispi temsilin tam bir uygulamasını gerçekleştirmek ve her milletvekilinin temsil ettiği oy sayısının aynı olmasını sağlayarak partilerin oy yitirmelerini önlemeyi amaçlayan bu

¹⁰⁷ <http://www.tumgazeteler.com/haberleri/nispi-temsil-sistemi/>

¹⁰⁸ TÜRK, (2006), s. 95

¹⁰⁹ TBMM, (1982), s.44

¹¹⁰ BURAN, (2005), s.75

¹¹¹ YAVAŞGEL, (2004), s.111

¹¹² TEZİÇ, (2003), s.283

sistemin en büyük sakıncası ülkedeki bütün seçim çevrelerindeki sonuçların alınmasının beklenmesiyle nedeniyle, birtakım gecikmelere yol açmasıdır.¹¹³

2.2.1.4. Artık Oylar Sayısı

Değişmez tek sayı dışındaki tüm uygulamalarında, nispi temsil sisteminde seçimlerden sonra partilerin almış olduğu oylarda temsil edilmeyen artık oylar kaldığı gibi, o çevrede seçilmesi gereken milletvekili sayısına ulaşamadığı için açıkta kalan milletvekilleri olur. İşte, artık oyların değerlendirilmesi nispi temsil sisteminde iki türlü uygulamaya yol açmıştır: bunlardan ilki, oyların yerel planda, seçim çevreleri içinde değerlendirilmesi. Buna ‘Yaklaştırmalı Nispi Temsil’ deniyor. İkincisi, artık oyların ulusal planda, ülke düzeyinde değerlendirilmesidir. Buna da Tam Uygulamalı Nispi Temsil’ deniyor.¹¹⁴

2.2.1.4.1. Yaklaştırmalı Nispi Temsil

Artık oyların seçim çevresinde ve partiler arasında dağıtılmasını ifade eden yaklaştırmalı nispi temsil sistemi üç türlü uygulanır: ‘En Yüksek Artık’, ‘En Yüksek Ortalama’, ‘d’Hondt Sistemi’.

Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oy sayısını 600.000 olarak kabul edelim. 6 milletvekilinin seçileceği bu seçim çevresinde seçim sayısı $600.000:6=100.000$ ’dir. bu seçim çevresinde seçime katılan A, B, C, D partilerinin aldıkları geçerli oyların sırasıyla $A=190.000$, $B=60.000$, $C=120.000$, $D=230.000$ olduğunu varsayalım. Bu aşamada sandalyelerin seçim sayısına (100.000) bölünerek partiler arasındaki paylaşılması şu şekilde sonuçlanır:

A Partisi= $190.000:100.000=1$ sandalye, 90.000 artık oy

B Partisi= $60.000:100.000 = 0$ sandalye, 60.000 artık oy

C Partisi= $120.000:100.000 = 1$ sandalye, 20.000 artık oy

D Partisi= $230.000:100.000 =2$ sandalye, 30.000 artık oy

Yaklaştırmalı nispi temsil sisteminin üç türlü uygulaması, bu seçim çevresi içinde açıkta kalan iki milletvekilliği partiler arasında aşağıdaki şekilde dağıtmaktadır:¹¹⁵

¹¹³ BANDUCCI, S.A. Proportional Representation And Attitudes About Politics, Result From New Zealand, Electoral Studies 18, 1999, ss.533- 555

¹¹⁴ TÜRK, (2006), ss.84-88

¹¹⁵ YAVAŞGEL, (2004), s.121

2.2.1.4.1.1. En Yüksek Artık Sistemi

En yüksek artık oy esas alınarak yapılan paylaşımda, adı üstünde, kalan milletvekili en yüksek artık oyu alandan başlanarak partiler arasında dağıtılır. Bu durumda, artık oyu en fazla alan A ve B partileri 1'er milletvekilliği daha kazanacaklarından, kesin sonuç aşağıdaki şekilde belirlenir:

A Partisi= 2 sandalye

B Partisi= 1 sandalye

C Partisi= 1 sandalye

D Partisi= 2 sandalye

Görüldüğü gibi, C partisi B partisinden iki kat daha fazla oy aldığı halde, her ikisi de birer sandalye kazanıyorlar. Bu nedenle, daima küçük partiler lehine sonuç verdiğinden, en yüksek artık sisteminin 'küçük partileri koruyucu' bir sistem olduğu bilinmektedir.¹¹⁶

2.2.1.4.1.2. En Yüksek Ortalama Sistemi

En yüksek artık sistemin tersine, büyük partileri koruyucu bir sistem olarak bilinen ortalama sistemi, biraz karışık işlemler yapılmasını gerektiriyor.¹¹⁷ Gerçekten açıkta kalan 2 milletvekilinin partiler arasında dağıtılmasında, önce her partinin sayısı (100.000) esas alınarak elde ettiği sandalye sayısına hayali (fictif) sandalye eklenir. Sonra, her partinin elde ettiği geçerli oy sayısı, partilerin elde ettiği sandalye sayısına eklenerek bulunan fictifli sayıya bölünür. Hiç sandalye kazanmamış partilerin geçerli oyları ise, sadece hayali sayı 1'e bölünür. Ortaya çıkan ortalaması en yüksek partinin açıkta kalan iki milletvekilliğinden ilkinin (beşinci Milletvekilliğini) kazanır. Elde edilen bu sonuç üzerinden gerçekleştirilen yeni bir hayali (fictif) sayılı işlem, açıkta kalan milletvekilini (altıncısını) kimin kazandığını gösterir. Yazılan bu işlemler aşağıdaki gibi hesaplanır: (parantez içindeki ilk sayılar seçim sayısı esas alınarak kazanılan sandalyeleri, ikinci sayılar buna eklenen hayali(fictif) sayıları göstermektedir:

Açıkta kalan 5. milletvekilliği için şu işlem yapılır:

A Partisi= $190.000:2(1+1)=95.000$ (5. milletvekilliğini kazandı)

B Partisi= $60.000:1(0+1) =60.000$

C Partisi= $120.000:2(1+1) =60.000$

D Partisi= $230.000:3(2+1) = 76.600$

¹¹⁶ TÜRKÖNE, (2006), s. 298

¹¹⁷ Age., s.299

Açıkta kalan 6'ncı milletvekilliği için aynı işlem, yukarıdaki işlemin sonuçları esas alınarak tekrarlanır.

$$A \text{ Partisi} = 190.000 : 3 (2+1) = 63.333$$

$$B \text{ Partisi} = 60.000 : 1(0+1) = 60.000$$

$$C \text{ Partisi} = 120.000 : 2(1+1) = 60.000$$

$$D \text{ Partisi} = 230.000 : 3(2+1) = 76.666 \text{ (6. milletvekilliğini kazandı)}$$

Bu durumda, en yüksek ortalama sistemine göre partilerin kazandıkları sandalyelerde kesin sonuçlar şöyle olacaktır:

$$A \text{ Partisi} = 2 \text{ sandalye}$$

$$B \text{ Partisi} = \text{Sandalye kazanamadı}$$

$$C \text{ Partisi} = 1 \text{ sandalye}$$

$$D \text{ Partisi} = 3 \text{ sandalye}$$

Yukarıda da belirtildiği gibi sistemin büyük partiler lehine sonuç verdiği kuşkusuzdur.¹¹⁸

2.2.1.4.1.3. D'Hondt sistemi

Ülkemizde milletvekili seçimlerinde uygulanan bu sistemde, milletvekillerinin partiler arasında paylaştırılmasında seçim sayısı ve artık oylar sorun olmaz. Partilerin aldığı geçerli oylar sırasıyla 1, 2, 3, 4, 5 gibi o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Bölme sonucu elde edilen sayılar büyükten küçüğe doğru seçilerek milletvekili sayısı kadar sıralanır.¹¹⁹

Partiler	1.Bölm	2.Bölm	3.Bölm	4.Bölm	5.Bölm	6.Bölm
A	190.000	95.000	63.333	47.500	38.000	31.666
B	60.000	30.000	20.000	15.000	12.000	10.000
C	120.000	60.000	40.000	30.000	24.000	20.000
D	230.000	115.000	76.666	57.500	46.000	38.333

Tablo 3.1 D'Hondt Sisteminin Hesaplanması

¹¹⁸ LIPHART Arend and GIBBERD, Robert W., Thresholds and Payoffs In List Systems of Proportional Representation, European Journal Of Political Research 5, 1997, ss.241-242

¹¹⁹ TÜRK, (2006), s.90

Kesin sonuçlar:

A Partisi: 2 sandalye (190.000-95.000)

B Partisi: Sandalye kazanamadı

C Partisi: 1 sandalye (120.000)

D Partisi: 3 Sandalye(230.000-115.000-76.666)

Aslında 6. milletvekilliği kazandıran en son sayı(76.666) ortak bölendir. Bu ortak bölen sayesinde, partilerin aldığı geçerli oylara göre kazandıkları milletvekilleri tekrar denetlenebilir. (A Partisi= $190.000:76.666= 2$ sandalye; B Partisi= $60.000:76.666=0$ sandalye; C Partisi= $120.000:76.666= 1$ sandalye; D Partisi= $230.000: 76.666=3$ sandalye) Her halükarda d'Hondt sistemi de büyük partiler lehinedir. Ve en yüksek ortalama sistemi ile aynı sonuçları vermektedir.¹²⁰

2.2.1.4.2. Tam Uygulamalı Nispi Temsil

Nispi temsilde amaç toplumda mevcut siyasi eğilimlerin parlamentoya tam ve adaletli bir biçimde yansımaları olduğuna göre, temsil edilmeyen boşa giden oyların da mümkün olduğu ölçüde az olması gerekir. Bunun için, artık oyların ve açık milletvekillerinin tam olarak değerlendirilmesinde üç yöntem uygulanmaktadır: 'Milli Seçim Sayısı', 'Milli Bakiye' ve 'Değişmez Tek Sayı'.¹²¹

2.2.1.4.2.1. Milli Seçim Sayısı

Bu sistemde, ülke çapında kullanılan, geçerli oy sayısı seçilecek toplam milletvekili sayısına bölünerek milli seçim sayısı bulunur.¹²² Bu sayı, her partinin aldığı toplam geçerli oy sayısında kaç defa bulunuyorsa, o kadar sandalye elde ederler. Örneğin, bir ülkede geçerli oyların sayısı 30.000.000; seçilecek milletvekili sayısı 500 olursa; milli seçim sayısı $30.000.000: 500=60.000$ olur. Partilerin her birinin ülke çapında elde ettikleri oylara göre kazanılan sandalye sayısı ve artık oylar da aşağıdaki gibi sıralanır:

A Partisi= $15.500.000: 60.000= 258$ sandalye ve 20.000 artık oy

B Partisi= $9.225.000: 60.000 = 153$ sandalye ve 45.000. artık oy

C Partisi= $5.275.000: 60.000 = 87$ sandalye ve 55.000 artık oy

¹²⁰ GALLAGHER, Michael. Proportional, Disproportional and Electoral Systems, Electoral Studies, (1991), s.33-51

¹²¹ YAVAŞGEL, (2004), s.117

¹²² COTTERET, Jane Marie ve EMERİ, Claude, (1991), s.61

Açıkta kalan iki milletvekilliğinin partiler arasında dağıtımında, en yüksek artık veya en yüksek ortalama sistemlerinden biri uygulanabilir. Bu sistem, Fransa’da Avrupa Parlamentosu’na seçilecek 81 üye için Haziran-1979 seçimlerinde uygulanmıştır.¹²³

2.2.1.4.2.2. Milli Bakiye(Ulusal Artık):

Siyasi Partilerin artık oyları ile açık milletvekilliklerini ulusal planda değerlendiren bu sistemde, önce partilerin seçim çevrelerinde temsil edilmeyen artık oyları bir merkezde toplanır. Sonra merkezde toplanan bu oylar açık milletvekilliği sayısına bölünerek bir milli seçim sayısı bulunur. Her partinin ülke çapından elde ettiği artık oylar toplamında milli seçim sayısı kaç defa varsa ayrıca o partiye o kadar milletvekili daha verilir. Bütün bu işlemler sonucu yinede açık milletvekili kalacak olursa, bu defa en yüksek artık oy bırakan partilere sırasına göre sandalyeler paylaşılır.¹²⁴ Bu sistem, Türkiye’de 1965 genel seçimlerinde kullanılmıştır.¹²⁵

2.2.1.4.2.3. Değişmez Tek Sayı Sistemi:

Değişmez tek sayılı milli bakiye sistemi de denilen bu sistemde bütün seçim çevrelerinde uygulanmak üzere önceden kanunla bir seçim sayısı tespit edilir. Bu seçim sayısı, her seçim çevresinde partilerin aldıkları geçerli oy sayısı içinde kaç defa varsa, her bir çevrede partiler o kadar milletvekili kazanır. Seçilemeyen milletvekillerinin dağıtılmasında ise, önce her bir partinin aldığı artık oylar ya birkaç seçim çevresinde ya da ülke düzeyinde birleştirilir. Sonra, birleştirilen bu oylar yine önceden tespit edilen seçim sayısına bölünerek her bir partiye kalan milletvekilleri paylaşılır.¹²⁶ Bu sistem 27.05.1920 tarihli bir kanunla Almanya’da Weimar Cumhuriyeti’nde 1933 yılına kadar uygulanmıştır.¹²⁷

2.3. KARMA SİSTEMLER

Çoğunluk sistemi ile nispi temsil sisteminin sakıncaları ortadan kaldırmak amacıyla, her ikisinin kaynaştırılması ile pek çok karma sistemler oluşturabilir. Seçim sistemlerinden herhangi birinin kabul edilmesi, ulaşılması istenen siyasi amaç ile yakından ilgilidir. Bu

¹²³ TEZİÇ, (2003), s.289

¹²⁴ GALLAGHER, Michael. Comparing Proportional Representation Electoral Systems: Quotas, Thresholds, Paradoxes and Majorities, British Journal Of Political Science, Vol:22, ss.471

¹²⁵ <http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=milli+bakiye+sistemi>

¹²⁶ Kutuphane.tbmm.gov.tr:8088/2008/200801703

¹²⁷ KUBALI, Hüseyin Nail. Anayasa Hukuku Dersleri, İstanbul, İÜHF Yay., 1971, s.274

bakımdan, her iki sistemden alınacak unsurlar ile bir karma sistemin oluşturulması hiç de zor değildir.

Karma seçim sistemlerinin ortaya çıkarılmasının ve uygulanmasının birbirinden farklı sebepleri vardır. Genel olarak iki seçim sistemi türünün sakıncalarını gidermek asıl amaçtır.¹²⁸ Fakat birçok karma seçim sistemi bulunup kullanılabilir. Karma seçim sistemlerinden iki örnek verilecek olursa; Bunlardan biri Almanya’da kullanılan çift oy sistemi bir diğeri ise Türkiye’de kullanılan nispi temsilin d’hondt sistemi olabilir.

2.3.1. Çift Oy Sistemi

Çoğunluk ve nispi temsil sistemi arasında dengeli bir kaynaştırma yapan seçmenlerin hem adaya hem de siyasi partiye oy verme imkanı sağlayan bu sisteme çift oy sistemi veya kişiselleştirilmiş nispi temsil sistemi de denir.

Bu sistemde, sandık başına giden seçmen, aynı anda hem küçük seçim çevresinden seçilecek tek bir aday için, hem de bu küçük seçim çevrelerinden oluşan büyük seçim çevresi için bir parti listesine ayrı ayrı iki kez oy kullanır. Çünkü Almanya’da biri küçük biri büyük iki seçim çevresi vardır ve milletvekillerinin yarısı küçük yarısı da büyük seçim çevrelerinden seçilir. Sandalyelerin partiler arasında bölüştürülmesi ve oyların sayımı dökümü ise, iki aşamada gerçekleştirilmektedir: Birinci aşamada, küçük çevrelerden tek turlu seçim sistemi uyarınca en çok oyu alan adaylar seçilmiş sayılırlar. Bu sonuçların açıklanmasından sonra ikinci oylama yapılır. Büyük seçim çevrelerinde geriye kalan adaylar, partilerin listeleri arasında nispi temsilin en yüksek ortalama usulüne göre paylaştırılır. Bu paylaşımda, önce siyasi partilerin büyük seçim çevresinde elde ettikleri oy toplamı bulunur. Sonra bu oy toplamı büyük seçim çevresinde seçilmesi gereken milletvekili sayısına bölünerek seçim sayısı bulunur. Ve bu seçim sayısına göre büyük seçim çevresinde her partinin(en yüksek ortalama usulü ile) elde etmesi gereken sandalye sayısı hesaplanır. En son olarak da, her parti için o çevreden çıkarmaya hak kazandığı toplam sandalye sayısından, çoğunluk sistemi ile küçük çevrelerden seçilen adaylar sayısı çıkarılır. Geriye kalan sayı, o partinin büyük çevrede yapılan listeli seçimden elde edeceği sandalye sayısını verir. Ancak, seçim yasasına göre, bir kimse hem küçük seçim çevresinden, hem de büyük seçim çevresinden aday olabileceği için, o kimse

¹²⁸ NORRIS, P. Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritarian, And Mixed Systems, *International Political Science Review* 18(3), 1997, ss.297-312

küçük seçim çevresinde çoğunluk sistemi ile seçilmişse, büyük seçim çevresi için sunulan listedeki adı atlanarak, kendisinden sonraki aday seçilmiş olur¹²⁹.

Bununla birlikte 1956 yılında seçim kanununda yapılan değişiklikle, büyük seçim çevresinde bir partinin nispi temsile göre sandalye bölüşümüne katılabilmesi için, ülke çapında kullanılan geçerli oyların en az %5'ini elde etmesi veya küçük seçim çevrelerinde en az 3 milletvekilliği kazanması gerekir. Aksi halde nispi temsil sistemine göre yapılan büyük seçim çevrelerinde paylaşımdan hiçbir milletvekilliği elde edemez.¹³⁰

Örneğin, 20 milletvekilinin seçileceği bir büyük seçim çevresinin 10 küçük seçim çevresinden oluştuğunu ve bu çevrede kullanılan toplam geçerli oy sayısının 2.000.000 olduğunu varsayalım. Birinci aşamada küçük seçim çevrelerinde yapılan tek turlu çoğunluk sistemi ile partilerin kazandıkları milletvekili sayıları şöyle olsun:

A=5 sandalye

B=4 sandalye

C=1 sandalye

İkinci aşamada partilerin büyük seçim çevresi içindeki 10 küçük seçim çevresinde elde ettikleri geçerli oyların nispi temsiline en yüksek ortalama usulüne göre şu sonuçları verdiği düşünülürse:

A Partisi=840.000 (% 42), toplam 9 sandalye

B Partisi=920.000 (% 46), toplam 10 sandalye

C Partisi=160.000 (% 8), toplam 1 sandalye

D Partisi=80.000 (% 4).

(D) Partisi ülke çapında kullanılan oyların en az % 5'ini toplayamadığını ve küçük seçim çevrelerinde de en az 3 milletvekilini çıkaramadığını varsayarak, nispi temsile göre yapılan sandalye bölüşümüne katılamadığı kabul edilirse bu durumda, partilerin büyük seçim çevresinde sundukları listelerde kazanacakları milletvekili sayıları aşağıdaki gibi olacaktır:

A Partisi= 9-5=4 sandalye

B Partisi= 10-4=6 sandalye

C Partisi= 1-1=0 sandalye listeden

¹²⁹ YAVAŞGEL, (2004), s.136

¹³⁰ websitem.gazi.edu.tr/dursun.yararsoy/Dosyalndir?DosyaNo=617b56d20c67ca366f049eabc5897635, s.25

Görüldüğü gibi bu sistem temsilde adaleti; bir başka deyişle, partilerin etkinliği ile seçmen ve adayın serbestliğini bağdaştırabilmektedir. Seçmenler, İngiltere’de olduğu gibi en yararlı olabilecek biçimde, her iki oylamayı da iktidar olabilmek için yüksek partiler lehine kullanmaktadır. Gerçekten, Almanya’da da tek adaya verilen oyla parti listesine verilen oylar arasında genellikle bir paralellik ortaya çıkmaktadır. Bu da İngiltere’de olduğu gibi oyların iki büyük partide toplanması sonucunu doğuruyor.¹³¹

Ancak bu sistem, hükümet istikrarını sağlamakla birlikte, nispi temsilin çok partili siyasi hayatı oluşturma özelliğinden uzaklaşması nedeniyle eleştirilmektedir. İdari yapılanması eyaletlere ayrılmış bulunan Almanya’daki çift oy sisteminin, özellikle yerel yönetimler seçimlerinin genel seçimlerle birlikte uygulandığı dönemlerde yaratacağı karışıklıklar nedeniyle, Türkiye’de uygulanabilirliği kuşaklar yaratmakta ve ülkemiz gündemini hemen hiç meşgul etmemektedir.¹³²

2.3.2. Nispi Temsilin D’Hondt Sistemi

Yürürlükte bulunan 10 Haziran 1983 gün ve 2839 sayılı ‘Milletvekili Seçim Kanunu’, Türkiye’de ilke olarak nispi temsil sistemini ön görmektedir.(md.2.). Bununla birlikte ‘ufak partilerin yasama meclisinde temsilini önlemek’, ayrıca ‘ mahalli partilerin oyların dağılmasına sebep olmalarını engellemek’ ve nihayet ‘parlamento faaliyetlerinde hükümetlerin devamında istikrar sağlamak’ gerekçesiyle iki aşamalı baraj öngörülmüştür. Biri ülke düzeyinde diğeri seçim çevresi düzeyinde kabul edilen bu barajlara, 1986 yılından sonra Milletvekili Seçimi ve Siyasi Partiler Kanunu’nda yapılan değişikliklerle, birde ‘kontenjan barajı’ eklenmişti.

Bununla birlikte, 24 Aralık 1995 tarihli genel seçimlerden önce 27 Ekim 1995 gün ve 4125 sayılı(RG: 28. 10.1995 – 22.447 mük.) ‘Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun’ ile yapılan değişikliklerde önce seçmen yaşı 18’e indirilmiş(Md. 1); milletvekili sayısında 550’ye çıkarılarak bunun 100 tanesi ‘ ülke seçim çevresi milletvekili’ olarak belirlenmiştir. Ayrıca, bu milletvekillerinin, her parti bakımından her il için birden

¹³¹ www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg23/kuzu.pdf

¹³² TEZİÇ, (2003), s.295

fazla olmamak kaydıyla, partilerin yetkili kurulları kararıyla belirli iller ile ilişkilendirilmesi kabullendirilmiştir.(Md.8)

İllerin çıkaracağı milletvekili sayısının tespitinde ise toplam milletvekili sayısından 100 milletvekilinin çıkarılmasıyla kalan milletvekili sayısından öncelikle her ile bir milletvekili verilmesini öngören yasa; son genel nüfus sayımında belli olan Türkiye Nüfusunun geriye kalan milletvekili sayısına bölünmesi suretiyle bulunacak seçilme rakamını, her ilin nüfusuna göre çıkaracağı milletvekili sayısında da esas almaktadır. Buna göre, her ilin nüfusunun seçilme rakamına bölünmesiyle o ilin çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunacaktır. Ancak, 'bu suretle hesaplanan milletvekillerinin sayısı 450 yi bulmadığı takdirde, nüfusu milletvekili çıkarmaya yetmeyen illerin nüfusları ile artık nüfus bırakan illerin artık nüfuslukların büyüklüklerine göre sıraya koyulur ve ilk hesapta iller arasında bölüştürülmemiş olunan milletvekilleri bu sıraya göre dağılır. Son kalan milletvekilliğinin verilmesinde, iki veya daha fazla ilin eşit nüfus veya nüfus artığı göstermesi halinde bunlar arasında ad çekilir.'(Md.9)

Aynı maddede 'seçim çevresi' kavramını da değiştiren 4125 sayılı yasa, 18'e kadar milletvekilleri çıkaran illeri bir seçim çevresi sayarken; çıkaracağı milletvekili sayısı 19'dan 35'e kadar illeri iki; 36 veya daha fazla milletvekili çıkaracak illeri de 3 seçim çevresine bölmektedir. Her bir seçim çevresinin numaralandırılarak adlandırılacağını öngören yasa, bu illerin seçim çevrelerinin belirlenmesinde;

- a) Mümkün olduğu ölçüde eşit veya birbirine yakın sayıda milletvekili çıkaracak şekilde oluşturulmasını;
- b) Mümkün olduğu ölçüde mülki bütünlüğü dikkate almasını,
- c) Aynı seçim çevresinde yer alacak ilçelerin nüfus ve coğrafi yakınlıklarıyla ile ulaşım imkanlarının göz önünde bulundurulmasını hükme bağlamaktadır (md. 9/V)

Bundan başka, 8239 sayılı "Milletvekili Seçim Kanunu'nun" 34. maddesinin ikinci fıkrasındaki seçim çevresi barajını büyük ölçüde muhafaza eden 4125 sayılı yasa, 2 ve 3 milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde bu oranın % 25 olarak uygulanmasını öngörmüştür. Böylece bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partiler ile 2 veya 3 milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde % 25'den az oy alan siyasi partiler milletvekili kazanamamaktadır.(md. 16)

Üstelik Milletvekiliği Seçimi Kanunu ile Siyasi Partiler Kanununda ayrı bir kontenjan barajı ile oluşturan kontenjan adaylığına son veren 4125 sayılı yasa, parti yönetimleriyle seçmen istemleri arasında demokratik bir usulle denge sağlamayı amaçlayan tercihli oy kullanılmasını da yürürlükten kaldırmıştır.(md.21/a,b).

Bununla birlikte, 21.11.1995 gün 22470 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 18.11.1995 gün ve E.995/54-K.995/59 sayılı Anayasa Mahkemesi kararı, 4125 sayılı yasayla yapılan yukarıda belirtilen değişikliklerden ülke seçim çevresi milletvekiliği(md.8) ile seçim çevresi barajına (md.16) ilişkin hükümleri iptal ederek; birincisini demokratik hukuk devleti kavramı ile Anayasa’nın 80 ve 75. maddelerine; ikincisini de temsilde adalet ilkesi yönünden Anayasa’nın 67 ve 76. maddelerine aykırı bulmuştur.

Böylece 1987 ve 1991 seçimlerinde uygulanan seçim çevresi barajı ile kontenjan barajı ve tercihli oy uygulaması kaldırılmış olmakta; 4125 sayılı yasayla yeniden belirlenen seçim çevrelerinde; % 10’luk ülke barajını aşan siyasi partiler nispi temsilin d’Hondt sistemine göre milletvekillerini paylaşmaktadırlar. Nitekim 24 Aralık 1995 seçimlerinde yüzde 10’luk ülke barajını aşan siyasi partilerden Refah Partisi (RP) yüzde 21.32 oy oranıyla 158 (%28.72) milletvekiliği; Doğru Yol Partisi (DYP) %19.20 oy oranıyla 135 (%24.54) milletvekiliği; Anavatan Partisi (ANAP) %19.66 oy oranıyla 132 (%24) milletvekiliği; Demokratik Sol Parti (DSP) %14.65 oy oranıyla 75 (%13.65) milletvekiliği; Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) %10.71 oy oranıyla 49 (%9.90) milletvekiliği kazanmışlardır. Ülke barajını aşamayan MHP Milliyetçi Hareket Partisi % 8.18 oy oranıyla, Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) %4, 17 oy oranıyla milletvekiliği kazanamamışlardır. Bunun gibi 18 Nisan 1999 Seçimlerinde % 10 luk ülke barajını aşan siyasi partilerden % 22.2 oy oranıyla DSP 136 (%24.72) milletvekiliği; % 18 oy oranıyla MHP 129 (%23.45) milletvekiliği; % 15.3 oy oranıyla RP 111 (%20.18) milletvekiliği; % 13.2 oranıyla ANAP 86 (%15.63) milletvekiliği; % 12 oy oranıyla DYP 85 (%15.45) milletvekiliği kazanmışlardır. Buna karşılık olarak, ülke barajını aşamayan CHP (%8.8) ve HADEP (%4.7) milletvekiliği kazanamamışlardır. Her iki seçim sonuçları da temsilde adalet ilkesini zedelediği gerekçesiyle eleştirilmiştir.¹³³

¹³³ www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=12

BÖLÜM 3. SEÇİM SİSTEMLERİNİN SİYASAL KURUMLAR ÜZERİNE ETKİLERİ

3.1. Seçim Sistemlerinin Siyasal Parti Sistemine Etkileri

Seçim sistemlerinin parti sistemleri üzerine etkilerini incelemeden önce siyasi parti kavramını ve siyasi partileri kısaca incelemek yararlı olacaktır.

3.1.1. Siyasal Partiler

Siyasal oluşumun içerisinde siyasal partileri yeri oldukça önemlidir. Birbirine bağlı kavramlar olarak siyasal hayatın içerisinde yer alan bu olguları farklı değerlendirmek ve birbirini etkilemediğini düşünmek bu nedenle mümkün değildir. Siyasal hayat içerisinde aktif bir rol üstlenen siyasi partiler bu anlamda önemli bir noktada yer almaktadır.

Siyasal partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarından birisidir. Kamuoyunun siyasal sistemle bağlantısını kurmada önemli bir rol oynayan siyasal partiler, bu önemli işlevlerinden dolayı da siyasal sistemin işleyişindeki problemlerden, ekonomik ve sosyal sorunlara kadar pek çok konuda sorumlu tutulmaktadır. Toplum sıkıntıya sokan tüm sorunların çözümü siyasal partilerden beklenmekte, onlara çok büyük sorumluluk yüklenmektedir.¹³⁴ Siyasetin uygulanma şekli ne olursa olsun siyasi partiler; siyaseti yürütmek anlamında vazgeçilmez bir araç olarak genel kabul görmektedir.

Modern anlamda partilerin doğuşu, temsili demokratik sistemin ve oy hakkının genişlediği 19. yüzyıl Avrupa'sına ve ABD'ye özgü bir olaydır. Seçime dayalı temsili demokrasilerin Aristokratik ve monarşik rejimlerin yerini alması, siyasal hayatta etkin olan seçkinlerin değişmesini getirdi. Sanayi Devrimi'nin ve temsili demokrasinin seçkinleri artık tüccarlar, bankerler, işadamları ve sanayicilerdi. Büyük toprak sahipleri ise özellikle kırsal kesimde etkindiler. Başlangıçta toprak sahiplerine ve burjuva seçkinlerine dayanan gevşek örgütlü muhafazakâr ve liberal partilere, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra emekçileri temsil eden ve örgütleyen partiler katıldı. Temsili liberal demokrasinin beşiğinde doğmuş olan partilerin, 20. yüzyılda totaliter diktatörlüklerin de dayanağı olabilecekleri görüldü. Faşist ve komünist ülkelerde bu ve benzeri adları taşıyan partiler yönetimi uzun süre ellerinde tuttular. Tek parti sistemi ve tek parti gibi organizmalar bu rejimlerde otoriter yönetimlerin esas aracı oldu.

¹³⁴ BATUM, Süheyl. *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri Ve AB Kopenhag Siyasal Kriterleri / Siyasal Partiler*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2001, s. 7.

Gene bu yüzyılda partiler bütün dünyada yaygınlaştı ve çeşitlendi. Bölgeci partiler (İspanya), dinsel azınlıkların (İngiltere'de Müslümanlar) kurdukları partiler, Yeşil hareketin, hatta alkol karşıtlarının partileşmesi bu renkliliğin göstergeleridir. 20. yüzyılda partileşme olayı başka anlam ve işlevler de kazandı; bazı Afrika ülkelerinde etnik ve kabilesel temellere otururken, bazı Asya ülkelerinde din ve mezhep farklılıklarının damgasını taşıdı. Bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin çoğu tek partili rejimlere sahne oldu.

Avrupa'da XIX. Yüzyılda, siyasal partilerin kurulması aristokratik ve monarşik rejimlerin, temsil esasına dayalı hükümet sistemlerine dönüşmesiyle gerçekleşmiştir. Başlangıçta İngiltere, Avrupa ve Amerika'da kurulan asillere(toprak sahiplerine) ve burjuva seçkinlerine (tüccarlar, bankerler, sanayiciler, iş adamları) gevşek örgütlü muhafazakâr ve liberal partilere, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren emekçileri temsil eden ideolojik, disiplinli partiler katılmıştır. Siyasal partiler, başlangıçta, seçme ve seçilme hakkının varlıklı kişilere tanındığı sınırlı oy sisteminde az sayıda aktif ve seçkin üyelerden, oluşan kadro partileri olarak gözükmüşlerdir. Genel oy hakkının tanınması, sanayi devrimi ve işçi sınıfının güçlenmesi kadro partileri yanında "kitle partilerinin doğumuna neden olmuştur. Kitle partileri, çok sayıda üyeden oluşan ve olabildiğince çok sayıda kişiyi üyeliğe kabul etmeye çalışan partilerdir. Oy hakkının yaygınlaşması, her kesimden oy toplayan esnek görüşlü, ideolojik tabana oturmayan toplayıcı partilerin üçüncü bir grup olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹³⁵

Siyasal partileri belli bir ideolojiyi ya da programı yaşama geçirebilmek ve yasal yollardan iktidarı elde etmek amacıyla örgütlenmiş kuruluşlardır.¹³⁶

Siyasal partiler, ulusal parlamentoların ve seçme hakkının yaygınlaşmasına paralel bir gelişme göstermektedirler. Siyasal sürecin işleyebilmesi için gerekli bilgilerin etkin bir biçimde sağlanabilmesi ancak örgütlenme ile mümkün olunca, siyasal partiler bu örgütlenme sorununu çözmek amacıyla ortaya çıkmışlardır. Siyasal partiler hem "içsel" hem de "dışsal" örgütlenme modeli geliştirmişler; parlamentoya seçilmiş kişiler bu durumlarını sürdürebilmek için gerekli ilişkileri kurumsallaştırırken, parlamentoda temsil edilmeyenler de kendi seslerini duyurabilmek için örgütlenme yolunu seçmişlerdir. İçsel örgütlenme yoluyla oluşan partilerde

¹³⁵ ALİFENDİOĞLU, Yılmaz. *Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri İktidarı*, Mülkiye Dergisi, Cilt:XXIII, Sayı:29, s.99.

¹³⁶ TEZİÇ, Anayasa Hukuku, 5. baskı, 1998, s.305.

yerel seçim komiteleri öne çıkarken, dışsal örgütlenmeyle kurulan partilerde bu işlevi sivil toplum örgütleri üstlenmektedir. İçsel örgütlenme yoluyla kurulan partiler genellikle kadro partisi niteliği taşımakta, üyelerini tanınmış kişiler oluşturmakta, parti faaliyetlerinin finansmanını da partiyi destekleyenler sağlamaktadır. Dışsal örgütlenme yoluyla kurulan partiler ise zamanla “kitle partisi” niteliği kazanarak yaygın bir üyelik görüntüsüne sahip olmakta, partinin finansmanı ise üyelerin küçük katkıları ile sağlanmaya çalışılmaktadır.¹³⁷

Kurumsallaşmış bir parti sisteminin varlığı, istikrarlı demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsuru sayılmaktadır. Parti sisteminin kurumsallaşması için de partiler arasındaki siyasal rekabetin düzenli olması, parti kimliklerinin devamlılığını sürdürebilmesi ve parti örgütlerinin liderden bağımsız olarak varlıklarını koruyabilmesi gereklidir.¹³⁸

Parti sisteminin yapısı ve uygulanışı, ülkedeki siyasal yapının özellikleri, toplumun sosyal yapısı, tarihi geçmişi gibi birçok etken tarafından şekillenebilir. Dolayısıyla parti sistemleri hem sosyal açıdan hem de kurumlar açısından etkilenmektedir. Ayrıca seçim sisteminin yapısı –tek başına bir etken olmamakla birlikte- ülkedeki parti sayısını da etkilemektedir.

Siyasal partiler, Toplum-Devlet kavramlarını birbirine bağlayan temel kurumlardır; bu nedenle, hem Anayasa, hem de Siyasi Partiler Kanunu, onları demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak kabul ediyor. Ancak bir ülkenin demokratik ve çoğulcu olduğunun kabul edilebilmesi için, en az kaç partinin olması gereklidir acaba? Böyle bir sayı yok. Bu konuda, ne Anayasa, ne de Siyasi Partiler Kanunu belli bir sayı, belli bir ölçü öngörmüyorlar.¹³⁹

Siyasi partiler, ülkemizde çeşitli sorunlarla iç içe yaşamakta ve bu sorunlar siyasal sistemin işleyişini de olumsuz etkilemektedir. Siyasi partilerin sorunlarının başında örgütlenme biçimleri gelmektedir. Siyasi Partilerde parti içi demokrasi kavramı gelişmediği için demokratik bir örgütlenme modeli kurulamamaktadır. Parti lideri, partide hemen her şeye hâkim bir konumda bulunmakta, son sözü devamlı o söylemektedir.

Siyasi partilerin kamuoyu nezdinde güven ve itibarları da her geçen gün azalmaktadır. Özellikle son yıllarda kimi siyasal yolsuzluklara bazı siyasi partilerin ve yetkili kişilerinin

¹³⁷ ALESKEROV, Fuat-ERSEL, Hasan-SABUNCU, Yavuz. *Seçimden Koalisyona: Siyasal Karar Alma*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 1999, s.112

¹³⁸ AKGÜN, Birol. *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi Ve Siyasal Güven*, Nobel Yayınları:Ankara, 2002, s.61.

¹³⁹ YARARSOY, Dursun. *Seçim Sistemleri, Türkiye ve Dünya*, www.gazi.edu.tr, erişim:7.10.2008.

adının karışması kamuoyunun güvenini iyice sarsmıştır. Yapılan tüm kamuoyu araştırmalarında siyasi partilere ve milletvekillerine güvenin giderek azaldığı görülmektedir. Ayrıca siyasi partilerin ülke sorunlarına çözüm üretmekte zorlanmaları, uzlaşmadan çok çatışmacı bir tavır sergilemeleri ve kamu kaynaklarını kullanmada ve denetlemede başarılı olamamaları da bu güven erozyonunun başlıca nedenleri arasında yer almaktadır.¹⁴⁰

Parti örgütleri patronaj oluşturulması ve dağıtımını temelinde çalışmakta, parti içi demokrasinin işletilmesi yerine kısıtlı bir elit grup ve özellikle parti lideri, örgüt çalışmalarının her aşamasında ağırlıklı rol oynamaktadır. Ayrıca partilerin içinde de üyeden genel merkeze, genel merkezden üyeye karşılıklı iletişim ve etkileşim eksikliği hissedilmektedir.

Partiler ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar kamu erkinin kullanılmasına katılırlar. İktidarı ele geçirmek ve iktidara gelmek bunların ortak ve değişmez varlık nedeni ve amacıdır. Parti içi demokrasinin sağlanabilmesindeki en önemli unsur aday belirleme usulünün demokratik bir şekilde sağlanabilmesidir.

Siyasal partiler, siyasal katılma ve örgütlenme hakkını sağlamak ve bu yolla iktidarı kısmen veya tamamen elde etmek amacı ile kurulurlar. Bu varlık nedeni ve amaç ise o doğrultuda bir kuruluş gerektirir. Partileşmenin ve partisel etkinliklerin, örgütlenme hakkını en geniş biçimde sağlaması zorunludur.¹⁴¹

Seçim sisteminin önemli olduğu görüşünden hareketle, ülkenin koşullarına uygun bir sistem geliştirilecekse ya da bu alanda bir düzenleme yapılacak ise; siyasal partiler ortak konularda birlikte hareket etmeli ve ortak iktidar politika ve programları yapmalıdır. Kim iktidara gelirse gelsin bunları uygulamayı özendirmeli ve seçmenlerin bilinçli oy kullanmalarını sağlayarak seçimin olumsuz sonuçlar doğurması önlenmelidir. Seçim sonuçlarının etkisinin az ya da çok olmasında veya olumlu ya da olumsuz olmasında, uygulanan sistemin özelliğinden başka seçim çevrelerinin boyutları, seçmen sayısı ve seçilenlerin sayısı ile bunların oranı ve seçimde barajların olup olmaması gibi faktörler de etkili olur.¹⁴²

¹⁴⁰ BATUM, (2001), s.8.

¹⁴¹ SAV, Atilla, *Siyasi Partiler ve Demokrasi / Siyasi Partilerin Örgütlenme Modeli*, TESAV Yayınevi,1995,s.45.

¹⁴² AYDIN, (2008) , s.5.

3.1.2.Seçim Sistemlerinin Parti Sistemi Üzerine Etkilerinin Genel Değerlendirmesi

Seçim sistemlerinin siyasal partilerin sayısı üzerindeki tartışmalara iki temel yaklaşım egemendi.¹⁴³ Bir tarafta seçim kurallarının parti sistemini şekillendirdiğini vurgulayan “kurumsalci yaklaşım”,¹⁴⁴ öte tarafta ise kurumların önemini reddeden ya da en azından ısrarla minimize eden ve önceden var olan sosyal bölünmelerin sonuca götürücü olduğunu hatta tek faktör olduğunu iddia eden “sosyolojik yaklaşım”.¹⁴⁵ Ancak son yirmi yılda hem seçim kurallarını hem de toplumsal bölünmeyi hesaba katan diğer bir yaklaşım seçim araştırma alanına hakim olmaya başlamıştır¹⁴⁶

Duverger’in teorisi daima kurumsalci yaklaşımın en güzel örneği olarak görülmüştür.¹⁴⁷ Ancak Duverger seçim sistemlerinin siyasal çevre üzerindeki etkisini inceleyen ilk kişi olmadığı gibi, bu etkileri kanun haline getirmeye çalışan ilk kişi de değildir. 19.yy da örneğin Henry Droop çoğunluğun partilerin sayısı üzerinde azaltıcı etkisi üzerine yorum yapmıştı.¹⁴⁸ Ancak Duverger’in çalışması, teorileri ve öncelikle seçim sistemleri üzerindeki meşhur kanunları, kesinlikle seçim sistemleri inceleme alanında en çok bilinen, tartışılan, tercüme edilen ve doğal olarak eleştirilen ve karşı çıkılanıdır.

Duverger’in seçim sistemleri üzerine çalışmasının özü bu sistemlerin siyasal parti sayısına etkilerini incelemek olmuştur. Öncelikle Duverger’in her zaman kanunlarının hiç birinin nitelik olarak mutlak olmadığını açıkça ortaya koyma hususunda çok dikkatli olduğunu söylemek gerekir. Dolayısıyla Duverger hiçbir seçim sisteminin kendi başına herhangi bir ülkenin siyasal parti yapısını belirleme yeteneğine sahip olmadığına inanmaktaydı.¹⁴⁹

¹⁴³ LANE, J.-E. & ERSSON, S. (2000). *The New Institutional Politics: Performance And Outcomes*. London: Routledge. sy..182

¹⁴⁴ Bakınız; SARTORİ, G. (1986). *The Influence Of Electoral Systems: Faulty Laws or Faulty Method*. In B. GROFMAN & A. LİPHART (eds), *Electoral Laws And Their Political Consequences*. New York: Agathon Press, ss. 43–68, Rae, D.W. (1971). *The Political Consequences Of Electoral Laws*. New Haven, CT: Yale University Press, RİKER, W. (1982). *The Two-Party System And Duverger’s Law: An Essay On The History Of Political Science*. *American Political Science Review* 76: ss.753–766.

¹⁴⁵ Bakınız; ECKSTEİN, H. (1963). *The Impact Of Electoral Systems On Representative Government*. In H. ECKSTEİN & D.E. APTER (eds), *Comparative Politics: A reader*. New York: Free Press, ss. 247–254., Lipson, L. (1953).”The Two-Party System in British Politics”. *American Political Science Review* 47: ss337–358.

¹⁴⁶ Bakınız; POWELL, G.B. (1982). *Contemporary democracies: Participation, stability and violence*. Cambridge, MA: Harvard University Press. ORDESHOOK, P.C. & SHEYTSOYA, O.V. (1994). Ethnic heterogeneity, district magnitude and the number of parties. *American Journal of Political Science* 38:ss 100–123. AMORİM NETO, O. & COX, G.W. (1997). “Electoral Institutions, Cleavages Structures And The Number Of Parties” *American Journal of Political Science* 41(1): ss149–174.

¹⁴⁷ LANE, J.-E. & ERSSON, S. (2000), s.183

¹⁴⁸ RİKER, W. (1982), ss.756

¹⁴⁹ BENOİT, K. (2002).” *The Endogeneity Problem In Electoral Studies: A Critical Re-Examination Of Duverger’s Mechanical Effect*”, *Electoral Studies* 21: s.37.

Ancak seçim sistemlerinden doğan baskıların ihmal edilmemesi gerektiğine de inanmaktaydı. Diğer faktörlerle beraber, bu baskılar parti sistemini şekillendirmeye vesile olacaktır.¹⁵⁰ Duverger aşağıdaki sosyolojik kanunları tasarlamıştır.¹⁵¹

1. Nispi temsil çoklu, katı, bağımsız ve istikrarlı (popüler duygu dalgalarının olduğu durumlar hariç.) bir parti sistemini teşvik eder.
2. İki turlu çoğunluk sistemi çoklu, esnek, bağımlı, ve göreceli istikrarlı (tüm durumlarda) bir parti sistemini teşvik eder.
3. Dar bölge basit çoğunluk sistemi büyük bağımsız partiler arasında iktidarın el değiştirdiği iki partili bir sistemi teşvik eder.¹⁵²

3.1.3. Çoğunluk Sisteminin Etkisi

Bu kanunda açıklanan eğilim –dar bölge basit çoğunluk sistemi ile iki partili sistem arasındaki ilişki- Duverger'e göre mekanik ve psikolojik faktörlerin uyumu tarafından açıklanabilir.¹⁵³ Mekanik faktör eksik temsille ilişkilendirilir. Çoğunluk sisteminde ne zaman üçüncü bir parti yarışa katılsa, aldığı oyların sayısına göre kazandığı sandalye çok daha düşük olacaktır. Bu fenomene örnekleri 1974 İngiliz genel seçimlerinden vermek mümkündür. Liberal Parti Muhafazakar ve İşçi Partisinin ardından üçüncü olarak yarışı bitirdiği bu seçimde oyların yüzde 19,3 ünü almayı başardığı halde parlamentoda sandalyelerin sadece yüzde 2,2 sini elde etmiştir. Tek sandalyeli seçim çevresinde, çoğunluk yalıtılmış seçimler serisi gibidir. Üçüncü bir parti tüm seçim çevrelerinde oyların belli bir oranını elde etse bile, sadece birkaç sandalye kazanabilir ve sadece kazandığı seçim çevrelerinde sandalye ile ödüllendirilir ülke çapında ne kadar başarılı olduğunun bir anlamı yoktur. İşte bu çoğunluk mantığıyla mekanik faktörün çalışma biçimidir.

Öte taraftan psikolojik faktör, seçimsel işlevin mekanik engellerini öngörmedir¹⁵⁴ ve 'sofistike' oy verme davranışının uygulanmasını gösterir. Çoğunluk sisteminde seçmenlerin kazanma şansı olmayan üçüncü partiye verdikleri oylarının ziyan olacağını fark etmeleri uzun

¹⁵⁰ DUVERGER, M. (1954). *Political Parties: Their Organization And Activity in The Modern State*. London: Methuen. ss.217-228

¹⁵¹ "Sosyolojik kanun" terimi Duverger tarafından kullanılmıştır. Öncelikle bu terimin kullanımı üçüncü kanunla sınırlandırılmıştır. Sonra terim üç kanununada uygulanabilir hale gelmiştir.

¹⁵² DUVERGER, (1954).ss.204-205

¹⁵³ Age. Ss.224-225

¹⁵⁴ BENOIT, K. (2002), s.36

zaman almamaktadır. Dolayısıyla gözde partilerinin değil de sadece iki büyük partiden birinin kazanma ihtimali olduğu gerçeğini gören seçmenler, kendi partilerinin yerine kazanma şansı olan, kendilerine en yakın partiye oy vermeye yönelirler. Downs¹⁵⁵, un ifadesiyle;

“Rasyonel bir seçmen en çok yararlanacağına inandığı partiye karar verir. Sonra bu partinin kazanma şansının olup olmadığını hesaplamaya çalışır. Bunu yapar çünkü oyu tercihin bir ifadesi değil seçim sürecinin parçası olarak sarf edilmelidir. Sonuç olarak A partisini tercih etse bile, bir çok diğer seçmen A ya B yada C yi tercih edeceğinden, A partisine kazanma şansı olmadığı için oyunu israf ediyor demektir.”¹⁵⁶

Bu şekilde yaparak seçmenler üçüncü bir partinin sandalye kazanma şansının sürekli olarak azalmasına neden olmaktadır. Ve bu partinin doğal olarak kaderi mikro parti olmak ya da yok olmak olabilir. Özetle seçmenler rasyoneldir ve karmaşık oylamayı becerebilirler ancak gerçekte birbirleriyle etkileşim içinde değildirler.¹⁵⁷ Bu nedenle seçmenler adayların ne kadar güçlü olduğuna dair kendi ulaşabildikleri bilgiyi dikkate alırlar ve kazanması mümkün olmayan adaylara oylarını vererek ziyan etmemeye çalışırlar. Böylece seçmenler beklenen faydayı maksimize ederler. Yani seçmen küçük partilerin çok büyük bir seçim dezavantajı altında olduğunu görür ve her ne kadar bu partilerden birini tümüne tercih etse de, oyunu ziyan etmemeye karar verir ve oyunu iki büyük partiden biri tarafından temsil edilen iki kötüden ehven olana kullanır. Bu küçük partiyi daha da zayıflatır ve yasamadaki eksik temsil derecesini artırır. Böylece bir kısır döngüye kapılmasına yol açar. Nispi temsil sisteminin uygulanması bu kısır döngünün kırılmasını sağlar ve bu kutuplaşmayı tersine çevirir.¹⁵⁸ Eğer, seçim sistemlerinin stratejik davranışları maksimize ederken ve orantısız olarak oyları sandalyeye dönüştürürken parti sayısını minimize ettiği genellemesi doğru ise, sorulması gereken şey çoğunluk sistemi gerekli tek koşul mudur ve eğer değilse öngörülen sonucu getirmek için başka neye gerek vardır sorusudur. Eğer çoğunluk sistemi kendi kendine herhangi bir şey üretilmiyorsa seçim sistemlerinin etkisinin gerçekleştirilebilmesi için başka bir şeyin mevcut olması gerekir ve bu başka şeyde sistemli yapılaştırma olduğuna göre Duvarger kanununun uygulanabilirliğinin gerekli koşulu bu olmalıdır. Bunun yokluğunda

¹⁵⁵ DOWNS, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper Collins., s.48

¹⁵⁶ A.g.e., s.49

¹⁵⁷ MYERSON, R. B and WEBER, R. (1993) “*A Theory of Voting Equilibria*” *American Political Science Review* 87; ss. 102-114

¹⁵⁸ GRUUM, John F. (1958), s.359

yerel düzeydeki iki partili yapı ulusal düzeyde çok partililiği etkilemeyecektir. Bunun yanında nispi temsil sistemi yapılandırılmamış bir düzlemde kullanılıyorsa seçim ve parlamento partileri arasında bir filtre bulunmayacaktır ve nerede yukarda bahsedilen yapılanma azalıyorsa seçim sisteminin etkisi de buna bağlı olarak azalacaktır.

Üç ya da daha fazla adayın olduğu çoğunluk sisteminde temel problem koordinasyon problemidir. Eğer tercih edilen adayın kazanma ihtimali yoksa, seçmenler iki ciddi adaydan favori adaylarına oy verme eğilimindedirler. Bu İngiltere’de olan durumdur. Seçmenler Liberal Demokrat’lara oylarını zıyan etmekten kaçınırlarsa herkes Muhafazakar Parti ya da İşçi Partisinin kazanmasını bekler.

Çoğunluk sistemi tek sandalyeli dar bölge de uygulandığı için her bir seçim çevresindeki oylama kendi başına yalıtılmış bir seçimdir. Bu Duverger’in üçüncü kanununun etkilerinin tüm ülkeye bir bütün olarak uygulanabilir şeklinde varsayılmamasını gerektirir. Duverger zamanında Kanada çok partili sistemini haklı göstermek için kendi üçüncü kanununun istisnalarını kabul etmiştir. Duverger “çoğunluk bireysel seçim çevresi içinde ikili parti sistemi yaratma eğilimindedir ancak rakip partiler ülkenin farklı alanlarında farklı olabilir” demiştir.¹⁵⁹ Çoğunluk sistemi ile iki partili sistem arasındaki ilişkiyi seçim çevresiyle sınırlandırmayı kabul etmiş olan Duverger kutuplaşma eğiliminin ulusal düzeyde bir örnek haline geldiğini söylemiştir. Bu nedenle de kanununu yeni biçimde ifade etmeye gerek olmadığı iddiasındadır.

Duverger’e göre, İki Turlu Tek İsimli Çoğunluk Sistemi çok partili bir siyasi hayata yol açmaktadır. Seçimin iki turlu olması ve birinci turda seçilebilmek için, salt çoğunluk koşulunun aranması, her partiye şansını deneme fırsatı vermektedir. Ancak, sistemin ikinci turda partileri anlaşmaya zorlaması, partileri birbirine bağımlı kılmaktadır. Bu da partiler arasında derin görüş ayrılıklarını önlemekte, partiler arasında bloklaşmalara sebep olduğu için de daha istikrarlı ve güçlü hükümetlerin (nispi temsile göre) oluşmasına neden olmaktadır. Bir diğer nokta ise, iki turlu tek isimli çoğunluk sistemi partilerin içyapısı açısından, parti ile aday arasında sıkı bir disiplin kurulmasını önlemektedir. Çünkü bir yandan seçim anlaşmaları ve öte yandan küçük seçim bölgelerinde, adayların kişisel nitelikleri seçilebilmeleri açısından, parti örgütünün faaliyetinden daha etkili olmaktadır.

¹⁵⁹ DUVERGER, (1954), s.223

Çoğunluk sistemi iki partili sistem üreten kurallardan sadece biridir ancak mutlaka ve çoğunluk sistemi zorunlu olarak iki partili sisteme taşımaz.¹⁶⁰ Ancak bu seçim sistemiyle parti kutuplaşması arasındaki ilişki Duverger'in üç kanunu arasındaki en sağlam olanıdır.

Weber ve Myerson'a göre¹⁶¹ ikiden fazla adayın olduğu çoğunluk sisteminde, herhangi bir politika eşit oranda kazanabilir. Stratejik oylama şeklinde, bir aday merkeze yakın konumdan sapmaktan kaçınır çünkü kredibilitesi böyle bir konfigürasyonda azalabilir ve zafer için yarıştan dışlanabilir.

3.1.4. Nispi Temsil Sisteminin Etkileri

Nispi temsil ile çok partili sistem arasındaki ilişki kurmak ve tasvir etmek daha kolaydır. Duverger'e göre nispi temsil sistemi zorunlu olarak parti sayısını artırmaya neden olmaz. Nispi temsilin taşıdığı çoğaltma eğilimi ilk bakışta çoğunluk sisteminin ikili eğiliminden çok daha az görünürdür.¹⁶²

Nispi temsil var olan çok partili yapıyı devam ettirir. İkinci olarak nispi temsil var olan partilerden ayrılmayı teşvik eder zira potansiyel olarak küçük boyutlarına rağmen, ayrılan partiler rakipleri tarafından yok edilmezler. Üçüncü olarak, nispi temsil yeni partilerin kurulmasını kolaylaştırır.¹⁶³ Sonuç olarak nispi temsil seçim sisteminin kesinlikle her zaman çok partili sistemle çakıştığını söylemek mümkündür. Bu ancak bu sistemin parti sayısını illa ki çoğalttığı anlamına gelmez, sayıyı sabit tutması da mümkündür.

Küçük seçim çevreleri, yüksek yasal barajları ve çoğunluk bonus sandalyeleriyle çakışan nispi temsil sistemi çoğunluk sistemlerinin zayıflatılmış etkisine eşittir. Yani nispi temsil herhangi bir manipülatif etki gösterirse bu çoğaltıcı değil sınırlandırıcı etkilidir.

Nispi temsil altındaki küçük partilerin temsili hemen artmaktadır, dolayısıyla artık eksik temsil edilmemektedir. Bir sonraki seçimde, seçmenler bu partilerin yok olmaya doğru gitmeyişinden cesaretlendikleri için daha çok oy çekerler. Neticede, tüm partilere eşit yaşam şansının verildiği bir denklem türü üretilir. Duverger'in incelediği her iki süreçte yansıtan örnek olaylar Belçika deneyimindedir. Liberal Parti majoritarian seçim sistemi altında kısır

¹⁶⁰ Age, s.258

¹⁶¹ MYERSON, R. B. and WEBER, R. (1993), ss. 102-114

¹⁶² Age, s50

¹⁶³ Age, s17-20

döngüye yakalanmış ve nispi temsilin uyarlanmasıyla bu kaderden kurtarılmıştır.¹⁶⁴ Nispi temsilde partiler bağımsız bir özellik gösterir ve seçim kampanyası sırasında öteki partilerle anlaşma yoluna gitmezler. Ayrıca nispi temsil sisteminde partilerin içyapısı disiplinli olmaktadır. Çünkü nispi temsil sisteminin uygulandığı bir ortamda, adayların seçilebilmeleri kendi kişisel yeteneklerinin ötesinde, büyük ölçüde siyasi partiye bağlıdır ve bu sistemde, bağımsızların seçilebilmeleri çok güçtür. Çünkü seçmen, kişilere değil, belli bir parti programına oy vermektedir. Bu sistemin, parlamentoda küçük partilerin temsiline de olanak vermesi ve parti sayısını arttırıcı etki yapması nedeniyle, ülkede istikrarsız ve güçsüz hükümetlere neden olduğu ve bölünmüşlüğü aşırı olduğu durumlarda buhranları arttırıcı bir etki yaptığı söylenebilir. Nispi temsil sisteminde, bir seçimden diğer seçime, parlamentonun içeriği fazla değişmez. Aynı partiler, genelde ufak değişimlerin haricinde yerlerini muhafaza ederler. Bu istikrarlı yapı, siyasal eğilimlerin kemikleşmesi sonucunu ortaya çıkaran bir durağanlıktır.

Ancak Batı Avrupa (Belçika, Danimarka, Almanya) ülkelerinde yapılan incelemelerde Duverger'in Nispi Temsil seçim sistemi çok partili sistem üretir tezi yerine çok partili sistemlerin bu partilerden mevcut seçim sisteminde dezavantajlı olanlarının baskılarıyla Nispi Temsil sistemine geçildiğini söylemenin daha gerçekçi olduğu görülmektedir. Yani nispi temsil sisteminin olduğu hemen hemen tüm ülkelerde çok partili sistem mevcuttur. Elbette seçim sistemlerinin parti sistemleri üzerinde hiçbir etkisi yoktur demek mümkün değildir. Seçim sistemleri parti dayanışması, seçim ittifakları, ve adayların parti örgütüne bağımlılıkları gibi faktörleri etkileme eğilimindedirler.

3.1.5. Seçim Sistemlerinin Partiler Üzerine Etkilerinin Eleştirisi

Seçim sistemlerinin siyasal yaşamı şekillendirmede Duverger'in iddia ettiği kadar çok daha az önemli rolle beraber mekanik bir faktör olduğunu iddia edenlerde olmuştur. Örneğin Lavau oylama sisteminin karmaşık ve çok çeşitli faktörlere nazaran küçük öneme sahip olduğunu öne sürmüştür.¹⁶⁵ Nispi temsilin Batı Avrupa'da çok partili yapıdan sorumlu olduğu görüşü diğer etkenler göz ardı edilerek ileri sürülemez.¹⁶⁶

¹⁶⁴ DUVERGER, (1954), ss.226-28 , 246-248

¹⁶⁵ RIKER, W. (1982), s.756.

¹⁶⁶ PAPPALARDO, A. (2007), "Electoral Systems; Party Systems; Lijphart and Beyond". Party politics, Vol:13:6 ss:721-740

Sartori¹⁶⁷ tarafından uzun süre önce ileri sürülmüş olan değişiklik, seçim sistemine bir başka bağımsız değişken (parti sisteminin gücü) ekleyerek, Duverger'in yasasının nedensel isnatını gözden geçirmektedir. Bu güç sistemin yapılına dayanır. Bu yapılışın temel göstergeleri istikrarlı ve derin kökleriyle (tabanı olan) ilgili ülke üzerinde örgütsel ağların kontrolüne sahip kitle partilerinin varlığıdır. Ayrıca disiplinli ve sadık kendisini parti ile tanımlayan bir seçmenin varlığı da temel göstergelerdendir.

Bogdanor seçim sistemleri ile parti sistemleri arasındaki ilişki ve sosyal değişim sürecinin karşılıklı ve son derece karmaşık olduğu görüşündedir.¹⁶⁸ Bu nedenle bilimsel kanunlar şeklinde özetlenemezler. Norris seçim sistemlerinin, parti sistem yapısını etkileyen pek çok faktörler arasında sadece biri olduğunu söyler.¹⁶⁹ Dolayısıyla seçim sistemleri ile parti sistemi arasında sarıh nedensel bir ilişkinin olduğu varsayılmaz.

Sonuç olarak, yukarıda incelenen görüşleri dikkate alarak, parti sayısı üzerine seçim sistemlerinin etkilerini anlamayı kolaylaştıracak bir kısım önermelerde bulunulabilir.

1. Parlamentoda sandalye kazanmayı becermiş olan partileri seçerek (Mevcut partiler üzerinde her sistemin filtre etkisi sahibi olduğu gerçeğinden yola çıkılarak) her seçim sistemi azaltıcı etkiye sahiptir denilebilir.
2. Çoğunluk sistemlerinin azaltıcı etkisi, nispi temsil sistemlerinin neden olduğu etkilerden daha güçlüdür. Bunun iki nedeni vardır. a) bir sandalye elde etme barajı daha yüksektir. Adaylardan sadece, ister mutlak çoğunluk isterse nispi çoğunluk olsun, oyların çoğunluğunu elde edenler sandalye kazanmayı becerirler. Nispi temsil sisteminde bir sandalye kazanmak için gerekli oy daha düşük olma eğilimindedir. Bu da daha çok sayıda partinin sandalye kazanmasına izin vermektedir. b) çoğunluk sisteminde seçmenler sadece kazanma şansı olan partilere oy verme eğilimindedirler(sofistike oy verme). Dolayısıyla zaman içinde küçük partilere oy vermeyi bırakırlar bu partiler de ya yok olur ya da daha büyük partilerle birleşirler.

¹⁶⁷ SARTORI, G. (1994). *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry Into Structures, Incentives And Outcomes*. New York: New York University Press., ss.40-5

¹⁶⁸ BOGDANOR, V. (1983). "Conclusion: Electoral Systems And Party Systems". In V. Bogdanor & D.E. Butler (eds), *Democracy And Elections: Electoral Systems And Their Political Consequences*. Cambridge: Cambridge University Press, s.261.

¹⁶⁹ NORRIS, P. (1997), ss.297-312.

3. Seçim dinamiklerine ek olarak bir faktörler dizisi (Parti yapısı ve sosyal homojenlik anahtar iki faktördür.) aşırı azaltıcı etkiye.(iki partili bir sistem gibi) neden olur, ancak seçim sistemleri partilerin sayısını azaltmak için değişik yoğunlukta baskı uygular. İki partili sistem çoğunluk seçim sisteminde tercih edilir hatta beslenilir.
4. Nispi temsil sistemleri iki partili sistemi ne tercih eder ne de besler. Yansızlık eğiliminde oldukları için, diğer faktörler parti kutuplaşmasına sebep olabilirler. Bu diğer faktörler (kültür, etnisite, din, ekonomi ve politikalar) güçlü baskı uygularsa kutuplaşmaya neden olmak için seçim sisteminin desteğine gerek duymazlar.
5. Duvarger'in yaklaşımında "polarizasyon" kutuplaştırma ve "de-polarizasyon" kavramları vardır. Polarizasyon çoğunluk sistemlerinde işler. Ve iki yönlü bir sürecin sonucudur. Bu sürecin birinci dalgası mekanik etki olarak belirtilir. Bu "eksik temsil" ve "aşırı temsil" fenomenini üretir. Bu açıdan Duvarger küçük partiler tarafından kazanılan sandalyelerin oranı her zaman toplam oydan aldıkları oy yüzdelerinden küçüktür.(eksik temsil) Ve büyük partiler içinde tam tersi söz konusudur.

3.2. Seçim Sistemlerinin İnsani Gelişmeye Etkisi

İnsani Gelişme (Human development) gelirle doğrudan bağlantılı yoksulluktan çok daha geniş bir kavramdır. Bu kavram insanların tercihlerini genişletebilecekleri bir süreci ifade eder ve insani gelişmenin üç temel boyutunu içeren bileşik bir endeks aracılığıyla ölçülür. Bunlar kişi başı milli gelir (satın alma paritesi) doğumda yaşam beklentisi ile ölçülen uzun ve sağlıklı bir yaşam ve eğitim oranı (yetişkin okuma yazma bilme oranı ve okullaşma oranı) ile ölçülen bilgidir. Tüm bu durumlar mali refahın ayrılmaz parçalarıdır. Buna ek olarak insani gelişme kavramı ekonomik, siyasal ve sosyal özgürlüklerin önemini tanımasını da içermektedir.

Pek çok düşünür ülkeler arasındaki insani gelişme seviyelerindeki farklılıkları açıklamada önemli rol oynayan faktörlerin belirlenmesine çalışmıştır. Ranis ve diğerleri¹⁷⁰ ekonomik

¹⁷⁰ RANIS, G-STEWART, F and RAMÍREZ, A. (2000) 'Economic growth and human development', World Development, 28(2), ss. 197-219

büyümenin önemli faktörlerden biri olduğunu söylerler. Fields¹⁷¹, Deninger ve Squire¹⁷² yoksulluğa düşüş ve insanın ekonomik anlamda az gelişmişliğinin gelir düzeyindeki eşitliklerle yakından bağlantılı olduğu görüşündedirler. Lipton¹⁷³, Ranis ve Stewart¹⁷⁴ ekonomik büyüme şeklinin de, büyüme sürecinin işsizliğin azalması, ve kırsal gelirin artmasıyla bağlantılı bir büyüme sürecinin, yoğun sermaye ve kentsel kalkınmaya dayalı bir büyüme sürecinden yoksulluğu azaltmakta çok daha etkin olmasından dolayı önemli olduğunu göstermişlerdir. Kamu harcamaları noktasında, Strauss ve Thomas¹⁷⁵ sosyal güvenlik alanında kamu harcamalarının insani gelişmeyi olumlu olarak nasıl etkilediğini çalışmalarında ispatlamışlardır. Bundan dolayıdır ki net yoksullukla mücadele stratejilerini uygulayabilmek için, hangi faktörlerin kamu harcamalarındaki bozulmayı sağladığını anlamak son derece önemlidir. Gassner, Ontiveros ve Verardi seçim sistemlerinin sosyal güvenlik ve refah harcamaları ve dolayısıyla insani kalkınma üzerinde etkisi olduğu görüşündedirler.¹⁷⁶ Seçim sistemlerinin gelirin yeniden dağılımını sağlayan (redistributive) harcamalara etkisi pek çok kişi tarafından incelenmiştir. Persson ve Tabellini iki partili seçim sistemi modelinde siyasal rekabetin coğrafi olarak belirlenmiş seçim çevrelerinde yoğunlaşması nedeniyle, küçük seçim çevrelerinin (salt çoğunluk sistemlerinin tipik özelliği) yerel harcamalarla bağlantılı olduğunu göstermiştir. Partiler seçmenlerin geniş bir koalisyonunun desteğini aradıkları için geniş seçim çevrelerin (nispi temsilin özelliği) geniş sosyal harcamalarla bağlantılı olduğunu ileri sürmektedirler.¹⁷⁷ Mecliste çoğunluk için gerekli olan oy oranları nispi temsil sisteminde çoğunluk sistemlerinden çok daha yüksek olacağı gerçeği dikkate alınırca, bunun nispi temsil sisteminde daha çok refah harcamalarını netice vereceği ve çoğunluk sisteminde ise daha çok yerel kamu malı harcamalarına yol açacağı söylenmektedir.¹⁷⁸

¹⁷¹ FIELDS, G.S. (1989) 'Changes in poverty and inequality in developing countries', World Bank Research Observer, 4, ss. 167-186.

¹⁷² DENİNGER, K. and SQUIRE, L. (1996) 'Measuring income inequality: a new database', The World Bank Economic Review, 10, ss. 565-591.

¹⁷³ LIPTAN, M. (1977) *Why Poor People Stay Poor: Urban Bias and World Development*, Temple Smith, London and Harvard University Press (2nd edition, Avebury, 1988).

¹⁷⁴ RANIS, G. and STEWARD, F. (2000) 'Strategies for success in human development', Journal of Human Development, 1(1), ss. 49-69.

¹⁷⁵ STRAUSS, J. and THOMAS, D. (1995) 'Human resources: empirical modeling of household family decisions', in J.R. BEHRMAN and T.N. SRİNİYASAN (Eds), *Handbook of Development Economics*, Vol 3, North Holland, Amsterdam.

¹⁷⁶ GASSNER, Marjone. *Darwin Ugarte Ontiveros And Vincenzo Verardi, "Human Development and Electoral Systems"* Journal of Human Development, Vol. 7, No. 1, March 2006,ss.43-57

¹⁷⁷ PERSSON, T. and TABELLINI, G. (1999) 'The size and scope of government: comparative politics with rational politicians, 1998 Alfred Marshall Lecture', European Economic Review, 43, ss. 699-735.

¹⁷⁸ LIZZERI, A. and PERSICO, N. (2001) 'The provision of public goods under alternative electoral incentives', American Economic Review, 91(1), ss. 225-239.

Çoğu yerel kamu mallarının (bir milletvekilinin kendi seçim bölgesi için ayırdığı para gibi – pork barrel-) dışsallıklar üretmediği ve dolayısıyla gelir dağılımını yeniden düzenleyici olmadığı dikkate alınır, nispi temsil sisteminin gelir adaletsizliğinin daha düşük seviyeleriyle ilgili olduğu söylenebilir.¹⁷⁹ Nispi temsil sistemlerinin iki partili çoğunluk sistemlerinden daha fazla yeniden paylaştırıcı vergilerle ilgili olduğunu ve dolayısıyla daha az gelir adaletsizliğini işaret ettiğini söylemek mümkündür.¹⁸⁰

Sonuç olarak nispi temsil sistemlerinin daha fazla paylaştırıcı harcamalarla ilgili olduğu ve bu harcamalarında yoksulluk ve az gelişmişliğini azalttığını ileri sürmek mümkündür. Nispi temsilin çoğunluk sistemine göre, insani gelişme ve kalkınma seviyesini artırdığı ileri sürülmektedir.¹⁸¹

3.3. Seçim Sistemlerinin Diğer Etkileri

Seçim sistemleri, adayların saptanması konusunda seçmenlere ve özellikle parti yönetimlerine birtakım olanaklar vermektedir. Örneğin dar bölgeli seçim sistemlerinde adayların nitelikleri partisinden daha öne geçmekte iken, geniş bölge ve listeye dayanan, aynı zamanda tercih içermeyen çoğunluk ya da nispi temsil sistemlerinde, partiler daha belirleyici bir konuma sahip olmaktadır. Bu nedenle her bir seçim sistemi adayların saptanması, seçilmesi, konumu ve nitelikleri üzerinde değişik düzeylerde etki yaptığı söylenebilir.¹⁸²

Siyasal iktidarın elde edilmesindeki en önemli unsurlardan birisi seçmendir. Seçmenin durumu, seçmenin siyasal sisteme yaklaşımı ve seçmene verilen önem demokrasinin düzeyini de göstermektedir. Seçimle ilgili planlamalar seçmen üzerine kurulur. Partilerin seçmenleri yönlendirmek için kullandıkları yöntemler seçim sistemleri tarafından etkilenebilmektedir. Seçim sistemleri için önemli bir kavram olan siyasal katılım; siyasal sistem içinde halkın doğrudan ya da dolaylı biçimde yöneticileri, seçimi ve kararları etkilemeyi amaçlayan eylemlerin bütünüdür. Seçimlerde siyasal katılım başlıca araçlardan birisidir. Yönetim şekli nasıl olursa olsun siyasal katılımın yüksek olmasına önem verilmektedir.

¹⁷⁹ VERARDİ, V. (2005) 'Electoral systems and income inequality', *Economics Letters*, 86(1), ss.7–12.

¹⁸⁰ AUSTEN, Smith D. (2002) 'Redistributing income under proportional representation', *Journal of Political Economy*, 108, ss. 1235–1269

¹⁸¹ STRAUSS, J. and THOMAS, D. (1995) 'Human resources: empirical modeling of household family decisions', in BEHRMAN, J.R. and SRİNİYASAN, T.N. (Eds), *Handbook of Development Economics*, Vol 3, North Holland, Amsterdam.

¹⁸² GÜNAL, Erdoğan. *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerine Etkileri*, İstanbul, Mayıs 2005, s.77

Siyasal kültür, siyasal sistem içersinde karar alma süreci için genel ortamı oluşturuyor. Bir toplumun siyasal kültürü, siyasal sistem içinde karar alma süreci için genel ortamı oluşturduğu için halkın birey olarak etkilerinin sınırlarını belirlerken alınan kararların sonuçlarını da dolaylı olarak etkilemektedir. Yani halkın siyasal sistem içinde etkili olabilmesi için belirgin olarak ve doğrudan siyasal katılımında bulunması gerekir. Siyasal katılım demokrasinin yerleşmesinde önemli bir aşamadır.¹⁸³

Ölçülebilirliği güç olmakla birlikte seçim sistemleri ile seçmen davranışları arasında zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir.¹⁸⁴

Seçim sistemlerinin ulusal siyaseti etkilediği gibi yerel siyaseti de olumlu ya da olumsuz etkilemesi genelde beklenen bir şeydir. Önemli olan bu etkinin ne kadar olumlu, ne kadar olumsuz olduğudur. Seçim sonuçlarının etkisinin az ya da çok olmasında veya olumlu ya da olumsuz olmasında, uygulanan sistemin özelliğinden başka seçim çevrelerinin boyutları, seçmen sayısı ve seçilenlerin sayısı ile bunların oranı ve seçimde barajların olup olmaması gibi faktörler de etkili olur.¹⁸⁵

Seçim sistemleri en büyük etkisini, siyasal partiler üzerinde göstermektedir. Siyasal partiler günümüzün vazgeçilmez siyasal aktörü ve etkenidir.

Seçim sistemleri, bir ülkede siyasal iktidarın sağlanmasında kullanılan önemli bir faktördür. Buna rağmen siyasal düzenin gerçekleştirilmesindeki önemi bakımından ilk sıralarda olduğu söylenemez. Siyasal iktidarın sağlanması için çok daha önemli sosyal, kültürel, tarihsel ve siyasal faktörler söz konusudur.

Seçim sistemleri, parti içi ve partiler arası ilişkileri de düşük düzeyde etkileyebilmektedir.

Son olarak, seçim sistemlerinin ancak ülke koşulları henüz yeni oluşum aşamasında iken etkili olabileceği söylenebilir. Dolayısı ile seçim sistemlerinin siyasal sistem üzerine olan etkisinin direkt olduğu söylenemez

¹⁸³ ATILGAN, Semra, Modernleşme, *Yabancılaşma ve Yerel Basının İşlevleri*, www.byegm.gov.tr, erişim:28.9.2008.

¹⁸⁴ GÜNAL, (2005), s.79

¹⁸⁵ AYDIN, (2008), s.5

BÖLÜM 4: TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMLERİ VE ETKİLERİ

Türkiye'de "seçim sistemi" deyimini, çoğu zaman dar anlamda, yani oyları parlamento sandalyelerine dönüştürmekte uygulanan yöntem anlamında kullanılmaktadır. Bu, başlı başına önemli bir değişken olmakla birlikte, seçim sisteminin diğer niteliklerinin de (seçim çevrelerinin büyüklüğü, seçim barajları, artık sandalyelerin ülke veya bölge düzeyinde dağıtımının mümkün olup olmaması, bloke veya karma liste) önemli siyasal sonuçlan olabilir. Bu nedenle, dar anlamda seçim sistemi için "seçim formülü" deyimini benimsemek, "seçim sistemi" deyimini ise seçimlerin bütün niteliklerini kapsayan daha geniş bir kavram olarak kullanmak, kavram karışıklıklarını önlemek açısından yararlı olacaktır.¹⁸⁶

4.1 Türkiye'de Seçimin Tarihçesi

Türkiye'de ilk genel seçimler 1877 yılında tamamlanmış, ancak seçimlere 1876'nın son ayında başlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de genel seçimlerin 130 yıllık bir tarihi vardır. Yerel seçimlerin tarihi ise genel seçimlerden de eskidir. Osmanlı modernleşmesinin milat noktası olan Tanzimat Fermanı'nın ilanı sırasında muhassıl meclisleri için üye seçimiyle başlayan yerel seçimlerin tarihi de 167 yıl geriye gitmektedir. Tarihi oldukça eskiye gitmekle birlikte, seçimlerin bir demokratik yöntem olarak kurumlaşması konusunda ciddi sorunlar yaşandığı da bir gerçektir. Bir yandan halka olan güvensizlik, bir yandan hükümetlerin kendi iktidarlarını kayıran seçim yasası değişiklikleri, bir yandan da otoriter dönemler (II. Abdülhamit Dönemi veya İttihat ve Terakki'nin tek parti yönetimi gibi) ve kesintiler (askeri darbe parantezleri) bu kurumlaşmanın önündeki başlıca engelleri oluşturmuşlardır. Öte yandan tarihe dönük ideolojik kaygılar ve geçmişe yönelik miyop bakış, seçim geleneğinin kurumlaşmasını önleyen diğer nedenler arasında sayılabilir.¹⁸⁷

Cumhuriyetin kuruluşundan çok partili dönemin başladığı 1946 yılına kadar ülkemizde iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. 5 Haziran 1946 tarihinde çıkarılan 4918 sayılı Kanun ile tek dereceli seçim sistemine geçilmiş, demokratik koşullarda serbest seçimlerin yapılmasına olanak sağlayan ilk Milletvekili Seçimi Kanunu ise 16 Şubat 1950'de çıkarılmıştır.

¹⁸⁶ ÖZBUDUN, Ergun. "Seçim Sistemleri ve Türkiye", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 44, Sayı 1-4, 1995, s.522.

¹⁸⁷ ALKAN, Mehmet Ö. *Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu*, Anayasa Yargısı Dergisi, Anayasa Mahkemesi Yayınları: Ankara,2006. sayı:23, s.133.

Daha kolay bir anlatım için seçim sistemlerini, uygulandıkları dönemleri, seçimlere katılan parti sayılarını ve meclise giren parti sayılarını şu şekilde gösterebilir.

TARİH	Seçim Sistemi	Katılan Parti Sayısı	TBMM'ye Giren Parti Sayısı
1950	Liste Usulü Çoğunluk	3	3
1954	Liste Usulü Çoğunluk	4	3
1957	Liste Usulü Çoğunluk	4	4
1961	Barajlı d'Hondt	4	4
1965	Milli Bakiye	6	6
1969	Barajsız d'Hondt	8	8
1973	Barajsız d'Hondt	8	7
1977	Barajsız d'Hondt	8	6
1983	Çifte Barajlı d'Hondt	3	3
1987	Çifte Barajlı d'Hondt +Kontenjan	7	3
1991	Çifte Barajlı d'Hondt +Kontenjan	6	5
1995	Ülke Barajlı d'Hondt	12	5
1999	Ülke Barajlı d'Hondt	20	5
2002	Ülke Barajlı d'Hondt	18	2
2007	Ülke Barajlı d'Hondt	14	4

Tablo 5.1. 1950 ve Sonrası Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri

(1) 14 seçimde 7 ayrı seçim sistemi uygulanmıştır.

- 3'er kez uygulananlar: *Liste Usulü Çoğunluk / Barajsız d'Hondt / Ülke Barajlı d'Hondt*
- 2 kez uygulanan: *Çifte Barajlı d'Hondt + Kontenjan*
- 1'er kez uygulananlar: *Çevre Barajlı d'Hondt / Milli Bakiye / Çifte Barajlı d'Hondt*

(2) İlk sırayı alan partilerin oy oranları;

- 3 seçimde %50'nin üzerindedir (1950, 1954, 1965).

Bu seçimler iki partili sistemin egemen olduğu dönemde yapılmıştır.

- 4 seçimde %40 – 50 arasındadır (1957, 1969, 1977, 1983).

İlk 3 seçim iki partili sistemin egemen olduğu dönemde,

1983 seçimi ise askeri müdahale sonrasında yapılmıştır.

- 4 seçimde %30 – 40 arasındadır (1961, 1973, 1987, 2002).

Bu seçimlerin 2'si 1980 öncesinde, 2'si ise 1980 sonrasında yapılmıştır.

- 3 seçimde %20 – 30 arasındadır (1991,1995, 1999).

Bu seçimler,1990 – 2000 arasında yapılmıştır.

(3) 14 seçimden;

- 8'inde tek partili hükümet çıkarılmış,
- 6 seçim ise koalisyonlarla sonuçlanmıştır.¹⁸⁸

Türkiye'de 1945 yılı sonunda çok-partili hayata geçilmesinden sonra yapılan dört milletvekili genel seçimi (1946, 1950, 1954, 1957) üsteli (çok-isimli) basit çoğunluk usulüyle gerçekleştirilmiştir. Bilindiği gibi bugün, basit çoğunluk sistemini çok-isimli seçim çevreleriyle birlikte uygulayan hiçbir ülke yoktur. Tek-isimli basit çoğunluk sisteminin bile hayli orantısız sonuçlar verdiği düşünülürse, bu sistemin çok-isimli seçim çevrelerinde uygulanması halinde, orantısızlığın kabul edilemez düzeylere çıkaracağına kuşku yoktur. Mesela 1950 seçimlerinde Demokrat Parti oyların yüzde 53.4'ü ile TBMM üyeliklerinin yüzde 83.6'sını kazandığı halde, Cumhuriyet Halk Partisi oyların yüzde 39.8'i ile milletvekilliklerinin ancak yüzde 14.4'ünü elde edebilmiştir. 1954 ve 1957 seçimleri de benzer sonuçlar vermiştir. Bu aşırı orantısızlık 1950'li yıllarda demokrasinin bunalıma girmesinde ve sonuçta kesintiye uğramasında önemli bir etken olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla, 1961 Anayasasını ve seçim kanunlarını hazırlayan Kurucu Mecliste, seçim sisteminin Nispi Temsil yönünde değiştirilmesi konusunda geniş ölçüde bir fikir birliği mevcut olmuştur.¹⁸⁹

Gelişmeleri bir bütün olarak ele aldığımızda, 1946–1960 döneminde iki-partili bir sisteminin oluşumunda toplumdaki merkez-kenar bölünmesin yanı sıra, uygulanan seçim sisteminin de etkili olduğunu görmekteyiz. Diğer bir deyişle söz konusu dönemde uygulanan seçim

¹⁸⁸ TUNCER, (2003), s.172.

¹⁸⁹ ÖZBUDUN, (2005), s.528.

sisteminin parti sisteminin oluşumunda hızlandırıcı bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz.¹⁹⁰

1961-1980 döneminde NT'nin uygulamasıyla birlikte, varsayımımızın beklentilerine uygun olarak, parlamentoda temsil edilen partilerin sayısında bir artış meydana gelmiştir. Millet Meclisinde, 1961 seçimlerinde, 4, 1965 seçimlerinde 6, 1969 seçimlerinde 8, 1973 seçimlerinde 7, 1977 seçimlerinde 6 parti temsil edilmiştir. Bu seçimlerde Millet Meclisinde temsil edilen partilerin etkin sayısı ise şöyledir: 1961-3.3; 1965-2.6; 1969-2.3; 1973-3.3; 1977-2.5. Partilerin düz (mutlak) sayısındaki hayli büyük artışa rağmen, etkin sayıdaki artışın sınırlı ölçüde olması, bu dönemde iki büyük partinin (AP ve CHP) oyların ve milletvekilliklerinin büyük bölümünü kazanmalarının sonucudur. Bilindiği gibi, partilerin etkin sayısı indeksi, sadece partilerin düz sayısına değil, bunların nispi büyüklüklerine karşı da duyarlıdır.¹⁹¹

Doğurduğu adaletsiz sonuçların siyasal yaşamda yol açtığı gerilim ve toplumda oluşan tepkiler nedeniyle, *çoğunluk sistemi* 1961'den itibaren terk edilerek *nispi temsil* sistemine geçilmiştir. Bu tarihten itibaren ülkemizde nispi temsil sisteminin değişik biçimleri uygulanmaktadır.¹⁹²

Tek parti iktidarının getirdiği olumsuzluklar, darbeyle işbaşına geçen meclisi temsilde adaleti öne çıkaracak şekilde bir düzenleme yapmaya itmiştir. Nispi temsil esaslı seçim sistemlerinin uygulanmaya başlaması ile Türkiye koalisyon hükümetleriyle yönetilmeye başlamıştır. 1961 - 1980 arası yapılan seçimlerin 3'ü koalisyon 2'si de tek parti iktidarıyla sonuçlanmıştır. 1965 yılında uygulanan Milli Bakiye sistemiyle hem yönetimde istikrar sağlanmış hem de temsilde adalet sağlanmıştır. Fakat 1973 ve 1977 yıllarında başa gelen koalisyon hükümetleri sonucu ortaya çıkan istikrarsız yapılar yine darbeyle başa geçen yönetimi, Meclis'te çoğulculuğu kısıtlamaya yönelik tedbirler almaya zorlamıştır.¹⁹³

Nispi temsil sisteminin uygulandığı 1961-1980 dönemine bir bütün olarak baktığımızda uygulanan seçim sisteminin etkisi ile parti sayısının arttığını, ancak bu artışın belli bir

¹⁹⁰ TÜRK, Hikmet Sami, *Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Ankara, 1997. s.150.

¹⁹¹ ÖZBUDUN, (2005), s.529.

¹⁹² TUNCER, (2003), s.169.

¹⁹³ YÜCE, Müge. *Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve İktidar Yapıları*, www.siyasaliletisim.org, erişim:1.10.2008.

düzeide kaldığını bu nedenle bu döneme egemen olan parti sisteminin ılımlı çok partili sistem olduğunu söyleyebilir.¹⁹⁴

1961-1980 dönemi seçimleri, NT'nin parlamentoda bir tek parti çoğunluğuna mutlaka engel olmadığını göstermektedir. Bu dönemde AP, 1965 ve 1969 seçimlerinde, hatta 1965 seçimlerinde NT'nin en orantılı çeşitlerinden biri olan milli bakiyenin uygulanmasına rağmen, Millet Meclisinde mutlak çoğunluğu kazanmıştır. Ancak bu sonuç, anılan dönemde AP'nin, bütün diğer rakiplerinden çok daha güçlü bir konuma ulaşmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Nitekim sağ oyların parçalandığı 1970'li yıllarda hiçbir parti, Millet Meclisinde mutlak çoğunluk sağlayamamıştır. Bu durumun yol açtığı istikrarsız koalisyon hükümetleri dönemi, özellikle bu koalisyonlarda iki aşırı partinin (Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi) anahtar rolü oynayarak sayısal güçleriyle orantılı olmayan ödünler elde etmeleri, seçim sisteminin uygunluğu hakkında ciddi kuşkular yaratmıştır. Bu kuşkular, 12 Eylül 1980 müdahalesinden sonra, daha farklı bir seçim sistemi denemesine girişilmesinin fikri zeminini oluşturmuştur.¹⁹⁵

1983 yılı genel seçimlerinde çifte barajlı d'Hondt tipi nispi temsil sistemi uygulanmıştır. Bu sistem nispi temsilin öngördüğü temsilde adaleti, çifte baraj uygulaması nedeniyle kısmen azaltmış, istikrar ilkesine önem vermiştir.

1987 ve 1991 yıllarındaki genel seçimlerde çifte barajlı d'Hondt sistemi ve kontenjan oyu yöntemi beraber kullanılmıştır. D'Hondt sisteminin topladığı oy sayısı fazla olan büyük partilerin çıkarlarına hizmet ettiği gerçeği, 1987 yılı genel seçimlerinde daha da belirginleşmiştir. Kontenjan oyu yönteminin de uygulanması, barajı geçemeyen partilerin oylarının, en fazla oy alan partiye gitmesine neden olmuş ve böylece partilerin elde ettiği oy oranı ile meclisteki sandalye oranı arasında çok önemli dengesizlikler ortaya çıkmıştır.

1991 yılı genel seçimlerinde de kullanılan çift barajlı d'Hondt sistemi ve kontenjan uygulaması, 1987 genel seçimlerindeki kadar olmasa da yine seçmen tercihlerinin yansıtılması açısından olumsuz sonuçlar vermiştir. 1983 ve sonrasında uygulanan çifte barajlı ve ülke barajlı seçim sistemleri büyük oranda tahmin edilenin tersine sonuçlar doğurmuştur.

¹⁹⁴ GÜNAL, (2005), s.166-167.

¹⁹⁵ ÖZBUDUN, (1995), s.530.

Hatta 1990'lı yıllarda büyük hükümet istikrarsızlığı ile neticelenmiştir. 1950-1960 dönemindeki seçim sistemiyle bile hükümet istikrarı hedefine ulaşılabilmişken, 1980 sonrası uygulanan barajlı nispi temsil sistemi ile ne temsilde adalet hedefine ulaşılabilmiş ne de yönetimde istikrar olgusu sağlanabilmiştir.

1995 yılı genel seçimlerinde ülke barajlı d'Hondt sistemi uygulanmış, ancak kontenjan oyu ve çevre barajı sistemi yürürlükten kaldırılmıştır. 1999 yılı milletvekili genel seçimlerinde, yine 1995 seçimlerinde olduğu gibi ülke barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır. 1999 genel seçimlerinde dikkat çekici nokta, meclise giren tüm partilerin, aldıkları oy oranının üzerinde bir oranla mecliste sandalye sahibi olmalarıdır. Nispi temsil sisteminin ülke barajlı d'Hondt yönteminin uygulandığı 1999 yılı genel seçimlerinde, temsilde adalet ilkesine yaklaşılmaya çalışılmış, fakat ülke barajını aşamayan oyların sayısı oldukça yüksek olmuştur. Bunun yanı sıra, bu sistem istikrar ilkesini de gerçekleştirilememiş, oyları birbirinden çok farklı olmayan beş partinin mecliste yer alması bu ilkenin gerçekleşmesini engellemiştir. 2002 yılı genel seçimlerinde yine ülke barajlı d'Hondt yöntemi uygulanmıştır. D'hondt sisteminin tüm olumsuz etkileri bu seçimlerde görülmüştür. yalnızca iki partinin meclise girebilmiş olması seçmen tercihlerinin sonuçlara yansımaları bakımından negatif sonuçlar ortaya çıkarmış, meclise giremeyen partilerin toplam oy oranı %46.63 olmuştur. Bununla birlikte meclise giren iki partinin aldığı oy oranları ile meclisteki oy oranları arasındaki fark %30'lara yükselmiştir.

Sonuç itibarıyla şunu görmekteyiz ki, Türk parti sistemine gerek seçim sistemlerinin etkisi, gerekse toplumsal merkezli bölünmeler nedeni ile 1950-1960 döneminde "iki-parti sistemi", 1961-1980 döneminde de "ılımlı çok partili sistem" egemen olmuştur. 1980 sonrası uygulanan seçim sistemi ise, tüm avantajlı enstrümanlarına rağmen, aşırı çok partili bir siyasal parti sisteminin ortaya çıkmasını önleyememiştir.¹⁹⁶

4.2.Uygulanan Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlara Etkileri

Siyasi partiler için en önemli problemlerden birisi parti içi demokrasinin sağlanması konusunda yaşanmaktadır. 1982 Anayasasında bu konuyla ilgili yer alan parti içi kararların demokratik olması gerekliliği ile ilgili maddeye rağmen Türkiye'de parti içi ilişkilerin rekabete açıklığından bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Parti genel merkezince verilen

¹⁹⁶ GÜNAL, (1995), s.180

kararlar neticesinde hazırlanan listelerin ne denli demokratik olduğu ve bu çerçevede sağlıklı bir şekilde siyaset yapmanın ne kadar mümkün olduğu tartışmalıdır. Kısa vadeli planlamalar hem siyasi hem de idari anlamda, demokratik ve doğru uygulanmış bir seçim sisteminin önüne geçmektedir.

1946-1960 döneminde uygulanan listeli çoğunluk uygulaması neticesinde iki partili bir sistemin doğmasına neden olmuştur. Seçimde birinci çıkan partinin aldığı oy oranının çok üzerinde mecliste temsil hakkı kazanmasına da neden olmuştur. Bu nedenle çoğunluk sisteminin adil olamayan dağılım yapısı ile iktidar çok güçlenirken; muhalefet haksız oranda küçülmüş ve güçsüzleştirilmiştir.

1961-1980 arası dönemde Nispi Temsil Sistemine geçilmiş ve bu süre boyunca birçok yöntem denenmiştir. 1961-1965 döneminde Barajlı d'Hondt yöntemi; 1965 seçiminde ulusal artık yöntemi; 1969 seçiminde ise d'Hondt yöntemi uygulanmıştır. Bir partinin tek başına iktidar olabilecek güce ulaşması neticesinde de dolayısıyla partiler arasında bir koalisyon kurma ihtiyacı duyulmamıştır. 1973 ve 1977 seçimlerinin neticelerinde ise, mecliste koalisyon kurulması suretiyle yönetimin oluşturulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Fakat zoraki bir seçim sonrası işbirliği sağlıklı sonuçlar doğurmamıştır. Uzun uğraşlar sonucu kurulabilen koalisyonların hiçbirisi uzun sürmemiş hatta istikrarsızlıklara ve siyasal sistemde kaosa yol açmıştır.

1980 sonrası döneme bakıldığında ise, nispi temsil sistemine yakın görünmesine rağmen çevre barajlı seçim sistemine dönüşmüş; 1987 ve 1991 seçimlerinde eklenen kontenjan uygulaması neticesinde karma bir seçim sistemi ortaya çıkmıştır. 1995 yılındaki seçimlerde ise %10'luk ülke barajı konularak karma nitelik ortadan kaldırılmıştır. Bu özelliği ile de partiler arası seçim sonrası işbirliğine açık bir hale gelmiştir. Fakat sistemin baraj usulü ile yapılması neticesinde seçimden galip ayrılan partinin ulaştığı temsilci sayısı neticesinde 1983 sonrası dönemde seçim işbirliği yönetimine başvurulmasına çok fazla ihtiyaç kalmamıştır. 1999 ve 2002 seçimlerinde de partiler arası oy oranları artmıştır. Parti içi rekabetin olmayışı partiler arası ilişkileri de etkilemiştir. Partilerin bölünmesi neticesinde birçok parti ortaya çıkmış fakat barajlı uygulama nedeni ile bu küçük partiler temsil hakkı kazanamamıştır. Fakat bu noktada oraya çıkan bu tabloda seçim sisteminin önemli bir etkisi bulunmamaktadır. Nitekim aynı tablo yapılan son 2007 seçimlerinde de gözlemlenmiştir. Bu son üç seçime birçok parti girmiş fakat temsil hakkını iki üç parti alabilmiştir.

Parlamentar bir hükümet sistemini benimsemiş olan Türkiye’de, hükümet istikrarı, hemen her dönemde siyasal gündemin önde gelen tartışma konularından birisi olmuştur. Ancak seçim sistemleri her zaman tek başına hükümet istikrarını belirleyici bir unsur olamamıştır.¹⁹⁷

Bir ülkede ortaya çıkan siyasal gerginliklerin ve süregelen karışıklıkların tek bir nedeni olmayacağı gibi bu sadece seçim sisteminden de kaynaklanamaz. Toplum düzenini, siyasal istikrarı ve tüm bunların unsurlarını belirleyen çok daha önemli unsurlar söz konusudur. Toplumda yer alan siyasal kültürün niteliği ve uygulanabilirliği bu anlamda önem kazanmaktadır.

Uygulanan seçim sistemleri parlamentoyu ve temsili demokrasiyi meydana getirmede direkt etkiye sahiptir. Fakat bu uygulamanın kalitesi de siyasal istikrarın oluşumunu belirlemektedir. Yeni ve demokratikleşme süreci hala devam eden bir ülke olan Türkiye için uygulanmakta olan seçim sisteminden diğer ülkelere göre çok daha fazla etkilenmektedir. Bu anlamda da siyasal istikrar konusundaki etkisi oldukça fazla bir şekilde görülebilmektedir.

Seçim sisteminin ortaya koyduğu seçim çevresi barajları hesaplama yöntemini zorlaştırdığı gibi seçmenler üzerinde demokratik olmayan bir şekilde yönlendirilmelere ve ruhsal baskılara yol açabilmektedir. Buna rağmen Anayasa Mahkemesi’nce 1980 sonrası verilen çoğu kararda iddia edildiği gibi baraj sisteminin özgürlükçü demokratik düzeni, hukuk devleti ilkesini cumhuriyeti olumsuz yönde etkilemesinin söz konusunu olmayacağını savunmuştur. Fakat 1995 yılında vermiş olduğu bir kararla önceki kararın tam tersine seçim çevresi barajının temsilde adalet ilkesi ile bağdaşmayacağını öngörüp iptal etmiştir.

Yüzde 10 düzeyindeki ülke barajı, seçmen oylarının büyük bölümünün TBMM’de temsil edilememesi sonucunu doğurmaktadır. Bu, ciddi bir temsil adaletsizliği anlamına gelmektedir.

Temsil adaletsizliği açısından katlanılan ağır siyasal ve toplumsal bedellere karşın, yönetimde istikrar hedefine de her zaman ulaşılamamaktadır. Ülke barajının geçerli olduğu seçim sistemlerinin uygulandığı 6 seçimin 3’ünde tek partili hükümet hedefine ulaşılamamıştır. Temsilde adalet ilkesinin öne çıkması halinde istikrarlı hükümetlerin kurulması zorlaşmakta, yönetimde istikrar ilkesinin öne çıkarılması halinde ise siyasi partilerin, güçlerinin çok

¹⁹⁷ GÜNAL, (1995), s.198

üstünde ya da çok altında temsil edilmesi söz konusu olmaktadır. Çok partili dönemde yapılan seçimlerde her iki uçtaki örneklere rastlanmıştır. Bu ilkelerden birine öncelik verilmesinin doğuracağı sakıncaları önlemek amacıyla, Anayasanın 67. maddesinde 1995 yılında yapılan değişiklikle, “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.*” hükmü getirilmiştir. Bu tarihten sonra Milletvekili Seçimi Kanunu’nda yapılan değişiklikte yer alan çevre barajının bu hükmün gereği olarak Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilmesi sonucunda *Ülke Barajlı d’Hondt Sistemi* yürürlüğe girmiştir. Ancak, bu sistemle yapılan seçimlerde hiçbirisinde Anayasamızın söz konusu hükmüne uygun sonuçlar alınamamıştır. 1995 ve 1999 seçimlerinde *temsilde adalet* ilkesi öne çıkmış, *yönetimde istikrar* ilkesi hayata geçirilememiştir. 2002 seçiminde ise *yönetimde istikrar* ilkesi öne çıkmış, ne var ki *temsilde adalet* ilkesi önemli ölçüde zedelenmiştir. İktidar partisi %31,7’lik bir *aşkın temsil* gücü elde ederken, kullanılan oyların %45,3’ü parlamento dışında kalmıştır. Böylece siyasal yaşamımızdaki en büyük temsil adaletsizliği yaşanmıştır.¹⁹⁸

2002 ve 2007 de yılında yapılan seçimlerde görüldüğü gibi Türkiye’de seçmen uygulanan baraj sisteminin farkında olmasına rağmen bundan etkilenmemiş ve tercihini istediği partiden yana kullanmıştır. Yani Anayasa Mahkemesinin kararında belirttiği gibi barajlı uygulamanın bir baskı unsuru yaratmadığı görülmüştür. Mevcut sistemin dışında bir seçim sistemi olsaydı eğer seçmenin on sekiz partinin tamamına oy vermiş olduğu düşünülürse parlamentoya ikiden fazla parti girmiş olacaktı. Bu da özellikle son iki dönemdeki 2002 ve 2007 seçimlerinde seçmenin seçim sistemlerinden etkilenmediğini göstermiştir.

Türk parti sisteminin oluşumunda; seçim sistemleri, anayasal ve yasal düzenlemeler, demokratik rejimin sıklıkla askıya alınması, parti içi ilişkilerin otoriter nitelik taşıması, sosyolojik gerçekler, ideolojik tavır alışlar, sosyo-ekonomik yapılar gibi pek çok etken, bir bütün olarak etkili olmuşlardır. Bu nedenle, seçim sistemlerinin ancak diğer etkenlerle birlikte parti sistemleri üzerinde etki doğurabildiğini, başka bir deyişle seçim sistemlerinin Türk parti sisteminin oluşumunda sınırlı bir etkiye sahip olduğunu söylemek, daha yerinde bir saptama olacaktır.¹⁹⁹

¹⁹⁸ TUNCER, (2003), s.181,182.

¹⁹⁹ TUNÇ, Hasan. *Anayasa Hukukuna Giriş*, Nobel Yayınları: Ankara, 1999, 2. baskı, s.174.

4.3. Türkiye’deki Mevcut Seçim Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme

4.3.1. Seçim Süresi

Öncelikle, ülkemizde yapılan genel seçimlerin dört yılda bir yapılmasına dair Anayasa değişikliği olumlu olmuştur. Zira Türkiye’nin içinde bulunduğu zor koşullar, karşı karşıya bulunduğu ve yılların biriktirdiği çetin sorunlar, siyasal iktidarın kısa sürede yıpranmalarına yol açabilmektedir. Bu nedenle, sık sık hükümet değişiklikleri gündeme gelmekte; her fırsatta muhalefet partileri “erken seçim” talebinde bulunarak kamuoyunun bu yönde oluşmasını sağlayabilmektedir. 1982 Anayasası ile getirilen 5 yıllık “genel seçim” dönemlerinin (md. 77/1) uygulamada ne denli zorluklar yarattığı; 12 Eylül’den bu yana yapılan tüm genel seçimlerin (1983-1987-1991-1995-1999) hiçbir zaman tam süresinde yapılamadığı, erken seçimlerin sürekli gündemde tutularak işlerin yürümesini yavaşlattığı, bugünde durumun geçmişten farklı olmadığı göz önünde tutulacak olursa, 4 yılda bir seçim yapmanın ülkemiz koşullarına daha uygun olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Böylece, yakın geçmişte yaşadığımız “ara seçim” arayışları ile bunu engellemeye yönelik “Anayasaya aykırı” zorlamalar büyük ölçüde engellenmiş olacak, dört yılda bir zamanında yapılacak seçimler sayesinde işlerin normal yürümesi tedirginlik yaratılmadan sağlanmış olacaktır. Bu hükmü tamamlayıcı nitelikte olan ve ülkemizin sık sık genel seçim atmosferine girmesini önlemek amacıyla getirilen Anayasanın 127. Maddesinde 1995 yılında yapılan değişiklikte yerindedir.. Gerçekten, “yerel seçimlerin bir yıl önce veya sonra yapılacak milletvekilliği genel ve ara seçimleri ile birlikte yapılmasını” öngören bu değişiklik (Any. Md. 127/3), 4 yıl olarak düzenlenen genel seçim dönemlerini istikrara kavuşturması bakımından uygun düşmektedir.

4.3.2. Milletvekili Sayısı

Anayasanın 75. Maddesinde yapılan değişiklikle milletvekili sayısının 450’den 550’ye çıkarılmasını olumlu karşılamamak mümkün değildir. Bununla birlikte, 500 milletvekilliğinden 50 milletvekilinin “kontenjan milletvekilliği” adı altında Parti Genel Merkezlerince belirlenecek bu isimlere, son zamanlarda sıkça kullanılan bir deyimle “Türkiye Milletvekili” adının verilmesini, sanki diğer milletvekilleri “Türkiye milletvekilliği değilmiş” gibi bir yanlış anlaşılmaya ve spekülasyonlara yol açacağı endişesiyle uygun değildir. Bunun yerine, Türk kamuoyunun da ne anlama geldiğini yakından bildiği ve bugüne kadar hiçbir kargaşaya neden olmayan “kontenjan milletvekili” deyiminin tercih edilmesi gerekmektedir. Parti Genel Merkezlerince konularında iyi yetişmiş uzman kişiler arasından tespit edilen ve seçimlerden önce Yüksek Seçim Kurulu’na takdim edilen “kontenjan milletvekilliği”

listelerinde yer alan adaylar, siyasi partilerin aldığı toplam geçerli oylar esas alınarak nispi temsil sistemine göre partiler arasında paylaşılmaktadır. Böylece, ülke düzeyinde %2 oranında oy toplayan bütün siyasi hareketler (partiler) parlamentoda temsil imkanına kavuştukları gibi, siyasi “seçim oyunlarını” bilmeyen konusunda iyi yetişmiş uzman kişilerin de Parti Genel Merkezlerince parlamentoya taşınması mümkün olmaktadır. Bunun sonucu, ister iktidarda ister muhalefette olsun, parlamentoda yapılan görüşmelere belirli bir düzey ve kalite getirilirken, aynı zamanda ele alınan kanun teklif ve tasarılarının daha az hatalı çıkması sağlanacaktır. Üstelik konularında uzman kontenjan milletvekilleri sayesinde komisyon ve genel kurullarda yapılan görüşmelerde kamuoyunun daha doğru bilgilendirilmesi ve bunun sonucu TBMM'nin itibarının daha çok arttırılmasının mümkün olacaktır. Herhangi bir baraj uygulamasının yapılmayacağı “kontenjan milletvekilliği” ihdası, “salt temsil” yoluyla Anayasamızda öngörülen “temsilde adalet” ilkesinin gerçekleşmesine de yardımcı olacak; ülke düzeyinde %2 oy oranına ulaşan her siyasal hareket, 50 milletvekilliğinin paylaşımında en az 1 milletvekiliyle parlamentoda temsil imkanına kavuşmuş olacaktır. Örneğin, sistemimizde 18 Nisan 1999 seçimlerinde barajı aşamayarak parlamento dışı kalan CHP %8.7 oy oranı ile 4, HADEP de %4.7 oy oranı ile 2 milletvekiliyle parlamentoda temsil imkanına kavuşmuş olacaktı. Doğal olarak, “temsilde adalet” ilkesine daha fazla ağırlık vermek istenirse, kontenjan milletvekilliği sayısı 100'e kadar arttırılabilir. Ancak, ülkenin ihtiyacının daha çok “yönetimde istikrar” olduğu düşüncesiyle, kontenjan milletvekili sayısının 50'de kalması akılcı olacaktır. Bununla birlikte “kontenjan milletvekilliği” oluşturulması, illerden gelen milletvekillerinin konunun uzmanı olmadıkları gerekçesiyle genel kurula devam etmemesi gibi bir sonuç doğurmaması gerekmektedir. Bu yüzden, milletvekillerinin Meclis'e devamlarıyla ilgili Anayasa (md. 84) ve İçtüzük (md.114) hükümlerinin aynen korunmasını gereklidir

4.3.3. İllerin Çıkaracağı Milletvekili Sayısı

Milletvekili Seçimi Kanununun 4. Maddesinin getirdiği en büyük adaletsizliklerden birinin de, il seçim çevrelerinden çıkarılacak milletvekili sayısının son Genel Nüfus Sayımında belli olan nüfus sayısının esas alınarak bulunmasıdır. Öncelikle her il tahsis edilen birer milletvekilinden sonra kalan milletvekili sayısına bölünen Türkiye nüfusu, her ilin nüfusuna göre çıkaracağı milletvekili tahsis katsayısını da vermektedir. Her ilin nüfusu milletvekili tahsis katsayısına bölünmek suretiyle çıkarılacak milletvekili sayısı bulunmaktadır. Yapılan hesaplama sonunda, çıkaracağı milletvekili sayısı 18'e kadar olan iller bir seçim çevresi sayılmakta; çıkaracağı milletvekili sayısı 19'dan 35'e kadar olan ille iki, 36 ve daha fazla olan

iller 3 seçim çevresine bölünmektedir (MSK md.4/1,2,3). Sonuç olarak az sayıda milletvekili çıkarılan illerde (seçim çevrelerinde) milletvekilleri çok az sayıda seçmeni temsilen seçilirken, çok sayıda milletvekili çıkarılan seçim çevrelerinde milletvekili bunların iki üç katı seçmeni temsilen seçilmektedir. Özellikle büyük şehirlerde 12-18 arası milletvekili çıkarılan seçim çevrelerinde seçilen milletvekillerinin, 2-3 milletvekili çıkarılan seçim çevrelerindeki seçmen sayısından iki üç kat daha fazla seçmeni temsil ettiği bilinen bir gerçektir. Bu durum ülke siyasetinde önemli etkiler doğurmakta; düşük nüfusa ve az sayıda seçmene sahip iller parlamentoda daha yüksek oranlarda temsil edilirken, seçmen ve nüfus oranı yüksek olan gelişmiş illerin TBMM’nde temsil oranları gittikçe düşmektedir. Bununda temsili sistemi zedelediğine ve bölgeler arası adaletsizliğe yol açtığına; özellikle Türkiye’nin geri kalmış yörelerinde daha etkili olan aşırı siyasal akımlar ile etnik partilerin lehine, buna karşılık ılımlı siyasal akımlar ile partilerin aleyhine haksızlığa neden olduğuna kuşku yoktur.

İşte bu nedenle, yasanın bu 4. Maddesine getirilecek radikal bir değişiklikle milletvekili tahsis sayısı illerin nüfusuna göre değil, öncelikle seçmen sayısına göre belirlenmelidir. Bu amaçla, her ilin bir önceki Milletvekili Genel Seçimlerinde seçmen kütüğünde yazılı olan toplam seçmen sayıları ülke düzeyinde yeniden toplanır. Bu rakam ülke seçim çevresinden seçilecek 50 kontenjan milletvekilinin çıkarılmasından sonra kalan 500 milletvekiline bölünerek, seçmen sayısı başına düşecek milletvekili tahsis katsayısı bulunur. Her ilin çıkaracağı milletvekili sayısı da her ilde bulunan toplam seçmen sayısının milletvekili tahsis katsayısına bölünmesiyle bulunur. Örneğin, 30 milyon civarında seçmenin bulunduğu ülkemizde milletvekilliği tahsis katsayısı $30.000.000 : 500 = 60.000$ olacağından, her ilin toplam seçmen sayısına bölünen 60 bin rakamı, bize o ilin çıkaracağı milletvekili sayısını verecektir. Bu suretle hesaplanan milletvekili sayısı 500’ü bulmadığı takdirde, önce milletvekili tahsis katsayısına ulaşamayan illere birer milletvekili verilir. Sonra, artık rakam bırakan iller bu artığın büyüklüğüne göre sıraya konular ve iller arasında bölüştürülmemiş bulunan milletvekilleri bu sıraya göre dağıtılır.

4.3.4. Seçim Barajı

Yasanın 4. Maddesine getirilecek ikinci radikal değişiklik, seçim çevrelerinin en çok 5’er milletvekili çıkaracak şekilde sınırlandırılmasıdır. Bir yandan d’Hondt usulüyle seçim çevrelerinde yapılan paylaşımda “temsilde adaleti” sağlayacak bu sistem; öte yandan genellikle tek rakamlı “daraltılmış çevrelerde” yapılan paylaşımda, iktidar adayı uzlaşmacı çoğunluk partilerine (veya ittifaklara) son (3 üncü veya 5 inci) milletvekilliğinin

kazanılmasında avantaj sağlayacak, bu suretle “yönetimde istikrar” arayışlarına önemli katkılarda bulunacaktır. Bu nedenle, yasada yapılacak bir değişiklikle, yukarıda yapılan tespit sonucu (örneğin 60 bin seçmene 1 milletvekili hesabıyla) çıkaracağı milletvekili sayısı 5’e kadar olan iller bir seçim çevresi sayılacak; çıkaracağı milletvekili sayısı 5’den fazla olan illerde önce beşer üyeli seçim çevreleri, daha sonra artan milletvekillikleri için ayrı bir seçim çevresi oluşturulacaktır. Böylece, en az 1 en çok 5 milletvekilinin çıkacağı “daraltılmış seçim çevreleri” sayesinde “siyasi istikrarın” sağlanması kolaylaştırılmakla kalmayacak, birleşik listede yer alan uzlaşmacı küçük partiler de bundan yararlanacağından “temsilde adalet” ilkesinin gerçekleşmesine de katkıda bulunacaktır. Üstelik uzlaşmaya yatkın olmayan “uçlardaki küçük siyasi partilerin kolayca elimine edilebildiği daraltılmış seçim çevrelerinde, azalan milletvekilliği sayesinde seçmenlerin adaylarını daha yakından tanımaları ve seçimlerden sonrada onları daha yakından izlemeleri ve denetlemeleri mümkün olacaktır.

Türk siyasi hayatında geçmişte görülen siyasi çalkantılar ile koalisyon ortaklıklarının ne kadar zor yürüdüğü; yapılan koalisyon pazarlıklarının bazen “ülke menfaatlerinin” üzerine çıkarak “siyasi parti menfaatine” dönüştüğü bilinen bir gerçektir. Zaman zaman devletin yönetimde bulunması gereken “birlik ve bütünlüğü” zedeleme istidadı gösteren bu koalisyonların, özellikle içinde bulunduğu zor koşulların aşılmasında siyasi fikir ayrılıklarına yol açması kaçınılmazdır. Bu nedenle, “istikrarı korumak açısından seçim sisteminde bugün hala mevcut bulunan %10’luk baraj sisteminin muhafaza edilmesi gerektiğine inanıyoruz. Aksi halde, gerek yukarıda sözü edilen değişiklikleri gerçekleştiren Anayasa koyucunun, gerekse ülkemizin yıllardır ihtiyaç duyduğu istikrarlı hükümet arayışlarının boşa çıkması kaçınılmaz olabilir. Esasen, seçimlerden sonra değişik partilerin karşılıklı fikir ayrılıkları nedeniyle hükümet kurmakta çektikleri zorluklar bir yana; tek başına hükümet kuran bir siyasi partinin bile içindeki fikir ayrılıkları nedeniyle zaman zaman bölünme tehlikeleriyle karşı karşıya kaldığı, bu yüzden hükümet kurmakta zorluklarla karşılaştığı bilinen bir gerçektir.

Kaldı ki, 1991’de yapılan seçimlerde %10’luk barajdan başka seçim çevresi barajı gibi iki baraj daha uygulandığı halde; seçimlerden sonra ancak bir koalisyon iktidarının kurulabilmiş olması ve fikir ayrılıkları nedeniyle durmadan bölünen siyasi partilerimizin parlamentodaki sayısının 10’lara kadar çıkmış olması gözden kaçmamalıdır. 1995 seçimlerinde uygulanan ve “seçim çevresi barajı” ile “kontenjan barajını” kaldırarak sadece %10’luk ülke barajını öngören yeni seçim sistemi de, “temsilde adalet” ilkesine daha çok ağırlık vermesine rağmen, ancak dışarıdan destekli bir “azınlık koalisyon hükümeti” kurulabilmesine olanak sağlamıştır.

1999 seçimleri sonrası kurulan üçlü koalisyon hükümetinin ise, kurulması sırasındaki geçmişe dönük kaygılar taşıyan pazarlıkları hala akıllardadır. Görüşümüze göre, elbette parlamentoda adaletli bir temsili sağlayacak seçim sistemi kabul edilmelidir. Ancak bunun yolu, ülkenin içinden geçtiği zor koşulların aşılmasını imkansız kılacak; sorunların çözümünü, çok değişik fikir çatışmaları ve tartışmaları içinde “ortada bırakacak” bir seçim sistemi değildir. Bu nedenle, “siyasi istikrarı sağlayacak bir temsilde adalet” ilkesine ağırlık veren seçim sistemimin de %10’luk bir baraj sisteminin kabulünü zaruridir.

4.3.5. Seçim İttifakları

Bilindiği gibi, öncelikle Siyasi Partiler Kanunu, siyasi partilerin “seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı alamayacaklarını” (SPK md.90/2) hükme bağlamakta; bu hüküm Milletvekili Seçim Kanununun siyasi partilere “anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremeyeceklerine” (MSK md.16) ilişkin hükümlerle tamamlanmaktadır. Siyasi Partiler arası uzlaşmayı ve karşılıklı anlaşarak “ortak projeler” daha seçimlerde önce “yasaklama” çabası içine giren bu hükümlerin, zaten uzlaşması kıt ülkemizde seçim sonrası kurulacak hükümetlerin istikrarlı bir yönetim sergilemesini de güçleştirdiği açıktır. Üstelik, demokratik rejimlerin “çatışma” değil “uzlaşma” rejimleri olduğu göz önünde tutulacak olursa, hükümlerin ne derece “anti-demokratik” olduğu ve bu nedenle “Anayasaya aykırılığı”(Any. md.2,69/1) bile ileri sürülebilecektir.

İşte bu nedenle geçmişte ülkemizde yaşadığımız siyasi partiler arası çatışmalara imkan vermeyeceğine, buna karşılık partiler arası uzlaşmaları kolaylaştıracağına ve ön plana çıkaracağına inanılan “Tek Turlu Birleşik Listeli Nispi Temsil (d’Hondt) Sistemini” benimsemek gereklidir. Anayasamızda yer alan “temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini” de en iyi bağdaştırabileceğine inanılan bu sistem, siyasi yelpazenin uçlarında yer alan partileri etkisiz bırakarak merkez partilerinin güçlenmesine yol açan, özellikle siyasi partiler arasında sağladığı ittifak imkanı ile ılımlı ve uzlaşmacı demokratik bir siyasi hava yaratmaya aday, uygun bir sistemdir. Fransa’da 9 Mayıs 1951 tarihli kanunla kabul edilen bu sistem, o günkü Fransa’da yukarıda belirtilen amaçları gerçekleştirmiş bir sistemdir. Sisteme, ülke seçim çevresindeki 50 milletvekilinin paylaşımında uygulanan %2’lik kontenjan barajı ile il seçim çevrelerindeki milletvekili paylaşımında uygulanan %10’luk ülke barajının ilavesiyle, Türkiye’nin özellikle temsilde adalet ve yönetimde istikrara ihtiyacına daha iyi cevap verebilecektir. Tek isimli iki turlu seçimlerin adayların kişisel prestijlerinden kaynaklanan sakıncaları ile seçimlerin daha fazla uzamasından kaynaklanan masrafları ve

kaynak israfını ortadan kaldıran sistem, partiler arasında yapılacak anlaşmalarla daha seçimler öncesinde “birleşik listeler” sunulmasına olanak sağlamaktadır. Seçimlere girmeden önce hangi siyasi partilerin hangileriyle ittifak ettiklerini Yüksek Seçim Kuruluna bildirerek seçmen huzuruna çıkan siyasi partiler, kuracakları muhtemel koalisyon hükümetine de seçimler öncesi bir nevi “güvenoyu” almaktadırlar. Böylece, siyasi partilerin seçimlerden önce uzlaşarak ülke çıkarları (hükümet programı) üzerinde daha kolay ittifak etmelerinin sağlayan; seçimlerde siyasi partilerin birbirlerini karalamalarına değil somut projeler üretmelerine öncelik tanıyan, sundukları projeler üzerinde birleşen partileri kamuoyu önünde angaje eden, kısaca partiler arası uzlaşma ve demokrasi kültürünün nezaket kuralları içinde gelişmesine ve sürdürülmesine imkan sağlayan bu sistem; seçimlerden önce “PKK’dan daha tehlikeli” olarak nitelenen partilerle daha sonra koalisyon kurulması (1995-REFAHYOL Hükümeti) gibi sonradan kamuoyunu şokeden gelişmeleri zorlaştırmakta, buna karşılık seçimlerden önce kamuoyu önüne çıkararak onay (güvenoyu) alan birleşmelerin (yönetimlerin) istikrarlı bir şekilde sürdürülmesine ve devamlılığına katkıda bulunmaktadır. Gerçekten, 550 milletvekilinden ülke seçim çevresinden seçilecek 50 milletvekilliği dışında kalan 500 milletvekilliği için il seçim çevrelerinde birleşik listeler sunan partiler, seçmen sayısına göre en az 1 en çok 5 milletvekili çıkaracak “daraltılmış” il seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu elde ettikleri takdirde, o çevreden seçilecek bütün milletvekillerine sahip olabilmektedir. Bu yolla uzlaşmacı partileri ödüllendiren çatışmacı partileri cezalandıran sistem, ülke barajını aşamayan uzlaşmacı partilerinde oylarının dolaylı yoldan değerlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Sisteme daha yakından bakıldığında, ülke barajını (%10) aşan ve aşamayan partilerin birleşik liste yapıp yapmadıklarına ve salt çoğunluğu sağlayıp sağlayamadıklarına göre üç ihtimal belirleniyor:

- 1) Birinci ihtimalde, partiler liste sunmadıkları ve salt çoğunluğu sağlayamadıkları takdirde, aldıkları oy oranına göre sandalyelerin dağılımına bugünkü Nispi Temsilin d’Hondt Sistemine göre katılıyorlar.
- 2) İkinci ihtimalde, partiler birleşik liste sunmuşlar ve fakat geçerli oyların salt çoğunluğunu sağlayamamışlarsa; sandalyelerin dağılımı yine Nispi Temsilin d’Hondt Sistemine göre yapılmakta, ancak birleşik liste sunan partilerin geçerli oyları bir bütün olarak değerlendirilmektedir.

- 3) Üçüncü ihtimalde, partiler birleşik liste sunmuşlar ve geçerli oyların salt çoğunluğunu sağlamışlarsa; o çevreden seçilecek milletvekillerinin tamamını birleşik listedeki partiler kazanmakta, daha sonra kazanılan milletvekillikleri birleşik listeli partiler arasında yine Nispi Temsilin d'Hondt Sistemine göre paylaşılmaktadır.

4.3.6. Dar Bölge Sistemi

Seçim sisteminde yapılmak istenen değişiklikler, değişiklik yapmak isteyenler arasında, dar bölgeye geçilmesi ön görülüyor. Dar bölgeyi öngören böyle bir değişiklik tek turlu seçim yada iki turlu seçim olsun,1946'dan bu yana uygulanan seçim sisteminde gerçek anlamda bir 'mega dönüşümü' gerçekleştirmek anlamına gelecektir. Böyle bir dönüşümün ne sorunlar ve nasıl sonuçlar çıkabileceğini hemen kestirebilmek ve kesin bir biçimde ortaya koymak mümkün olmasa bile birtakım yorumlar getirilebilir.

Dar bölge seçim uygulamasının çıkarabileceği sorunlar ve sonuçlar üzerinde dururken. Dar bölge seçim modelinin tek turlu olması halinde ortaya çıkabilecek sonuçlar bazı hallerde tamamen farklı olabilecektir. Tek turlu seçim uygulaması bugün Türkiye'de seçmenler ve siyasi partiler düzeyinde çok net görülen parçalanmışlığı nedeniyle çok tesadüfî sonuçlar verebileceği ve TBMM'deki bölünmüşlüğü artıracaktır. Bir başka deyişle tek turlu dar bölge seçim modeli ulaşılması beklenen siyasal istikrar açısından tam tersi sonuçlar verebilecektir. Bu nedenle dar bölgeyi savunanların tek turlu seçim modelini önermeleri pek muhtemel görünmüyor.

İster tek turlu ister iki turlu, tek adaylı dar bölge seçim modelinin uygulanmasında başka ülkelerde de görülen ilk temel sorunu, seçim çevrelerinin sınırlarının çizilmesidir. Bu uygulamaya geçildiği takdirde ülkemizde halen var olan ve 100'ü biraz aşan seçim çevresi 550'ye çıkarılacak ve seçim çevreleri ile idari bölünmeler arasındaki bağlantı çok geniş ölçüde koparılacaktır. 1983'ten beri uygulanan ve bazı illerin birden çok seçim çevresinin bölünmesiyle onaya çıkan durumun çok ötesine geçecektir. Milletvekili çıkarma oranı (iki-üç) az olan illerde bu bölünme teknik olarak daha kolay çözüme ulaşacak fakat özellikle yüksek seçmen sayısına sahip ilçelerin mevcut olduğu (İstanbul, Ankara, İzmir)illerinde pek objektif kriterlere bağlı olması mümkün olmayan bu seçim çevrelerine muhtemelen mahalleleri temel olarak bölünmesi çeşitli problemler doğuracaktır. Etnik yapısı ve dinsel kimliği sebebiyle belli bir partiye oy veren ya da vermesi beklenen mahallelerin birleştirilmesi veya farklı siyasi eğilim gösteren mahalle ya da yöreler içinde eritilmesi gibi iki farklı uygulama ortaya

çıkabilecek, bu da seçim çevreleri içinde haklılık ya da haksızlık tartışmalarını beraberinde getirecektir. Bu görevin yüksek seçim kurulana verilmesi ya da verilecek olması bu durumu değiştirmeyecek, bu durumda da YSK da bu tartışmanın içine çekilmiş olacaktır.

Seçim çevrelerinin belirlenmesinde ilçeleri temel alan kuralların getirilmesi ve örneğin büyük ilçelerin bir milletvekili çıkaracak çok sayıda küçük ilçeler şeklinde parçalanmasını düşünülse bile, bu durum için ilçe oluşturma yetkisi hükümetin elinde olduğuna göre, seçim çevrelerinde ‘manipülasyon’ yapıldığı veya yapılacağı iddialarını ortadan kaldırmayacaktır. Seçmenlerin dinsel kimliklerine göre bağlı olarak oy kullanmanın çok yaygın olduğu doğu Anadolu illerinde (Sivas, Çorum, Yozgat, Tokat vb) bu seçim sisteminin yaratabileceği problemler ise çok ciddi olabilecektir. Bu illerdeki seçim çevrelerinin sınırlarının çizimi, buralarda hangi partilerin kaç milletvekilliği kazanabileceği yani seçim sonuçlarını büyük ölçüde belirleyecektir. X partisine oy veren küçük bir ilçenin Y partisine oy vermesi beklenen bir büyük ilçe ile aynı seçim çevresi ile birleştirilmesi veya bunun tersinin yapılması, İl düzeyinde aynı oy oranıyla tamamen farklı sonuçlar doğurabilir. Bu ise seçmenler ve siyasi partiler arasında ülke siyasetini gerginleştirecek bir ortamı beslemesine neden olacaktır.

İki turlu tek adaylı uygulamanın getireceği sorunları ele alınacak olunursa; İki turlu tek adaylı uygulamanın merkeze yakın (sağ) partileri güçlendireceği ve parlamentonun herhangi bir siyasi partinin salt çoğunluğu ele geçirmesine olanak vereceği genel olarak kabul gören bir varsayımdır. Bu uygulamanın ülkesi olan Fransa bize, siyasal yelpazenin sağ ve sol uçlarında yer alan siyasi partilerin bu sistemden zararlı çıktıklarını göstermektedir. Fakat bu noktada düşünülmesi gereken husus, önemli sayıda oy alan uç bir partinin parlamentoda hiç veya çok düşük oranda temsil edilmesinin siyasal sistemde bir gerilemeye yol açıp açmayacağıdır. Bir başka deyişle seçmen düzeyinde güçlü olan bir partinin böyle bir durumda daha da radikalleşip ve parlamentonun dışında da muhalefet konumuna geçip geçmemesi tartışılmalıdır. Yine bu anlamda düşünülmesi gereken diğer bir husus da, Türkiye’de siyasal partiler arasında işbirliği geleneğinin gelişmemiş olmasıdır.

İki turlu seçim sistemi ikinci turda seçmen oylarının ılımlı partilerin adaylarında birleşmesi sonucunu vermekle birlikte, küçük siyasal partilerin varlıklarını sürdürmeleri içinde uygun bir modeldir. Bu şuanda sağ kanatta olan ve bir kısmı radikal sağ olarak nitelendirilebilecek partilerin varlıklarını ve pazarlık güçlerini, haklarını koruyabilecekleri anlamına gelmektedir.

Gerçekten de iki turlu seçim sistemi küçük partilere ikinci turda seçim ittifakları kurarak yasal yaşamda önemli roller oynama olanağı tanımaktadır. Bu noktada unutulmaması gereken konu, Fransa'da bu sistemin başarılı olmasında bu ülkedeki kutuplaşmanın, birbiriyle hemen hemen eşit güçte olan sağ ve sol arasında olmasının önemli payı olduğudur.1980'de Fransa'daki komünist partinin küçülmesi, aralarında önemli rekabet olmayan ve kendileri de birer federasyon olan ılımlı sağ partilerin ırkçı Ulusal Cephe Partisiyle işbirliği yapmama ilkesini koruyabilmelerine imkan vermektedir. Bu nedenle iki turlu dar bölge seçim sisteminin siyasal yelpazenin aynı yerinde yer alan ılımlı partilerin işbirliği geleneğine bağlı olarak başarılı olabileceği düşünülmelidir. İki sağ partinin iktidar için mücadele ettikleri bir model için karşı sağ küçük partilerin anahtar rolü üstlenmeleri küçük bir olasılık sayılmaz.

İki turlu seçim sistemi ikinci turda sol oyların birleşmesini de sağlayabilecek olmakla birlikte, bu olayların Fransa'dan farklı olarak potansiyel miktarın (%35-40) düşük olması sol seçmenin oylarının şayet varsa Alevilerin çoğunlukta olduğu yerler ve bazı büyük kent seçim çevreleri dışında ziyan olması sonucu verilebilir. Bunun istikrarlı bir yaşam için son derece sakıncalı olacağını açıklamaya bile gerek yoktur. Geniş toplumun parlamentoda doğru dürüst temsil edilememelerinin sisteme karşı yabancılaşmayı beraberinde getirebileceği ve toplumdaki oy oranını zayıflatacağı kuşkusuzdur.

Dar bölge seçim uygulaması yerel siyasal önderlerin güçlenmesine yol açarken siyasi parti disiplinin zayıflamasına neden olacaktır. Bu başka yönetim modellerinde, örneğin başkanlık sisteminde, istenen bir durum olabilmekle beraber, parlamenter sistemin mantığına tamamen ters düşen bir durum ortaya çıkacaktır.

Dar bölge seçim sistemi uygulamasının sonuçlarından biri de bölgeci eğilimlerinin güçlenmesine olanak sağlayacaktır. Bu modele seçmen ile temsilci arasındaki ilişki yakın olup, uygulamada etnik ve dinsel kimlikli oy kullanmanın güçlenmesini beklemek yanlış olmayacaktır. Zaten kısmen mevcut olan, fakat seçim sistemi nedeniyle istatistiklerde net olarak ortaya çıkmayan, bu nedenle de teşvik edilmeyen bu olgunun, Türkiye'nin oy haritasında belirginleşmesi,dar bölge uygulamasının doğal sonuçlarında biri de bazı partilerin etnik ve dinsel yapıyı açıkça temsil eden siyasal partilerin yanı sıra güçlerini etnik yada dinsel öğelerden olan yerel önderlerin de siyasal pazarlık güçlerini arttırmaları söz konusu olacaktır.

Dar bölge seçim uygulaması, 1991 seçimlerinde tercih oyu nedeniyle ortaya çıkan ilçeci davranışları da güçlenecektir. Büyük ilçelerle birleştirerek seçim çevresi oluşturan küçük ve az nüfuslu ilçelerin parlamentoya üye gönderme olasılığı azalacaktır, liste yöntemi uygulamasında partiler tarafından göz önünde bulundurulmuş ilk adayları arasında ilçe dengesini korumak gereksizleşecektir. Bu durum kamu fonlarından yararlanma konusunda, illerin yanı sıra, ilçeler arasında da bir haksız rekabetin doğması söz konusu olabilecektir. Büyük nüfuslu, disiplinli oy kullanılan ilçeler avantajlı olacaktır.

Türkiye de milletvekillerinin görevlerinden birinin de kamunun kendi seçim bölge illerine imkan sağlaması için çaba göstermek olduğu bir gerçektir. Seçim çevrelerinin sayısının 450'ye çıkarılmasının milletvekilleri tarafından kamuoyuna yöneltilen bu yönlü baskıların arttırılması sonucunu vereceğine şüphe yoktur. Parti disiplinin zayıflaması ve yerel siyasal liderlerin gücünün artması kamu yönetimine yönelerek bu tür baskılara karşı konulamaz hale getirebilecektir. Bunu dengeleyecek faktör tek bir partinin parlamentoda büyük bir çoğunluğa sahip olması ile olabilir ki iki sağ partinin iktidar için mücadele ettiği günümüz siyasal konjektüründe böyle bir olasılık çok güçlü sayılmaz.

Dar bölge seçim sisteminde seçmenlerin doğrudan adaya oy vermelerini sağlayan basit bir sistemdir. Yani seçmen verdiği oyun sonucunu, matematiksel formüllerle saptırılmaksızın, doğrudan görebilme ve alabilme olanağına sahip kılmaktadır. Bunun dışında bu modelle seçmen ile temsilcisi yani milletvekili arasında ilişkinin, partinin etkisi azalmış olarak, doğrudan ve yüz yüze kurulmuş olacaktır. Adaylar soyut formüllerden çok, somut önerilerde bulunmak zorunda kalacak, bir temsilcinin başarısı seçmen tarafından bir sonraki seçim daha kolay tartışılabilir. Bu durumun yerel düzeyde siyasete ilgiyi arttırabileceği ve siyasi tartışmaların somut talepler üzerinde yoğunlaşacağını söylemekte mümkün olacaktır. Ne var ki yukarıda daha çok olabilecek olumsuz sonuçlarına değindiğimiz dar bölge seçim sisteminin bu yönü, Türkiye'nin böyle bir maceraya girmesi için yeterli gerekçe sayılmaz.

Son olarak Türkiye'de seçim sisteminde yapılması gerekli düzenlemelerin yönün dar bölge uygulamasının tartışılması ile sınırlamak yanlış olacaktır. Gerek istikrar gerekse adalete yer verebilecek sayısız seçenek mevcuttur. Aslında gerekli olan, nesnel toplumsal ve siyasal koşulların doğru bir değerlendirmesini yapıp 1961'den beri çeşitli biçimleri şekilleriyle uygulanmakta olan bu temsil sisteminde iyileştirme yapmaktadır. Bu arada unutulmamalıdır ki siyasal düzendeki parçalanmışlığı seçim sisteminde oynayarak düzeltmek mümkün

değildir.1980 sonrası oluşturulan modelin öngördüğü partinin bugün hiçbiri % 30'a ulaşamayan, fakat hepside %10'luk ülke barajını aşabilen beş parti arasında bulunmaktadır. İşte bu nedenle ki belki de Türkiye de bugün yapılması gereken şey çeşitli yöntemlerle 'suni' parlamentoyu çoğunluktan oluşturmayı değil 'istikrarı' adalette arayan akılcı bir seçim sistemi gerçekleştirmektir.

İki-üç milletvekili çıkararak küçük illerde bu bölünme teknik olarak daha kolay çözülebilecek, ama özellikle yüksek seçmen sayısına sahip ilçelerin mevcut olduğu (İstanbul,Ankara,İzmir gibi)illerde,ilçelerin de, objektif kriterlere bağlanması pek mümkün olmayan, seçim çevrelerine-muhtemelen mahalleler temel alınarak-bölünmesi çeşitli sorunlar doğurabilecektir. Etnik ya da dinsel kimlik nedeniyle belli bir partiye oy veren/vermesi beklenen mahallelerin birleştirilmesi ya da farklı siyasal eğilimler yansıtan mahalle ya da yöreler içinde eritilmesi gibi iki farklı uygulama ortaya çıkarabilecek, bu da seçim çevrelerinin sınırları üzerinde haklılık/haksızlık tartışmalarına yol açabilecektir. Bu görevin yüksek seçim kurulu'na verilmiş/verilecek olması da durumu değiştirmeyecek, olsa olsa YSK da siyasi tartışmanın içine çekilmiş olacaktır.

Seçim çevrelerinin belirlenmesinde ilçeleri temel alan kuralların konulması ve örneğin büyük ilçelerin birer millet vekili çıkaracak çok sayıda küçük ilçeler halinde parçalanması düşünülebilirse de, bu durum ilçe oluşturmak yetkisi hükümetin elinde olduğuna göre, seçim çevrelerinde "manipülasyon" yapıldığı/yapılacağı iddialarını ortadan kaldırmayacaktır. Seçmenlerin dinsel kimliklerine bağlı olarak oy kullanmalarının yaygın olduğu doğu Anadolu illerinde (Sivas, Çorum, Tokat, Yozgat ve vb) bu tanışmanın yaratabileceği sorunlar ise çok daha ciddi olabilecektir. Bu illerdeki seçim çevrelerinin sınırlarının çizimi, buralarda hangi partinin kaç milletvekilliği kazanabileceğini, yani seçim sonuçlarını geniş ölçüde belirleyecektir. A partisine oy veren bir küçük ilçenin B partisine oy vermesi beklenen bir büyük ilçe ile aynı seçim çevresinde birleştirilmesi veya bunun tersini yapılması, il düzeyinde aynı oy oranlanan ile tamamen farklı sonuçlar doğurabilir. Bu ise seçmenler ve partiler düzeyinde ülke siyasetini gerginleştirecek bir ortamı besleyebilecektir.

SONUÇ

Seçimle ilgili olarak çoğunluk ve nispi temsil diye iki model bulunmaktadır. Araştırmalara göre biri istikrar, diğeri adalet olmak üzere iki seçim sistemi arasında seksen çeşit aşı modeli bulunmaktadır. Bu modellerden; barajlı, barajsız ya da ona benzer kontenjan aday, bölge barajları gibi çeşitli şekillerde aşılaraq modeller türetilmiştir. Bu modellerden son dönemlerde yaygın olanı, çoğunluk ile nispi temsil sistemin bir araya getirilmesiyle oluşturulan karma uygulama modelleridir. Almanya ve Rusya'da yarısı nispi temsil yarısı çoğunlukla seçilen, İtalya'da 3/4 çoğunluk sistemi 1/4 nispi temsil sistemiyle seçilen türler uygulanmaktadır. Bu bağlamda; Türkiye'de; 1970-80, arasındaki 10 yıllık sürede 12 tane hükümet kurulmuş, Fransa'da 70 yılda 104 hükümet kurulmuştur. Türkiye karma seçim modellerine özellikle 1980'den sonra geçebildi. Seçim sistemi üzerinde Türkiye yedi çeşit model uygulamış, bu modellerin bir kısmı adalete yakın bir kısmı istikrara yakın diğerkısmı da şimdiki gibi karma şekildedir. Ülkemizde 1950'den günümüze kadar seçim sistemiyle ilgili tartışmalar yapılagelmiştir. Uygulamaya bakıldığında öncelikle nispiilik derecesi en yüksek olandan başlamış ve en doruk noktaya kadar çıkmış yani, %10'luk baraj ve çevre barajı, kontenjan adaylığı gibi birtakım beslemelerle sonunda, 1995'ten sonra, baraj orta yola çekilmiştir.

Seçim sistemleriyle siyasi hayat arasında kurulan ilişkide en tartışmalı konu, seçim modelinin istikrarlı hükümet sistemi ile bağlantısı nedir sorusudur. Duverger ve Hermans'ın yaklaşımına göre en önemli etken seçim modelidir. Lipset ve Rokkan buna karşı çıkarak asıl etkenin toplumdaki sosyal bölünme olduğunu iddia etmektedirler. Türkiye'deki uygulamalara bakıldığında siyasi partiler yelpazesi, hükümet istikrarı gibi konularda her iki görüşünün etkisinin bulunduğu gerçeğini göstermektedir. Türkiye'ye hangi seçim modeli getirilirse getirilsin sonuçta siyasi parti sayısının azalmadığı, aksine parti sayısının sürekli arttığı görülmektedir. Örneğin, Adalet Partisi, milli bakiye sistemi gibi en nispi temsil modelinde de iki kez tek başına iktidara geldiği bilinmektedir. Demek ki bu ilkeler tek başına belirleyici olamamaktadır.

Yapılan bu çalışma göstermiştir ki seçim sistemleri siyasal kurumlar üzerinde tek başına belirleyici etken olmasa da göz ardı edilemeyecek bir etkiye sahiptirler. Parti sayılarının belirlenmesinde seçim sistemlerinin bir neden mi yoksa parti sisteminin bir sonucu mu olduğu konusunda bir uzlaşma yoktur.

Seçim sistemi tercihinin kurucu iktidar tarafından arzu edilen siyasal yapıyı oluşturmada bir araç olarak kullanılmak istenildiği de elde edilen sonuçlar arasındadır. Ayrıca seçim sistemleri bireylerin ekonomik kalkınmadan pay almaları düzenine doğrudan etki ettiği bu çalışmada gözlemlenmiş bulgular arasındadır. Yani tercih edilen seçim sisteminin az gelişmişliği (bireysel anlamda) ve yoksulluğu azaltmada etkisi olduğu gerçektir. Buna göre nispi temsil sistemlerinin daha fazla paylaştırıcı harcamalarla ilgili olduğu ve bu harcamalarında yoksulluk ve az gelişmişliğini azalttığını ileri sürmek mümkündür.

Giriş bölümünde ortaya konulan araştırma sorularından biri olan seçim sistemi nedir ve bir seçim sistemi için gerekli olan şeyler nelerdir ve en iyi diye tabir edilebilecek bir seçim sistemi var mıdır sorularına bu çalışma içerisinde yanıt aranmıştır. Bulunan sonuçlar özetlenecek olursa, yani bir seçim sistemi için gerekli olan şeyler nelerdir sorusunun özet yanıtı şu şekilde verilebilir. Bir seçim isteminin tüm özellikleri temsilcilerini seçmek için o sistemi kullanacak olan vatandaşlar tarafından kolayca kavranabilmelidir. Seçmenlere seçimde yarışan herhangi bir adayı seçme şansına sahip olabilmelidirler. Bir seçim sisteminin sonucu gerek tüm seçmenler düzeyinde ya da bir bölgede insanların oy kullanma şeklini yansıtmalıdır. Seçim sonucunda oluşan yasama meclis yapısı ülkede var olan grupları yeterli oranda temsil edebilme özelliğine sahip olmalıdır. Ancak genelde kabul gören anlayış Avrupa Demokrasilerinde parlamento üyeleri erkek, orta sınıf, iyi eğitilmiş ve bugünlerde artan oranda profesyonel siyasetlilerden oluşmaktadır. Genel olarak yasamalar kadınları, işçileri ve dini ve etnik azınlıkları yeterli oranda temsil etmemekte ve bu da seçim sistemi ile partilerin ön seçim sürecinin bir birleşimi olarak ortaya çıkmaktadır. Kimi gözlemciler göre, bir seçim sisteminin anahtar özelliği istikrarlı bir hükümet oluşumunda kullanılıp kullanılmadığı sonucudur. Siyaset bilimciler arasında 'en iyi sistem' olmadığı hususunda bir uzlaşma mevcuttur. Tüm sistemler eksiklikler ve problemler taşımaktadır. Belki en iyi sistem uygulandığı ülkeye ve bu ülkenin tarihi, kültürel ve siyasal yapısına bağlı olarak araştırılmalıdır demek daha akılcı olacaktır. Ancak aşağıda sayılacak beş kriteri de gözden uzak tutmamak gerekmektedir.

- Demokrasiyi derinleştirip halkın demokratik olarak ifade ettiği iradesini yansıtıyor mu?
- Ulus inşasına katkıda bulunup siyasal istikrarı ve barışı devam ettiriyor mu?
- Seçmenler seçilmiş parlamenterler tarafından etkin temsil edildiklerini hissediyorlar mı?
- Seçmenler sistemi kolayca anlayabiliyor mu?

— Uygulanması noktasında pratik midir?

Tez çalışmasında ortaya konulan dördüncü araştırma sorusu “Türkiye’de uygulana seçim sisteminin ne olduğu ve ne olması gerektiği idi.

Bu noktada bu çalışmada Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri ayrıntılı olarak incelenmiş ve uygulanması önerilen seçim sistemleri üzerine de bir değerlendirilme yapılmıştır. Bu değerlendirmeler ışığında denilebilir ki seçim sistemi konusunda herkesi ve özellikle her siyasi partiyi tatmin etmek mümkün olamamaktadır. Bu çalışmada değerlendirilen teklifler de esasen nisbi temsil sistemi ile çoğunluk sisteminin çeşitli unsurlarını törpüleyerek oluşturulmaya çalışılan karma rejimlerdir. Gerçi diğer ülkelerin de yaptığı şey bundan farklı değildir. Kısacası hangi seçim sistemi önerilirse önerilsin mutlaka bazı yönlerden eleştiri alacaktır. Ancak yine de bu tekliflerden yola çıkarak bir kısım ortak noktalar tespit etmek mümkündür.

- Kadınların parlamentoda temsil oranının artırılması gereklidir.
- Seçim barajı %5 - %7’ye düşürülmelidir.
- Kamu görevlilerinin seçime katılabilmeleri kolaylaştırılmalı.
- Siyasi partilerin seçim ittifakı yapabilmeleri sağlanmalı.
- Milletvekili adaylarının tesbitinde seçmenlerin de seçime katılabilecekleri bir önseçim düzenlemesi yapılmalı; Siyasi Partilerden Genel Merkezlerine milletvekili kontenjanı tanınmalı.
- Seçim Bölgeleri yeniden belirlenmeli.
- Bugünkü seçim kanunu ıslah edilmeli ve çok sık seçim kanunu değiştirilmemeli.
- TBMM’ndeki milletvekili sayısı değiştirilmemeli.
- Türkiye milletvekilliği getirilmeli.
- Yurtdışında yaşayan Türklerin seçimlerde oy kullanabilmelerine olanak sağlanmalı.
- Seçmenlerin tercihli oy kullanabilmesi yönünde değişiklik yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABADAN, Yavuz; *Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri*, Cilt:1, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, 1952.
- AKGÜN, Birol; *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi Ve Siyasal Güven*, Nobel Yayınları:Ankara, 2002.
- ALDIKAÇTI, Orhan; *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul 1982.
- ALESKEROV, Fuat-ERSEL, Hasan-SABUNCU; Yavuz. *Seçimden Koalisyon: Siyasal Karar Alma*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 1999.
- ALKAN, Mehmet Ö; *Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu*, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: Ankara,2006.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz; *Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri İktidarı*, Mülkiye Dergisi, Cilt:XXIII, Sayı:29.
- ARASLI, Oya; *Adaylık Kavramı ve Türkiye de Milletvekilliği Adaylığı*, Ankara, Sevinç Matbaası ,1972.
- ARASLI, Oya; *Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri*, (1876-1987), Ankara 1989.
- ARMAOĞLU, Fahir H; *Seçim Sistemleri*, Ankara 1953.
- AUSTEN, Smith D; (2002) ‘*Redistributing income under proportional representation*’, Journal of Political Economy.
- AYDIN, A. Hamdi; *Türkiye’de Yerel Siyaseti Etkileyen Seçim Sistemi mi, Seçimin Sonucu mu?*, Yerel Siyaset Dergisi, Ekim 2008.
- BANDUCCİ, S.A; *Proportional Representation And Attitudes About Politics, Result From New Zealand*, *Electrol Studies* 18, 1999.
- BAKIR, Sonnur- KÜÇÜKOĞLU, Semra- PEHLİVAN, Sevgi; *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar*, Ankara 1982(Ankara Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Yayınları: 5.
- BALİNSKİ, ML ve YOUNG, HP; *Fair Représantation- Meeting The İdeal Of One Man, One Vote 2nd edn.* Brookings Institution Pres, Washington, DC. 2001.
- BATUM, Süheyl; *Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri Ve AB Kopenhag Siyasal Kriterleri / Siyasal Partiler*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2001.
- BENOİT, K; (2002). *The Endogeneity Problem İn Electoral Studies: A Critical Re-Examination Of Duverger’s Mechanical Effect*, *Electoral Studies* 21.

BOGDANOR, Vernon and BUTLER, David; *Democracy and Elections; Electoral system and Their Political Consequences*, New York Cambridge University Press 1983.

BOGDANOR, V; (1983).”*Conclusion: Electoral Systems And Party Systems*”. In V. Bogdanor & D.E. Butler (eds), *Democracy And Elections: Electoral Systems And Their Political Consequences*. Cambridge: Cambridge University Press.

BURAN, Hasan; *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005.

COTTERET, Jane Marie ve EMERİ, Claude; *Seçim Sistemleri*, Çev., Tanju Gökçel, Gelişim Yayınları, İstanbul 1991.

ÇAM, Esat; *Siyaset Bilimine Giriş*, Der. Yay., İstanbul 1990.

DENİNGER, K. and SQUIRE, L; (1996) ‘*Measuring income inequality: a new database*’, The World Bank Economic Review.

DOWNS, A; (1957). *An economic theory of democracy*. New York: Harper Collins.

DUVERGER, M; (1954). *Political Parties: Their Organization And Activity in The Modern State*. London: Methuen.

FIELDS, G.S; (1989) ‘*Changes in poverty and inequality in developing countries*’, World Bank Research Observer.

FRIEDRICH, C.J; *Constitutional Government and Democracy*, (rev. Ed: Boston: Ginn&co., 1950).

GALLAGHER, Michael; *Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems*, Electoral Studies, (1991).

GALLAGHER, Michael; *Comparing Proportional Representation Electoral Systems: Quotas, Thresholds, Paradoxes and Majorities*, British Journal Of Political Science, 1991.

GASSNER, Marjone; *Darwin Ugarte Ontiveros And Vincenzo Verardi, “Human Development and Electoral Systems”* Journal of Human Development, Vol. 7, No. 1, March 2006.

GÖZLER, Kemal; *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa 2004.

GRUUM, John F; *Theories of Electoral Systems*, Midwest Journal of Political Science, Vol. 2, No. 4 (Nov., 1958).

GÜNAL, Erdoğan; *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerine Etkileri*, İstanbul, Mayıs 2005.

HUNTINGTON, P.Samuel; *Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*(Çev: Ergun Özbudun), Ankara 2002.

- KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer; *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara; A.Ü. Hukuk Fak. Yay. No:262, 1970.
- KEY, V.O; *Politics, Parties and Pressure Groups* (3rd ed.; New York; Thomas Y. Crowell Co. 1982.
- KIRKPATRICK, Jane j.; *Democracy at the Polls*, Washington, 1981.
- KUBALI, Hüseyin Nail; *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul, İÜHF Yay., 1971.
- LANE, J.-E. & ERSSON, S; (2000). *The New Institutional Politics: Performance And Outcomes*. London: Routledge.
- LİJPHART, Arend; *Çağdaş Demokrasiler*, Çev., Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Ankara, Yetkin Yay., 1991.
- LİJPHART Arend and GİBBERD, Robert W.; **Thresholds and Payoffs In List Systems of Proportional Representation**, European Journal Of Political Research 5, 1997.
- LİPSET, Seymour Martin; *Siyasal İnsan*, Çev: Mete Tuncay, İstanbul, V Yayınları, 1986.
- LİPSON, L.; *The Two-Party System In British Politics*, American Political Science Review 1953.
- LİPTAN, M.; (1977) *Why Poor People Stay Poor: Urban Bias and World Development*, Temple Smith, London and Harvard University Press (2nd edition, Avebury, 1988).
- LİZZERİ, A. and PERSİCO, N.; (2001) ‘*The provision of public goods under alternative electoral incentives*’, American Economic Review.
- MACKENZİ, W.J.M.; *Free Elections- An Elementary Textbook*, London 1958.
- NORRİS, P; *Choosing Electral Systems: Proportional, Majoritarian, And Mixed Systems*, International Political Science Review 18(3), 1997.
- ÖZBUDUN, Ergun; *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 1995.
- ÖZBUDUN, Ergun; “*Seçim Sistemleri ve Türkiye*”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 44, Sayı 1-4, 1995.
- PERSSON, T. and TABELLİNİ, G.; (1999) ‘*The size and scope of government: comparative politics with rational politicians*, 1998 Alfred Marshall Lecture’, European Economic Review
- RANİS, G-STEWART, F and RAMİREZ, A.; (2000) ‘*Economic growth and human development*’, World Development.
- RANİS, G. and STEWARD, F.; (2000) ‘*Strategies for success in human development*’, Journal of Human Development.

SARICA, Murat; *Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekaletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş*, İstanbul, İÜHF Yay.,1969.

SARTORİ, Giovanni; (1994). *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry Into Structures, Incentives And Outcomes*. New York: New York University Press.

SARTORİ, Giovanni; *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev; Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Ankara, Yetkin Basımevi, 1993.

SAV, Atilla; *Siyasi Partiler ve Demokrasi / Siyasi Partilerin Örgütlenme Modeli*, TESAV Yayınevi,1995.

SCHMİTTER, C.Phillippe- KARL, Terry; *Demokrasi Nedir, Ne Değildir?*, Çev;Levent Gönenç, Ankara, Siyasal Kitapevi, 1993.

SERTEL, R.Murat- KALAYCIOĞLU, Ersin; *Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Yöntemi Tasarımına Doğru*, TÜSİAD Yay., İstanbul 1995.

SEZEN, Saim; *Seçim ve Demokrasi*, 1.Baskı, Gündoğan yay., No:88, Ankara, Ekim 1994.

SOYSAL, Mümtaz; *Anayasaya Giriş*, Ankara, 1968.

SOYSAL, Mümtaz; *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul 1987.

STRAUSS, J. and THOMAS, D. (1995) ‘Human resources: empirical modeling of household family decisions’, in BEHRMAN, J.R. and SRİNİYASAN, T.N. (Eds), **Handbook of Development Economics**, Vol 3, North Holland, Amsterdam.

TANİLLİ, Server; *Devlet ve Demokrasi / Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul, Çağdaş Yay., 1996(1981).

TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon Müdürlüğü; *Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar*, Ankara 1982.

TBMM; *Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamaları*, TBMM Basımevi, Ankara, 1982.

TEZİÇ, Erdoğan; *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul 2003, 1991.

TEZİÇ, Erdoğan; *Anayasa Hukuku*, Genel Esaslar, İstanbul, Beta Basım Yayım, 1996.

TEZİÇ, Erdoğan; *Anayasa Hukuku*, Beta Yay., 5. baskı, 1998.

TEZİÇ, Erdoğan; *Seçim Sistemleri*, İstanbul, İÜHF Yay., 1967,

TUNAYA, Tarık Z; *Milletvekilleri Seçimi Kanunu*, İsmail Akgün Kitabevi, İstanbul 1954.

TUNCER, Erol; *Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri*, TESAV Yay., Ankara 2003.

TUNCER, Erol.; *Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği*, Anayasa Dergisi, 2006.

TUNÇ, Hasan; *Anayasa Hukukuna Giriş*, Nobel Yayınları: Ankara, 1999.

TÜRK, Hikmet Sami; *Seçim- Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*, 2006.

TÜRK, Hikmet Sami; *Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Ankara, 1997.

TÜRK, H.Sami- TUNCER, Erol; *Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi? Sistem Önerileri Seçim Uygulamaları*, TESAV Yay., Ankara 1995.

TÜRKÖNE, Mümtaz' er; *Siyaset*, Lotus Yay., Ankara, Eylül 2006.

TÜSİAD, *Seçim Sistemi ve Siyasi partiler Araştırması*, Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., Kasım 2001.

VARLIK, Ülkü ve ÖREN, Banu; *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçimler*, İstanbul 2001.

VERARDİ, V.; (2005) '*Electoral systems and income inequality*', Economics Letters, 86(1).

VERSAN, Vakur; '*Niçin Demokrasi?*', *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı*' İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayın No:3436,1987.

YAVAŞGEL, Emine. *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, Nobel Yay., Ankara, Aralık 2004.

İnternet Kaynakları

ATILGAN, Semra; Modernleşme, Yabancılaşma ve Yerel Basının İşlevleri, www.byegm.gov.tr, erişim: 28.9.2008.

<http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=milli+bakiye+sistemi>, erişim: 20.07.2008

kutuphane.tbmm.gov.tr:8088/2008/200801703, erişim 26.08.2008.

websitem.gazi.edu.tr/dursun.yararsoy/DosyaIndir?DosyaNo=617b56d20c67ca366f049eabc5897635, erişim: 20.09.2009

www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg23/kuzu.pdf, erişim 17.09.2008.

www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=12, erişim 29.09.2008.

www.tumgazeteler.com/haberleri/nispi-temsil-sistemi/, erişim 20.09.2008

YARARSOY, Dursun; *Seçim Sistemleri, Türkiye ve Dünya*, www.gazi.edu.tr, erişim:7.10.2008..

YÜCE, Müge; *Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve İktidar Yapıları*, www.siyasaliletisim.org, erişim:1.10.2008.

Kanunlar

Milletvekili Seçim Kanunu

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, (STH ve S.K.Hk.K.),

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Ordu'da doğdu. İlkokulu Atatürk İlkokulu'nda, orta öğrenimini Perşembe Lisesi'nde, Lise öğrenimini Ordu Fatih Lisesi'nde bitirdi. Lisans eğitimini Kırıkkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünde tamamladı. Kasım 2005'de aynı bölümde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2006 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Bölümü'nde yüksek lisansa başladım.